

905

ՀԱՆ ԽՍՀ ԼՈՒՍԺՈՂԿՈՄԱՏ

ՄԻՋՆԱԿԱՐԳ ԴՊՐՈՅԻ ԾՐԱԳՐԵՐ

ՆՈՐ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ
ԽՍՀՄ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

VIII—X ԴՍԱՐՈՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

ОБЯЗАТЕЛЬНЫЙ
КОНТРОЛЬНЫЙ
ЭКЗЕМПЛЯР

9(07)
Մ-73

ԼՈՒՍԺՐԱՏ

ՅԵՐԵՎԱՆ

1939

30 MAY 2011

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՍՀ ԼՈՒՍԺՈՂԿՈՄՍ

9(07)

13 JUL 2005

Մ-73

ս.Տ

ՄԻՋՆԱԿԱՐԳ ԴՊՐՈՑԻ ԾՐԱԳՐԵՐ

ՆՈՐ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ ԽՍՀՄ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

VIII—X ԴԱՍԱՐԱՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

ԼՈՒՍՀՐԱՏ

ՅԵՐԵՎԱՆ

1939

Նոր պատմության ծրագիրը միջնակարգ դպրոցի VIII դասարանների համար կազմել են Ռեհման լուսժողովմատի դպրոցների Պետական գիտա-հետազոտական ինստիտուտի գիտական աշխատող Վ. Ա. ՈՐԼՈՎԸ և Ռեհման լուսժողովմատի դպրոցների Պետական գիտա-հետազոտական ինստիտուտի գիտական քղթակից՝ Ա. Պ. ԱՎԵՐՅԱՆՈՎԸ:

Ծրագիրը խմբագրել է՝ ԽՍՀՄ Գիտությունների Ակադեմիայի անդամ-քղթակից՝ Ա. Վ. ՅԵՖԻՄՈՎԸ:

Նոր պատմության ծրագիրը միջնակարգ դպրոցի IX դասարանների համար կազմել են Ռեհման լուսժողովմատի դպրոցների Պետական գիտա-հետազոտական ինստիտուտի գիտական աշխատող Վ. Ա. ՈՐԼՈՎԸ, Ռեհման լուսժողովմատի դպրոցների Պետական գիտա-հետազոտական ինստիտուտի գիտական քղթակիցներ՝ Ա. Պ. ԱՎԵՐՅԱՆՈՎԸ, Ա. Ի. ԳՈՐՈՒՆՈՎԸ, Ս. Ս. ՆԻՍԵԼՍՈՆԸ, Ն. Վ. ՊՈՏԱՆՆՈՎԸ և պատմության ուսուցիչ Վ. Մ. ՆԻԿԻՖՈՐՈՎԸ: Ծրագիրը խմբագրել է պրոֆ. Վ. Մ. ԽՂՈՍՏՈՎԸ:

ԽՍՀՄ պատմության ծրագիրը միջնակարգ դպրոցի VIII-X դասարանների համար կազմել են պրոֆ. Վ. Ն. ԲԵՐՆԱՅԿԻՆ և Ռեհման լուսժողովմատի դպրոցների Պետական գիտա-հետազոտական ինստիտուտի գիտական աշխատողներ՝ Ա. Վ. ՖՈՒՍԸ և Վ. Ս. ԲՐՈՆՇՏԵՆԸ:

Ծրագիրը խմբագրել են՝ ԽՍՀՄ Գիտությունների Ակադեմիայի անդամ-քղթակից պրոֆ. Ա. Մ. ՊԱՆԿՐԱՏՈՎԱՆ, պրոֆ. Կ. Վ. ԲԱԶԻԼԵՎԻՉԸ և Ա. Վ. ՖՈՒՍԸ:

6368
39

ՆՈՐ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

VIII դասարան

ԲՍՅԱՏՐԱԳԻՐ

ԽՍՀՄ Ժողովրդավարական և Համկ(բ)Կ ԿԿ-ի 1934 թ. մայիսի 16-ի վերջին մեջ ստված է, վեր անհրաժեշտ է «... քաղաքացիական պատմությունը դասավանդելը կենդանի. դրավիչ ձևով, շարադրելով կարևորագույն դեպքերն ու փաստերը ժամանակագրական հաջորդականությամբ, պատմական դործիչներին բնութագրումով

... Սովորողների կողմից պատմության դասընթացը հաստատապես յուրացնելու մնական պայման է հանդիսանում պատմա-ժամանակագրական հաջորդականությամբ պահանջները պատմական անցքերի շարադրության մեջ, սովորողների հիշողության մեջ անպայման ամրացնելով պատմական կարևորագույն յերեվությունները, պատմական դործիչներին, ժամանակագրական թվականները: Պատմության միայն այսպիսի դասընթացը կարող է ապահովել սովորողների համար պատմական նյութի անհրաժեշտ մատչելիությունը, ակներևությունը և կոնկրետությունը. այս հիման վրա միայն հնարավոր է պատմական անցքեր-

բի ճիշտ վերլուծումը և ճիշտ ընդհանրացումը, Վո-
րոնք սովորողներին մոտեցնում են պատմության
Ֆարքսիտական ըմբռնմանը»:

Սա յե հանդիսանում տվյալ ծրագրի հիմնական
ընդհանուր դիրքավորումը: Միջնակարգ դպրոցի VIII
դասարանի ծրագրերը կազմված և 78 ժամվա համար:
78 ժամից նոր նյութ անցնելու համար հատկացվում
և 68 ժամ և կրկնության համար— 10 ժամ:

Նոր պատմության առաջին շրջանն ընդգրկում է
1789-ից մինչև 1870 թ., այսինքն Փրանսիական
բուրժուական հեղափոխությունից մինչև Փրանս-
պրուսական պատերազմը և Փարիզի կոմունան: Այդ
«կլինի առաջավոր յերկրներում կապիտալիզմի հաղ-
թանակի և հաստատման ժամանակաշրջան» (Ի.
Մադլին, Ս. Կիրով, Ա. Ժդանով): Նոր պատմության
առաջին ժամանակաշրջանի ներսում (1789-1870)
նյութը բաժանված է յերեք բաժինների. 1-ին—
Յեվրոպան և Հյուսիսային Ամերիկան Փրանսիական
բուրժուական հեղափոխությունից մինչև 1815 թ.,
2-րդ— Վիեննայի համաժողովից մինչև 1848 թ.
հեղափոխությունը (ներառյալ) և 3-րդ— XIX դ.
50-60 թվականները:

Բաժինները բաժանված են թեմաների և նշված
են յուրաքանչյուր թեմային հատկացված ժամերը:
Այս ծրագրերը նախկին ծրագրերից տարբերվում են
նրանով, Վոր բացակայում է ամբողջ նյութի բա-
ժանումը դասերի. յենթաթեմաների բաժանումը
համապատասխանում է յուրաքանչյուր թեմայի հիմ-
նական մոմենտներին: Ուսուցչին տրվում է վորոշ
ինքնուրույնություն, յեկնելով դպրոցի և դասարանի

պայմաններից ու առանձնահատկություններից և
ընթացիկ մոմենտի պահանջից, նյութն ըստ դասերի
բաշխելու համար:

«Նոր պատմության» դասընթացի առաջին բաժնի
սկիզբը հանդիսանում է XVIII դ. Փրանսիական
բուրժուական հեղափոխությունը:

Ներածական մասում— «Յեվրոպան և Հյուսի-
սային Ամերիկան 1789 թ. բուրժուական հեղա-
փոխությունից նախորդակին»— հարկ չկա մանրամաս-
նորեն կանգ առնել յեվրոպական ցամաքի յերկրնե-
րի վրա: Յերկրները բնութագրելիս անհրաժեշտ
կլինի կանգ առնել այն անցքերի վրա, վորոնք
կատարվել են Փրանսիական հեղափոխությունից
առաջ, բայց չեն լուսարանված «Միջին դարերի
պատմության» դասընթացում, այն է. ար-
դյունաբերական հեղաշրջման վրա Անգլիայում և Ա-
մերիկայի Միացյալ Նահանգների անկախության
համար մղած պատերազմի և կազմավորման վրա:
1870 թ. նախորդակի յեվրոպական յերկրների վիճա-
կի մանրամասն բնութագրությունը հանդիսանում է
«Միջին դարերի պատմության» դասընթացի խնդիրը:

Գաղութային և կախյալ յերկրների պատմության
սխտեմատիկ շարադրումը հանդիսանում է հատուկ
դասընթացի խնդիր, վորը դպրոցական ուսումնական
պլանի համաձայն պետք է անցվի X դասարանում:
Տվյալ ծրագրում տրվում են այն գաղութային և
կախյալ յերկրների պատմության հիմնական մոմենտ-
ները, վորոնք սերտ կերպով կապված են կապիտա-
լիստական յերկրների պատմության հետ (հեղափո-
խությունը Հարավ-ամերիկական գաղութներում, սի-

պաշների և տալսիներէ ապստամբութիւնը) :

«Նոր պատմութեան» զասընթացի զաստիարակութեան խնդիրները մեջ քաղաքական զաստիարակութեան խնդիրները չափազանց մեծ են : Նոր պատմութեան զասադրքի կոնսպեկտի մասին ընկերներ Ստալինի, Կիւրովի և Ժգանովի ղեկավարութիւններում ասված է, վոր հալկալոր է «...ցույց տալ, վոր Ֆրանսիական (և ամեն մի այլ) բուրժուական հեղափոխութիւնը ժողովրդին ազատելով Ֆեոդալիզմի ու արքայապետի շղթաներէն՝ նոր շղթաներ և դրել նրա վրա— կապիտալիզմի և բուրժուական դեմոկրատիայի շղթաները, մինչդեռ Ռուսաստանի սոցիալիստական հեղափոխութիւնը ջախջախեց բոլոր ու ամեն տեսակի շղթաները և ժողովրդին ազատեց ամեն ձևի շահագործումից— ահա, թե վորը պետք է լինի նոր պատմութեան զասադրքի կարմիր թելը» : Այս զաղափարը կարմիր թելով պետք է անցնի նոր պատմութեան առաջին ժամանակաշրջանի բոլոր թեմաներով : Մեծ կարեւորութիւն ունի այդ ժամանակաշրջանի լուսաբանութեան համար բոլոր բուրժուական սահմանադրութիւններէ և հաղթանակած սոցիալիզմի Ստալինյան Մահմանադրութեան արմատական սկզբունքային տարբերութեանը վերաբերվող նյութի սղտադործումը զասի ժամանակ : Այդ նույն պլանում ել զասատուն պետք է ընդգծի արմատական սկզբունքային հակադրութիւնը սոցիալիստական ինդուստրիալիզացիայի և կապիտալիստական ինդուստրիալիզացիայի միջև : Հարկավոր է ասել նաև ազգային հարցի սկզբունքային տարբեր լուծման մասին կապիտալիստական

յերկրներում և մեղ մոտ, վորտեղ այդ հարցը լուծված է լինիւորեն, ստալինորեն :

Նոր պատմութեան առաջին ժամանակաշրջանի մի շարք մոմենտներ կարող են ողտադործվել վորպես կարեւոր յծակ ինտերնացիոնալ զաստիարակութեան համար : Որինակ՝ թե ինչպես անդլիական բանվորները վիժեցրին հողուտ ամերիկական ստրկատերերի անդլիական բուրժուազիայի կողմից պատարաստած ինտերվենցիան, Մարքսի և Ենգելսի կենսադրութիւնները, կոմունիստների Միութեան պատմութիւնը, I ինտերնացիոնալի պատմութիւնը և մի շարք ուրիշ մոմենտներ պետք է այդ նպատակով ողտադործվեն :

Դաստիարակման ժամանակ հարկավոր է ընդգծել ցարիզմի վորպես միջազգային ժանգարմի դերն Յեկատերինա II ժամանակներից մինչև XIX դարի 50-ական թվականները և աճուհետե :

Ահհարժեշտ է ցույց տալ նաև «արեմտայեւրոպական բուրժուական հեղափոխական և սոցիալիստական շարժումների դերն ու ազդեցութիւնը Ռուսաստանի բուրժուական հեղափոխական շարժման և սրբոլետարական սոցիալիստական շարժման կազմավորման վրա» (առաջին ժամանակաշրջանի համար կարելի յե ողտադործել Ռադիչչեի, պետրաշեվցիների, Գերցեների, Չերնիշևսկու և Դորբոլյուբովի մասին նյութերը) :

Ինտերնացիոնալ զաստիարակութեան խնդիրների հետ սերտորեն կապված է աշակերտների մեջ այն հարցի դիտակցման ուժեղացումը, վոր մեր հայրենիքը գտնվում է կապիտալիստական սղակման մեջ և վոր ֆաշիստները մեր սոցիալիստական յերկրի դեմ, վորը հանդիսանում է ամբողջ աշխարհի սրբոլետարների

Հայրենիքը, պատերազմ են պատրաստում: Հարկավոր է ընդգծել հեղափոխական պատերազմների հեղափոխական բնույթը, որինակ, Ֆրանսիայի 1792-94 թ. թոսակառույթյունը, որինակ, Ֆրանսիայի 1792-94 թ. հեղափոխական պատերազմները: Ղրիմի պատերազմի որինակով կարելի է փայլուն կերպով ցույց տալ, թե ինչպես ցարական Ռուսաստանն հաղթեցին նրա հետամնացության պատճառով:

Մի շարք դրույթներում հարկավոր է լուսարանել, թե ինչպես կապիտալիստական և ֆեոդալական յեղիքներն իրար մոտ լրտեսներ էյին ուղարկում, յինաւարական, դիվերսիոն աշխատանք էյին տանում, որինակ. 1793 թ. նապոլեոնական պատերազմների շրջանում: (Այս հարցի մասին ղեկավարող ցուցումներ են տրված ընկեր Ստալինի ղեկուցման մեջ Համ Կ(բ) Կենտկոմի 1938 թ. մարտյան պլենումում): Շարադրելով տերմիդորի 9-ի ղեպերը, հարկավոր է ղեկավարել անկ և նշավակել հայրենիքի ղավածան, ղմպերիալիստական հետախույզության սղենտներ, ֆաշիստական արյունարբու ղները— տրոցկիստների, աջ և բուրժուական նացիոնալիստների հակահեղափոխական ղեկուղղական ղիվերսիան: Միաժամանակ հարկավոր է նկատի ունենալ հակահեղափոխական աջ-տրոցկիստական ղրոկի ղառավարության նյուեթերը:

Շարադրելով բանվորական ղարժման պատմությունը, հարկավոր է նկատի ունենալ «Համ Կ(բ) պատմության ղասաղբի մասին» նամակում ընկեր Ստալինի տված ցուցումները: Այդ ցուցումները բանալի ղեն տալիս մարքսիստներն բացատրելու համար հոսանքների պայքարը կապիտալիզմի ժամանակա-

շրջանում վոշ միայն իՍՀՄ-ի բանվոր ղասակարգի մեջ, ալ և ուրիշ ղերկրների բանվոր ղասակարգի մեջ: Ընկեր Ստալինը ղրում է. «Հարկավոր է... վոշ միայն ղարադրել այն վաստերը, վորոնք ցուցադրում են հոսանքների ու ֆրակցիաների առատուցաղրում կուսակցության մեջ և բանվոր ղասակարգի ղյունը կապիտալիզմի շրջանում իՍՀՄ-ում, ալ և տալ մեջ կապիտալիզմի ղարքսիստական բացատրությունը, ալդ վաստերի մարքսիստական բացատրությունը, մատնանշելով՝ ա) ղնչպես նոր, կապիտալիզմի տեսակետից ժամանակակից, ղասակարգերի, այնպես և ղին, նախակապիտալիստական ղասակարգերի առկալից, նախահեղափոխակն Ռուսաստանում, կայությունը նախահեղափոխակն Ռուսաստանում, բ) ղերկրի մանր բուրժուական բնույթը, ղ) բանվոր ղասակարգի բաղմալիսի կաղմը, վորպես պայմաններ, վորոնք նպաստում էյին բաղմալիսի հոսանքներ, վորոնք ղույությանը կուսակցության և ղի ու ֆրակցիաների ղոյությանը կուսակցության և բանվոր ղասակարգի մեջ: Առանց ղրան, ֆրակցիաների և հոսանքների ղատությունն անհատկանալի ղեղառնում»:

Խոշոր նշանակություն ունի նաև «Համ Կ(բ) պատմության համառոտ ղասընթացի» այն ցուցումների ողտաղործումը, վորոնք անմիջականորեն վերաբերվում են նոր պատմության պրոբլեմին, ղնչպես, որինակ, ֆեոդալիզմից կապիտալիզմին անցնելու հարցերի մասին, արղարացի և անարղարացի պատերազմների մասին, սոցիալիստական հեղափոխության մարքսյան ղերիալի և պրոլետարիատի ղիկտատուրայի քաղաքական ձևի մասին և Լենինի ու Ստալինի կողմից այդ հարցերի վերաբերյալ ուսմունքը նոր, բարձրաղյույն աստիճանի վրա բարձրացնելու մասին:

Նոր պատմութեան դասավանդման ժամանակ ուսուցիչը պետք է նկատի ունենա Համ Կ(բ)Կ ԿԿ-ի ցուցումները «Կուսակցական սրբապատկանության զբաղման մասին» Համ Կ(բ)Կ պատմութեան համառոտ դասընթացը» լույս ընծայման կադակցութեամբ» վերջին մեջ, վերոնք խոշոր սկզբունքային նշանակութեան ունեն նաև ընդհանուր պատմութեան ուսումնասիրման համար:

Հատկապես կարևոր են վերջին I բաժնի 3 և 4 կետերի ցուցումները կադակցութեան մարքսիզմ-լենինիզմի իդեաներով դաստիարակելու մասին, և վերջին անձնավորութեաններին ու նրանց կենսագրութեաններին վերա, անհատի դերի մասին պատմութեան մեջ, արդարացի և անարդարացի պատերազմների մասին, Պոկրովսկու, այսպես կոչված «չկոլայի» կողմից իսկական պատմութեան ազգայնական մասին:

Դասատուն պարտավոր է ոգտագործել այն ամենաարժեքավոր դանձը մարքս-լենինյան ուսմունքի մեջ՝ պետութեան մասին, վերը մոծեց ընկեր Ստալինը իր պատմական զեկուցման մեջ Համ Կ(բ)Կ XVIII համագումարում:

Այս ծրագրի կառուցվածքը, համեմատած նախկին նախագծերի հետ, սլարգեցված է: Կատարված է փաստերի ընտրութեան և պակասեցված է սովորողներին յուրացմանը յենթակա փաստական նյութի քանակը:

Բայց միևնույն ժամանակ ծրագրի մեջ են մտցված կուլտուրայի պատմութեան հարցեր (տեխնիկայի, բնագիտութեան, փիլիսոփայութեան, դրականութեան զարգացումը և այլն):

Մեծ նշանակութեան ունի իսկական փաստագրութեան

լից դասավանդումը աշխուժացնող և պատկերավորող հատվածներ բերելը: Մի շարք անցքերի, հակառակմարտերի նկարագրութեաններ, պատմական դործիչների բնութագրութեաններ դասատուն կգտնի ԽՍՀՄ-ի գիտութեանների Ակադեմիայի պատմութեան Ինստիտուտի կողմից լույս ընծայվող նոր պատմութեան քրեատմատիայի մեջ:

Պետք է ոգտագործել նաև զեղարվեստական դրականութեանը, որինակ, Առատերլիցի հակառակմարտի և 1812 թ. պատերազմի մի շարք մոմենտների նկարագրութեանը կարելի յե վերցնել Տոլստոյի «Պատերազմ և խաղաղութեան» դրքից: Խոսելով Տիլդիայան հաշտութեան մասին, հարկավոր է ոգտագործել «Յեկ-դենիյ Ռեզինի» X դրուխը (ԽՍՀՄ դիտ. Ակադեմիայի հրատարակութեան մեջ, հատ. 6, էջ 521 և 522, 1 և 2 տունը), ոգտագործել Բալզակի, Դիկենսի, Զոլայի յերկերը, Գարիբալդիի մեմուարները և այլն:

Դասավանդման ժամանակ ուսուցիչը պետք է լայն կերպով ոգտագործի ամեն տեսակի քարտեզներ (պատմական և աշխարհագրական), գիտական և ուրիշ գիտողական ձեռնարկներ:

ԾՐԱԳԻՐ

VIII ԴԱՍԱՐԱՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ (1 Ժամ)

Նոր պատմութիւնը: Նրա շրջանները: Ընկերներ Ստալինը, Կիրովը և Ժդանովը նոր պատմութեան պերիոդիզացիայի մասին:

Վաղ բուրժուական հեղափոխութիւնները՝ նիդերլանդական և անգլիական-նշանակութիւնը: XVIII դ. ֆրանսիական բուրժուական հեղափոխութիւնը վորպես նոր պատմութեան սկիզբ: Բուրժուական հեղափոխութիւններ և Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական Մեծ հեղափոխութեան արմատական, սկզբունքային հակադրութիւնը վորպես «նոր պատմութեան» զատնիքացի առանկայք:

I ԲԱԺԻՆ

ՅԵՎՐՈՊԱՆ ՅԵՎ ՀՈՒՍԻՍԱՅԻՆ ԱՄԵՐԻԿԱՆ ՖՐԱՆ-
ՍԻԱԿԱՆ ԲՈՒՐՃՈՒԱԿԱՆ ՀԵՂԱՓՈՒՈՒԹՅԱՆ ՆԱ-
ԽՈՐՅԱԿԻՑ ՄԻՆՁԵՎ 1815 Թ.

I քեմա— ՅԵՎՐՈՊԱՆ ՅԵՎ ՀՅՈՒՍԻՍԱՅԻՆ Ա-
ՄԵՐԻԿԱՆ ԲՈՒՐՃՈՒԱԿԱՆ ՀԵՂԱՓՈՒՈՒԹՅԱՆ ՆԱ-
ԽՈՐՅԱԿԻՆ:

1. Արդյունաբերական հեղաշրջման սկիզբն Անգլիայում: Անգլիայի պայքարը համաշխարհային առաջնութեան համար: Նրա բարձրացումը: Գաղութները զավթում: «... Կապիտալիստական տնտեսաձևի ավելի

կամ պակաս պատրաստի ձևերի» հասունացումը «Ֆեոդալական հասարակութեան ընդերքում» (Ստալին): Կապիտալի կուտակումը: «Յանկապատումը»: Գյուղացիութեան պառւարիզացիան և պրոլետարացումը: Արդյունաբերութեան Անգլիայում XVIII դ.: Մեքենաների գյուտը: Առաջին Փարբիկանները: Նոր, հիմնական դասակարգերի՝ արդյունաբերական բուրժուազիայի և պրոլետարիատի ձևավորման սկիզբը:

2. Անկախութեան համար մղած պատերազմը և ԱՄՆ-ի կազմավորումը: Գաղութները Հյուսիսային Ամերիկայում XVIII դ. 70-ական թվականներին: Անգլիայի պայքարն ամերիկական գաղութներում արդյունաբերութեան զարգացման դեմ: Անկախութեան համար մղած պատերազմի սկիզբը: Արդարացի և անարդարացի պատերազմները: Անկախութեան ղեկավարացիան (1776 թ. 4/VII) վորպես բուրժուական հասարակութեան մանիֆեստ:

1871 թ. սահմանադրութիւնը: Գեորգ Վաշինգտոնը: Պատերազմական զործողութիւնների ընթացքը: Ֆրանսիայի կողմից՝ ապստամբած գաղութներին սղնելը:

Վերսալի հաշտութիւնը: Պատերազմի հետևանքները ժողովրդական լայն մասսաների համար: Շեյսի ապստամբութիւնը: 1787 թ. ամերիկյան սահմանադրութիւնը: Ամերիկյան սահմանադրութեան և հաղթանակած սոցիալիզմի Ստալինյան Սահմանադրութեան արմատական հակադրութիւնը: Ամերիկական հեղափոխութիւնը վորպես ահազանդ յեղրոպական բուրժուազիայի համար:

II քեմա— XVIII Դ. ՖԻԱՆՍԻԱԿԱՆ ԲՈՒՐԺՈՒԱ-
ԿԱՆ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԸ (12 ժամ):

1. Աբսոլյուտա— ֆեոդալական կարգի նգնաժա-
ւը: Յրանսխան հեղափոխութեան նախորդակին: Կապի-
տալիստական տնտեսաձևի տարրերի հասունացումը
ֆեոդալական Յրանսխայում: Գյուղացիութեան դեռու-
թյունը: Գյուղատնտեսութեան անկումը և ճղնաժամը:
Գյուղացիութեան չեղարկումը: Գյուղացիական ա-
սլըստամբուլութեանները:

Արդյունաբերութեանը. համաբուլութեանները, ար-
տադրութեան ռեզլամենտացիան, կապիտալիստական
մանուֆակտուրան քաղաքում և գյուղում: Արհեստա-
վորների և քաղաքի բնակիչների ստորին շերտի դեռու-
թյունը: Արտաքին և ներքին առևտուրը: Ֆեոդալական
հարաբերութեանները վերադես կապիտալիզմի զարգաց-
ման արդեւակ: Քաղաքական կառուցվածքը: Լյուդո-
վիկոս XVI և նրա արքունիքը: Արտոնյալ դասերը՝
հողեւորականութեանը և ազնւականութեանը: Յերբորդ
դասը: Բուրժուազիայի տարրեր խմբերի վերաբեր-
մունքը դեպի արտոլյուտա— ֆեոդալական միապետու-
թյունը:

2. Բաքճրացոյ բուրժուազիայի և ժողովրդական
աճաւանների գաղափարախոսները: Լուսավորիչ— զրոյ-
ները. Վոլտերը, Մոնտեսկէն: Ենցիկլոպադիստները.
Դիդրոն, Ռուսսոն վերադես մանր բուրժուազիայի դա-
դափարախոս: Պլեբեյական մասսաների գաղափարախոս
Մեյէն:

3. Հեղափոխութեան սկիզբը: Խոշոր բուրժուա-
զիան գալթում և իշխանութեանը: Ֆինանսական

ճղնաժամը: Գյուղացիական ապստամբութեաններ և
քաղաքային չքաւորութեան շարժումների ռեզլացու-
մը: Տյուրզոն և Նեկկերի ռեֆորմների փորձը: Գլխա-
ւոր շտառների հրաւիրումը: Գլխավոր շտառների վե-
բածումն Ազգային ժողովի: Բաստիլիայի դրաւումը
(1789 թ. 14/VII): Խոշոր բուրժուազիայի կողմից իշ-
խանութեան զաւթումը փարիզում և արտվինցիայում:

Հեղափոխական շարժումը գյուղում: 1789 թ. «ոգոս-
տոսի լույս 4-ի դեշերը»: Արքունիքի դաւադրութեան
նը: 1789 թ. հոկտեմբերի 5—6 ժողովրդական մասսա-
ների ապստամբութեանը: Բուրժուական հակահեղա-
փոխութեան սկիզբը:

Մարդու և քաղաքացու իրաւունքների դեկլարա-
ցիան (1789 թ. 26/VII) և նրա առաջադիմական պատ-
մական նշանակութեանը: Նրա սկզբունքային, արմա-
տական տարրերութեանն աշխատավոր և շահագործ-
վող ժողովրդի իրաւունքների 1918 թ. Դեկլարացիո-
յից և հալթանակած սոցիալիզմի Ստալինյան Սահմա-
նադրութեանից: 1791 թ. սահմանադրութեանը: Մար-
դու և քաղաքացու իրաւունքների դեկլարացիայի և
1791 թ. սահմանադրութեան հակասութեանները: 1791
թ. սահմանադրութեան և Ստալինյան Սահմանադրու-
թեան արմատական հակադրութեանը:

Սահմանադիր ժողովի տնտեսական ձեռնարկումնե-
րը: Յրանսխայի նոր վարչական բաժանումը: Յեկեղե-
ցական հողերի բռնադրաւումը: Ազգային դուլքի վա-
հառումը: Ասիդնացիաներ: Սահմանադիր ժողովի ձեռ-
նարկումները ժողովրդական մասսաների դեմ: Ստը-
կութեան պահպանումը գաղութներում:

4. Հակահեղափոխութեան հարձակումը: 1792 թ. սեպտեմբերի 10 հեղափոխութեամբ: Ինտերվենցիայի նախադատարանումը: Թագավորի վախճանը և վերագործը: Թագավորին պաշտպանելը խոշոր բուրժուազիայի կողմից: Ժողովրդական մասսաներին ղեկավարելը Մարսյան դաշտում:

Քաղաքական կուսակցությունները և ակումբները: Որենսդիր ժողովը: Որենքներ՝ վտարանդիներին և չլիբրված քահանաներին դեմ:

Տնտեսական ճգնաժամը և հեղափոխական շարժման աճումը: Ինտերվենցիայի նախադատարանումն ու ժեղացումը: Ֆարական Ռուսաստանի դերն այդ նախադատարանումն մեջ:

Ռուսաստանի առաջավոր մարդկանց (Ռադիչչևի) վերաբերմունքը դեպի Ֆրանսիական հեղափոխությունը: Ֆրանսիայի կողմից Ավստրիային պատերազմ հայտարարելը: Պարտությունը ռազմաճակատներում: «Հայրենիքը վտանգի մեջ է» հայտարարելը: Այդդպիսին հեղափոխական վերելքը յերկրում: Հերցոգ Բրաունշվիցի մանիֆեստը: Ինտերվենտների հարձակումը Փարիզի վրա: Ռոբեսպիերը, Մարատը: 1792 թ. ոգոստոսի 10-ի հեղափոխությունը: Միապետության տապալումը Ֆրանսիայում:

5. Իշխանութեան գրավումը ժիրոնիստների կողմից: Յակոբինների պայքարը նրանց դեմ: 1793 թ. մայիսի 31-ի-հունիսի 2-ի հեղափոխությունը: Փարիզի կոմունան՝ հեղափոխական հաղթանակների կազմակերպիչ: Հեղափոխական կամավորական ջոկատները: Սեպտեմբերյան որերը: Հաղթությունը Վալմայի մոտ վորպես չըջադարձային մոմենտ հեղափոխական պայ-

քարի ընթացքի մեջ: Կոնվենտը: Ֆրանսիայում հանրապետություն հայտարարելը: «Յակոբինների պայքարը ժիրոնիստների դեմ: Թագավորին դատելը և մահապատժի յենթարկելը: Տնտեսական ճգնաժամը: Կատաղիները (Ռու): Պայքար մաքսիմումի համար: Կոնվենտի կողմից ազատագրական պատերազմ հայտարարելը:

Անգլիայի, Հոլլանդիայի և Իսպանիայի պատերազմի մեջ մտնելը՝ Ֆրանսիայի դեմ: Հակահեղափոխական խռովությունը Վանդեյայում: Դրություն վաթիսարացումը ռազմաճակատներում: Ժիրոնիստների հակահեղափոխական հարձակումը: 1793 թ. մայիսի 31-ի-հունիսի 2-ի հեղափոխությունը: Յակոբինյան դեկտատուրայի հաստատումը:

6. Յակոբինյան դիկտատուրան: Տերմիդորի 9-ի հակահեղափոխական հեղաշրջումը: 1793—1794 թ. թ. հակահեղափոխական ապստամբությունները: Անգլիական ինտերվենցիան: Անգլիայի և Ֆեոդալական կոալիցիայի լրտեսներն ու դիվերսանտները Ֆրանսիայում: Ֆարական Ռուսաստանի դերը կոալիցիայում: Մարատի սպանությունը: 1793 թ. յակոբինյան սահմանադրությունը: Նրա բուրժուա-դեմոկրատական բնույթը: 1793 թ. սահմանադրության արմատական տարբերությունը Խորհուրդների յերկրի սոցիալիստական Սահմանադրությունից: Հեղափոխական կառավարություն կազմակերպումը: Յակոբինական ակումբը: Ժողովրդական ընտրությունները: Որենք՝ կասեկածիկներին դեմ: Հեղափոխական տեռորը: Ֆեոդալական պարահաների վոլնչացումը յակոբինների կողմից: Ընդհանուր

մաքսիմումը: Փարիզի կոմունայի պայքարը կրոնի դեմ:

Բանակի նոր կազմակերպումը և հեղափոխական տակտիկան: Ռազմական նոր տեխնիկան: Դեկրետ մասսայական զորահավաքի մասին: Հաղթանակները ռազմաճակատներում: Լենինը հեղափոխական բանակի հաղթանակների պատճառների մասին: 1793—1794 թ. թ. ձմռան պարենային դժվարությունները և յակոբինյաների տնտեսական միջոցառումները: Կատաղիների ջախջախումը: Պայքար յակոբինյաների միջև: Երեքտա-կաններն ու նրանց պահանջները: Դանտոնականները վորպես նոր բուրժուազիայի շահերի արտահայտիչներ: Երեքտականներին և դանտոնականներին մահապատժի ցենթարկելը: Հաղթությունը Ֆլերյուսի մոտ: Ռոբեսպիերի և նրա կողմնակիցների դեմ կազմակերպված դավադրությունը: Տերմիդորի Ծ-ի հեղաշրջումը վորպես բուրժուական հակահեղափոխության հաղթանակ: Յակոբինական դիկտատուրայի խորտակման պատճառները:

Յակոբինական դիկտատուրայի դասակարգային սահմանափակությունը:

7. Ֆրանսիական բուրժուազիայի նշանակութունը XVIII դ. հեղափոխության մեջ: Բուրժուական հեղափոխության և պրոլետարական հեղափոխության արմատական տարբերությունը: Ֆրանսիական բուրժուական հեղափոխության նշանակությունը:

Մասսաների դերը հեղափոխության մեջ: Ի՞նչ տվեց XVIII դ. հեղափոխությունը ժողովրդական մասսաներին: XVIII դ. Ֆրանսիական բուրժուական հեղափոխության և Ռուսաստանի պրոլետարական Սոցիա-

լիստական Մեծ հեղափոխության արմատական տարբերությունները: Ընկեր Ստալինի ցույց տված հինգ հիմնական տարբերությունները: Ընկեր Ստալինը դասակարգային հասարակության պետությունների ֆունկցիաների և սոցիալիստական պետության ֆունկցիաների մասին (Ի. Ստալին, հաշվետու զեկուցում կուսակցության XVIII համագումարում ՀամԿ(Բ)ԿԿ-ի աշխատանքի մասին): Ֆեոդալական շահագործման փոխաբեկումը Ֆրանսիայում ափելի պրոդրեսիվ կապիտալիստական շահագործումով (մասսաների նյութական և իրավական դրության վորոշ, թեպետ և վորոշ արմատական բարելավումը): Ժողովրդական մասսաների դրության բարելավման հնարավորությունը միայն սոցիալիզմի պայմաններում: Բուրժուական հեղափոխության դասակարգային սահմանափակությունը:

Իմպերիալիստական դործակալների, հայրենիքի դավաճանների— տրոցկիստների հակահեղափոխական դիրքավորումը սոցիալիստական հեղափոխության պարտությունից:

Ֆրանսիայի XVIII դ. վերջի բուրժուական հեղափոխության ու ԽՍՀՄ-ում պրոլետարական հեղափոխության դարգացման ուղիները նույնացնելու փորձերի միջոցով պատմությունը տրոցկիստների կողմից կեղծելը: Սոցիալիզմի հաղթանակը ԽՍՀՄ-ում: Տրոցկիստական— աջ ֆաշիստական լրտեսների ջախջախումը և փաստարանների հետագա արմատախիլ անելն ու վորջնացումը:

III քեմա— ՖԲԱՆՍԻԱՆ 1794 թ. ՄԻՆՁԵՎ 1815 թ.

(6 ժամ) :

1. Տերմիդորական հակահեղափոխական կոմպենսացիա: Դիրեկտորիան: Բրյումերի 18-ի հեղաշրջումը: Հակահեղափոխական խոշոր բուրժուազիայի դեկտատուրան: Մասսայական հեղափոխական կազմակերպությունների ցրումը: Հակահեղափոխական տեռորը: Մաքսիմոսի վերացումը: Փարիզի չքավորության ապստամբությունը 1795 թ. դարնանը: 1795 թ. սահմանադրությունը: Ռոյալիստների խռովությունը (IV տարվա վանդեմյերի 13-ին-1795 թ. նոյեմբերի 5-ին): Կոնվենտի արձակումը: Դիրեկտորիայի կառավարությունը: Բաբյոֆը և հավասարների դավադրությունը: Բաբուլիզմի նշանակությունը:

Բազելի հաշտությունը: Գեներալ Բոնապարտը: Բոնապարտի իտալական արշավանքը: Բոնապարտի քաղաքականությունը նվաճված յերկրներում: Կոմպոֆորմիսի հաշտությունը: Դեպի Իրլանդիա կազմակերպված արշավախմբի անհաջողությունը: Արշավանքը դեպի Յեզիպոսոս և Սիրիա: Ռուսաստանի և Ավստրիայի պատերազմի մեջ մտնելը, Սուվորովի հաջողություններն Իտալիայում և նրա Ալպերով անցնելը: Բոնապարտին պաշտպանելը խոշոր բուրժուազիայի կողմից: Բրյումերի 18-ի հակահեղափոխական հեղաշրջումը: VIII տարվա (1799 թ.) սահմանադրությունը: Առաջին կոնսուլի դեկտատուրայի հաստատումը:

2. Կոնսուլությունը և կայսրությունը Ֆրանսիայում: Բուրբոնների ռեստավրացիան: Կոնսուլության պատերազմները: Նապոլեոնական պատերազմների

զավթողական բնույթը: Լյուսեմբուրգի հաշտությունը: Սմյենի հաշտությունը:

Նապոլեոնի կառավարությունը վորպես «բուրժուական մի կառավարություն, վորը խեղդեց Ֆրանսիական հեղափոխությունը և պահպանեց հեղափոխության միայն այն արդյունքները, վորոնք ձեռնտու էին խոշոր բուրժուազիային» (Ի. Ստալին. զեկուցում Համկ(բ)Կ ԿԿ-ի 1938 թ. մարտի 3—5-ի պլենումում): Բոնապարտիզմը: Կոնկորդատ: Կայսրություն հայտարարելը:

Նապոլեոնի տնտեսական քաղաքականությունը: Վաքաղացիական որենսդիրը վորպես բուրժուական հասարակության որենսդրի ժողովածու: Նապոլեոնի բանվորական քաղաքականությունը: Նապոլեոն I քաղաքականությունը գյուղացիների նկատմամբ: Պատերազմի վերսկսումը Անգլիայի դեմ: Կոալիցիայի լրտեսները Ֆրանսիայում, լրտեսության կազմակերպումը Նապոլեոն I կողմից Կոալիցիայի յերկրներում: Ծակատամարտը Տրաֆալգարի մոտ: Ավստրիայի և Ռուսաստանի պատերազմը Ֆրանսիայի դեմ: Ծակատամարտն Աուստերլիցի մոտ: Պրեսբուրգյան հաշտությունը Ավստրիայի հետ:

Հունոսյան միությունը: Պրուսիայի պատերազմի մեջ մտնելը: Ծակատամարտն Յենայի և Աուերշտադտի մոտ: Պրուսիայի ջախջախումը: Նապոլեոն I հաղթանակների պատճառները: Հրովարտակ ցամաքային լյուկազայի մասին: Ծակատամարտերը Եյլաուի և Ֆրիդլանդի մոտ: Տիլզիտի հաշտությունը:

Ավստրիայի ջախջախումը Վադրամի մոտ: Կայսրությունը 1811 թվականին: Նապոլեոնյանների սիս-

տեմբ: Նապոլեոնական կայսրութեան ճգնաժամը: Յամաքային բռնկողութիւնը: 1810—1811 թ. թ. արդյունաբերական ճգնաժամը: Գյուղացիների, բանվորների ու արդյունաբերական բուրժուազիայի դժգոհութիւնը Նապոլեոնի կառավարութիւնից Ֆրանսիայում: Նապոլեոնական բանակի թուլացումը:

Ազգային— ազատագրական շարժումն Իսպանիայում և նրա բուրժուական հեղափոխութեան վերածումը: 1812 թ. Իսպանական սահմանադրութիւնը: 1812 թ. պատերազմի պատճառները: Նապոլեոնի արշավանքը դեպի Ռուսաստան: Նապոլեոնական դորքերի նահանջը Ռուսաստանից: 1812 թ. պատերազմը Ռուսաստանում, վորպես ժողովրդական պատերազմ ընդդէմ ոտարեկրկա արշավանքի: Նապոլեոնի պարտութեան պատճառները: Նապոլեոնի վրա ուսումնական ժողովրդի տարած հաղթանակի ազդեցութիւնն ազգային— ազատագրական շարժման վերելքի վրա Յեմլոսայում: «Ժողովուրդների ճակատամարտը» Լեյպցիգի տակ:

Դաշնակիցների մուտքը Փարիզ, Նապոլեոնի հրաժարումը, նրա հեռացումն Ելքա կղզին: Բուրբոնների Ռեստավրացիան: Նապոլեոնի վերադարձը: Հարյուր որդա իշխանութիւնը: Վատերլոոն: Նապոլեոնին ու Հեղինէյի կղզին աքսորելը: Բուրբոնների յերկրորդ վերադարձը Ֆրանսիա:

IV քեմա— ԱՆԳԼԻԱՆ 1789—1815 թ. թ.

(1 ժամ):

Անգլիան վորպես բոլոր հակաֆրանսիական կռուիցիաների գլխավոր ներշնչող: Տարբեր դատակարարների վերաբերմունքը Անգլիայում դեպի ֆրանսիական հեղափոխութիւնը:

Թղթակցային ընկերութիւնները: Պիտտի կառավարութեան պայքարն Անգլիայի հեղափոխական շարժման դէմ:

Ապստամբութիւնն անգլիական նաւատորմում: Ապստամբութիւնն Իրլանդիայում: Իրլանդիայի և Անգլիայի ունիան (միութիւնը): Լուգդիտները: Մասնական դեմոկրատական շարժումները հեղափոխութեան վերածելու պայմանների բացակայութիւնն Անգլիայում XVIII դ. վերջում և XIX դ. սկզբում:

V քեմա— «ՍՐԲԱԶԱՆ ՀՌՈՄԵՅԱԿԱՆ ԿԱՅՍՐՈՒԹՅԱՆ» ԱՆԿՈՒՄԸ: ԲՈՒՐՃՈՒԱԿԱՆ ՌԵՖՈՐՄՆԵՐԸ ՊՐՈՒՍԻԱՅՈՒՄ (1 ժամ):

Ճեղքալական կարգերի վոչնչացումը Ֆրանսիայի կողմից գրաված Հռենոսյան մարզում: Նապոլեոնի կողմից Գերմանիայի մանր պետութիւնների վոչնչացումը, «Սրբազան Հռոմեական կայսրութեան» անկումը, Նապոլեոնի կողմից Հռենոսյան Միութեան կազմակերպումը: Ապստրիական կայսրութեան կազմափոխումը:

Պրուսիան Տիլզիտի հաշտութիւնից հետո:

Շտեյնի և Հարդենբերգի ձեռնարկումները. գյուղացիների անձնական կախածութեան վերացման սկիզբը, սահմանադրութեան նախագիծը, որենքները Ֆեոդալական պարզակների փրկանքի մասին: Շարունգորատի ռազմական ռեֆորմները: XIX դ. սկզբի պրուսական ռեֆորմների ընթացքը:

II ԲԱԺԻՆ

ՎԻԵՆՆԱՅԻ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԻՑ ՄԻՆՁԵՎ 1848 Թ.

ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԸ (ՆԵՐԱՌՅԱԼ)

VI քեմա—ՎԻԵՆՆԱՅԻ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԸ: ՍՐԲԱԶՄԱՆ
ՄԻՈՒԹՅՈՒՆԸ:

Հեղափոխական, նույն քվում և ազգային-ազա-
տագրական շարժումները Յեվրոպայում և Ամերիկա-
յում 20 քվականներին (2 ժամ): Վիեննայի համաժո-
ղովը և նրա վորոշումները: Յեվրոպայի քարտեզի վե-
րածնումը: Ըստ համաժողովի «Յեղրափակիչ արձա-
նագրության»: «Սրբազան Միության» կազմավորումը:
Ռուսական ցարիզմը վերադառնալիս «միջազգային ժանդարմ»:
Մետտերնիխը—Սրբազան Միության ղեկավար:

1820—1823 թ. թ. հեղափոխությունն Իսպանիա-
յում: 1820—1821 թ. թ. հեղափոխությունը Նեապո-
լում և Պլեմոնտում: Իսպանական հեղափոխության
ազդեցությունը Ռուսաստանի հեղափոխական շարժման
վրա (դեկաբրիստները):

Հույն ժողովրդի պայքարն ազգային անկախու-
թյան համար: «Սրբազան Միության» պայքարը հե-
ղափոխական շարժման դեմ:

VII քեմա—ՌԵՍԱՎԱՐԱՅԻԱՆ ՖՐԱՆՍԻԱՅՈՒՄ
ՅԵՎ ՀՈՒԼԻՍՅԱՆ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԸ (1 ժամ):

Լյուդովիկոս XVIII: Ապիտակ տեղորդ: Ազգային
զուլթերի հարցը: Սահմանադրական խարտիան: «Ան-
զուղական պալատը», նրա ցրումը: Կարլոս X: Մեկ

միլիարդ ֆրանկի հատկացումը վտարանդներին: Լի-
բերալ բուրժուազիայի ուղղվեցիան:

Կարլոս X որդոնանները: Հուլիսյան հեղափո-
խությունը:

Լուի-Ֆիլիպ Ռոլանացին— բանկիրներին թագա-
վոր:

Հուլիսյան հեղափոխության ազդեցությունը Յեվ-
րոպայի վրա:

VIII քեմա—ՖՐԱՆՍԻԱՎԱՆ ՈՒՏՈՊԻՍՏԱՎԱՆ ՍՈ-
ՑԻԱԼԻԶՄԸ (1 ժամ):

Ուշոր մեքենայական արդյունաբերության դար-
ագացումը և բանվորների թշվառ դրությունը: Սեն-
Սիմոնը, Ֆուրյեն: Ուտոպիստական սոցիալիզմի նշա-
նակությունը:

Ուտոպիստական սոցիալիստների հետևորդները
Ռուսաստանում (պետրաշևիցիները):

IX քեմա—ՀՈՒԼԻՍՅԱՆ ՄԻԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՖՐԱՆՍԻԱՅՈՒՄ (1 ժամ):

Հուլիսյան միապետության սահմանադրությունը:

Լուի-Ֆիլիպի արտաքին քաղաքականությունը:
Ֆրանսիայի տնտեսական դարգացումը: Արդյունաբե-
րական բուրժուազիայի դժգոհության աճումը: Բան-
վորների և գյուղացիների ծանր դրությունը: 1831 թ.
Լիոնի ապստամբությունը և նրա նշանակությունը:
1834 թ. ապրիլի 9—13-ի ապստամբությունը Լիոնում:

Սոցիալիստական ընկերությունները: Ոգյուստ
Բլանկին, Լուի Բլանը:

Ռեալիզմը գրականության մեջ: Բալզակը:

X քեմա— ԱՆԳԼԻԱՆ 1815—1848 թ. թ. (3 ժամ) :

1. Անգլիան վիեննայի համաժողովից հետո : 1832 թ. պառլամենտական ռեֆորմը : 1816—1819 թ. թ. տնտեսական ճգնաժամը : «Պիտերբուրգ» :

Անգլիայի տնտեսական զարգացումը XIX դ. առաջին կեսին : Անգլիական արհեստավորների ու տնայնագործների կործանումը : Անգլիական բանվորների ծանր դրությունը :

Ուսենը և Նրա ուսմունքը :

Ընկեր Ստալինը կապիտալիստական ինդուստրացման և սոցիալիստական ինդուստրացման սկզբունքային հակադրություն մասին :

Անգլիայի քաղաքական կարգերը 1832 թ. ռեֆորմից առաջ :

1832 թ. բնորական ռեֆորմը և Նրա նշանակությունը :

Որենք աշխատանոցների մասին : Բանվորների դժգոհության աճումը :

2. Չարտիզմի սկիզբը : Առաջին պետիցիան : Լոնդոնի բանվորական ասոցիացիայի ծագումը (Լոլետոր) և ժողովրդական խարտիայի («Հարտեր») մշակումը 1836 թ. : Ֆիզիկական ուժի և բարոյական ուժի հոսանքները (Լոլետոր և Ո'կոննորը) : Չարտիստական շարժման հեղափոխական սոցիալիստական թևը (Հարնի) :

Չարտիստների առաջին պետիցիան : Մասսայական հեղափոխական շարժումը : Պետիցիայի մերժումը :

«Բարոյական ուժի» կողմնակիցները հեռանալը

չարժումից : Չարտիստական կուսակցության կազմակերպումը (1840 թ.) :

3. Չարտիզմի 2-րդ և 3-րդ շրջանները : 1842 թ. տնտեսական ճգնաժամը և չարտիստական շարժման նոր վերելքը :

Յեքլորդ պետիցիան : Նրա մերժումը պառլամենտի կողմից :

Ընդհանուր զործադուլ կազմակերպելու փորձը :

Տասնամյա բանվորական որը : «Յեղբայրական դեմոկրատները» և Մարքսի ու Ենգելսի ազդեցությունը Նրանց վրա : 1847 թ. տնտեսական ճգնաժամը : Ֆրանսիական հեղափոխությունը վորպես չարտիզմի նոր վերելքի մղիչ : 1848 թ. ապրիլի 10-ի ցույցը և Նրա անհաջողությունը :

Մարքսիզմ-Էնկնիզմի կլասիկները չարտիզմի մասին :

Չարտիստական շարժման պարտությունը պատճառները :

XI քեմա. ԳԵՐՄԱՆԻԱՆ 1815—1848 թ. թ.

(1 ժամ) :

Գերմանական միություն պետությունների քաղաքական կարգերը : Գերմանական պետությունների մասնատվածությունը— կապիտալիզմի զարգացման արդյունք : Կապիտալիզմի զարգացումը դյուղատնտեսություն մեջ : Գերմանական պետությունների արդյունաբերության թույլ զարգացումը : 1830 թ. Փրանսիական հեղափոխության ազդեցությունը Գերմանիայի հեղափոխական շարժման վերելքի վրա :

1834 թ. «Մարքսային դաշինքը» : Բանվորների

դրութիւնը: Սիլեզյան մանագործների ապստամբու-
թիւնը (1844): «Յերիտասարդ Գերմանիա» ընկերու-
թիւնը: Վայայլինդի սոցիալիզմը: Մարքսը Վայտլին-
դի մասին:

XII քեմա— Կ. ՄԱՐԿՍԸ ՅԵՎ Ֆ. ԵՆԳԵԼՍԸ (3 ժամ):

Կարլ Մարքսը: Մարքսը և ձախ հեղեղականները:
Մարքսը— հեղափոխական— դեմոկրատ («հոնեստյան
լրագրի» խմբագրումը): Մարքսը փարիզում:
Մարքսը— սոցիալիստ (1843 թվից):

Մարքսի բարկամութիւնը Ենգելսի հետ:
Ֆրիդրիխ Ենգելսը: Ենգելսի «Բանվոր դասակար-
գի դրութիւնն Անգլիայում» աշխատութեան նշանա-
կութիւնը:

Մարքսը և Ենգելսը— դիտական կոմունիզմի հիմ-
նադիրներ, հեղափոխական մարտիկներ, միջազգային
հեղափոխական շարժման առաջնորդներ: Մարքսիզմի
յերեք աղբյուրները և յերեք բաղկացուցիչ մասերը:

Պայքար կոմունիստական կուսակցութիւն ստեղ-
ծելու համար: «Կոմունիստների միութեան» ստեղ-
ծումը (1847 թ.):

Կոմունիստական Մանիֆեստը, նրա պատմական
նշանակութիւնը: Սոցիալիզմի ուսուցիչից դիտու-
թիւնն դարձնելը: Պրոլետարիատի դիկտատուրան—
գլխավորն է մարքսիզմում: Կոմունիստական մանի-
ֆեստի I գլխի բովանդակութիւնը: «Պրոլետարիատի
դիկտատուրայի» վորպես պրոլետարիատի քաղաքական
տիրապետութեան և վորպես կապիտալի իշխանու-
թիւնը բռնութեան միջոցով տապալելու մեթոդի՝
հիմնական դադափարը տվել են Մարքսը և Ենգելսը»

(Ստալին— Լենինիզմի հարցեր, էջ 257): Մարքսը և
Ենգելսը կապիտալիզմից սոցիալիզմին անցնելու ժա-
մանակաշրջանի հասարակութեան քաղաքական կազմա-
կերպութեան ձևի մասին: Մարքսը և Ենգելսը սոցիա-
լիստական հեղափոխութեան մասին:

Սոցիալիստական հեղափոխութեան և կապիտա-
լիզմից սոցիալիզմին անցնելու ժամանակաշրջանի հա-
սարակութեան քաղաքական կազմակերպութեան մասին
ուսմունքը նոր, ավելի բարձր աստիճանի վրա բարձ-
րացնելը Լենինի և Ստալինի կողմից:

Կոմունիստական կուսակցութեան Մանիֆեստի II
գլխի բովանդակութիւնը. «Մարքսն ու Ենգելսը տը-
վել են հիմնական գերվազձեր կուսակցութեան՝ վոր-
պես պրոլետարիատի առաջավոր ջոկատի՝ մասին...»:

(Ստալին, Լենինիզմի հարցեր, էջ 260):

Մանիֆեստի IV գլխի բովանդակութիւնը: Մա-
նիֆեստի յեզրապահիչ մասը: Պրոլետարական սոցիա-
լիստական հեղափոխութեան հաղթանակը ԽՍՀՄ-ում
վորպես մարքսիզմ—Լենինիզմի հաղթանակն տրիումֆը:

XIII քեմա.—1848 Թ. ՀԵՂԱՓՈՒՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՖԸ- ՐԱՆՍԻԱՅՈՒՄ (3 ժամ):

1. Փետրվարյան հեղափոխութիւնը: Հունիսյան
ապստամբութիւնը փարիզում: 1847 թ. տնտեսական
ճգնաժամը: Հուլիսյան միապետութեան քաղաքական
ճգնաժամը:

Բանկետային կամպանիան: Փետրվարյան հեղա-
փոխութիւնը: Ժամանակավոր կառավարութեան կազ-
մակերպումը: Մասնաճեղքի ճնշումը կառավարութեան

իբրա: Հանրապետութիւնն հայտարարելը, աշխատանքի
իրավունք հայտարարելը և «Լուսկենդուրդյան հանձ-
նաժողովը»: Աշխատանքի իրավունքի իրական ապա-
հովումը ԽՍՀՄ-ում: Լուսի Բլանի դավաճանական
տակտիկան: Լենինը լուսի-բլանականութեան մասին:
Շարժական դվարդիայի ստեղծումը:

Ազգային արհեստանոցները: Բանվորական մասսա-
ներին գյուղացիներին կտրելու ժամանակավոր կառա-
վարութեան քաղաքականութիւնը: Սահմանադիր ժո-
ղովը:

Մայիսի 15-ի ցույցը: Ազգային արհեստանոցների
փակելը: Հունիսյան ապստամբութիւնը: Ապստամ-
բութեան ճնշումը գեներալ Կալենյակի կողմից: Ապս-
տամբութեան, պարտութեան պատճառները: Հունիսյան
ապստամբութեան նշանակութիւնը: Մարքսը հունիս-
յան որերի մասին:

2. Հանրապետութեան ղեկի կայսրութիւն:
1848 թ. սահմանադրութիւնը: Հանրապետութեան նա-
խագահի ընտրութիւնը: Լուսի Բոնապարտի ընտրվելը:
Գյուղացիութիւնը և Լուսի Բոնապարտը:

Որենսդիր ժողովը: 1849 թ. հունիսի 13-ի յեւույ-
թը:

1851 թ. գեկտեմբերի 2-ի պետական հեղաշրջու-
մը:

Հանրապետական ապստամբութիւնները: Կայսր-
ութիւնն հայտարարելը (1852 թ. գեկտեմբերի 2-ին):

Մարքսը, Ենգելսը, Լենինը բոնապարտիզմի դա-
սակարդային ելութեան մասին:

XIV ԲԵՐՈՒՄ. — 1848 Թ. ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԸ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅՈՒՄ (4 ԺԱՐ):

1. Հեղափոխութեան սկիզբը Գերմանիայում: Հե-
ղափոխական շարժման կենտրոնի տեղափոխումը
Գերմանիա: Գերմանական միութեան պետութեան
առաջ կանգնած հիմնական հարցը վերամիավորման
հարցն էր:

Գերմանիայի տնտեսական դրութիւնը հեղափոխու-
թեան նախորդակին: Պրուստարիատը վորպես ժխկ
հեղափոխական դասակարգը:

Ֆրեյդրիխ-Վիլհելմ IV. բուրժուազիայի ռեֆորմնե-
րի հուլիս: 1847 թ. տնտեսական ճգնաժամը: Միաց-
յալ լանդտագը և նրա ցրումը: Ֆրանսիայի փետր-
վարյան հեղափոխութեան ազդեցութիւնը Գերմանիա-
յի վրա:

1848 թ. փետրվարի-մարտի հեղափոխական շար-
ժումը Հարավային Գերմանիայում: Գյուղացիական
ապստամբութիւնները 1848 թ. մարտին: Հեղափոխու-
թիւնը Վիեննայում (մարտի 13—15-ին):

Հեղափոխութիւնը Բեռլինում (մարտի 18—
19-ին):

Լիբերալ բուրժուազիայի իշխանութեան դուրս
տնցնելը: Լիբերալ բուրժուազիայի տակտիկան:
Պրուսական ազգային ժողովը: Պառլամենտի դուրս-
բումը Ֆրանկֆուրտում, վորպես Գերմանիայի վերա-
միավորման փորձ: Նրա դնահատականն Ենգելսի
կողմից:

2. Մարքսի և Ենգելսի տակտիկան 1848 թ. հե-
ղափոխութեան մեջ: Մարքսի և Ենգելսի դալը Հոն-

նոսյան պրովինցիան (1848 թ. ապրիլին): «Նոր Հոս-
նոսյան լրագրի» լույս ընծայումը և նրա նշանակու-
թյունը: Մարքսի և Ենգելսի վերաբերմունքը դեպի
դյուղացիությունը: Մարքսի պայքարն ինքնուրույն
բանվորական կուսակցություն ստեղծելու համար:
Պայքարը «ներքևից» հեղափոխական միջոցով Գեր-
մանիան վերամիավորելու համար, դեմոկրատական
հանրապետություն հաստատելու համար, ընդդեմ
ֆեոդալական դինաստիաների, ընդդեմ ուսական
ցարիզմի վորպես յեմլրոպական ռեակցիայի գլխավոր
հենարանի: Մարքսի և Ենգելսի կողմից լիբերալ բուր-
ժուազիայի դավաճանություն դիմակադերձ անելը:

Պայքարը յերկու ճակատում բանվորական շարժ-
ման մեջ:

Մարքսը — Քյոլնի բանվորական միության նա-
խագահ:

3. Հակահեղափոխության հարձակումը: Հունիս-
յան ապստամբության ջախջախումը փարիզում և հա-
կահեղափոխության հարձակումը Գերմանիայում:

Հոկտեմբերյան ապստամբությունը Վիեննայում:

Ազգային թնամություն հրահրելն Ավստրիական
կայսրության ռեակցիոն կառավարության կողմից:
Ազգային-աղատադրական շարժումը Հաբսբուրգյան
միապետության մեջ:

Ավստրիական սլավոնների շարժման ռեակցիոն
բնույթը:

Մարքսը սլավոնական շարժման հեղափոխական
հանրավորությունների մասին: Ընկեր Ստալինը
1848—1849 թ. թ. սլավոնների մասին: Պրուսական
ազգային ժողովի ցրումը:

4. Հեղափոխության վերջին ետապը: Կայսրու-
թյան սահմանադրության մշակումը Ֆրանկֆուրտի
պառլամենտի կողմից: Գերմանական պետու-
թյունների թնամական վերաբերմունքը դեպի աշդ սահմանա-
դրությունը: Ապստամբություն կայսրության սահ-
մանադրության համար: Մարքսի և Ենգելսի ակտիվ
մասնակցությունը մայիսյան ապստամբությանը:

«Նոր Հոսնոսյան լրագրի» փակումը պրուսական
կառավարության կողմից: Ապստամբության ջախջա-
խումը գերմանական հակահեղափոխության միացյալ
ուժերի կողմից:

Ֆրանկֆուրտյան ժողովի ցրումը:

Հունգարիայի անկախության հայտարարումը:
Հունգարական հեղափոխության բնույթը և միջազ-
գային նշանակությունը:

Ռուսական ցարիզմը վորպես «Յեմլրոպայի ժան-
դարմ»:

Ֆարական ինտերվենցիան Հունգարիայում:

Դաժան դատաստան հեղափոխական Հունգարիայի
նկատմամբ: Ռուս հեղափոխական դեմոկրատներ
վերաբերմունքը դեպի հունգարական հեղափոխու-
թյունը:

5. Հեղափոխության պարտության պատճառները
Գերմանիայում: Մարքսի ուսմունքն անընդհատ հե-
ղափոխության մասին: Հեղափոխության պարտու-
թյան պատճառները Գերմանիայում: Լիբերալ
բուրժուազիայի դավաճանությունը վորպես հե-
ղափոխության պարտության գլխավոր պատճառ:
1848—1849 թ. թ. Գերմանական բուրժուական հեղա-
փոխության անավարտ բնույթը: Մարքսի պերմանենտ

հեղափոխութեան թեորիան և Կենտրոնական Կոմիտեի գլխավոր կոմունիստների Միութեանը 1850 թ.:

Մարքսի թեորիայի զարգացումը Լենինի և Ստալինի կողմից իմպերիալիզմի նոր սլաքմաններում և լենինյան ուսմունքը «վերածման մասին վերադաս «պերմանենտ հեղափոխութեան մարքսյան թեորիայի մարմնացման ձևերից մեկը» (Ստալին, Լենինի դիմ հարցեր, էջ 163): Ռուսաստանի Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական Մեծ հեղափոխութեան մեջ զործնականորեն այդ ուսմունքի իրականացումը Լենինի-Ստալինի կուսակցության կողմից:

XV քեմա. — 1848 թ. Հեղափոխություններ
ԻՏԱԼԻԱՅՈՒՄ (2 ժամ):

Իտալիայի քաղաքական մասնատված դրությունը: Ավստրիական ճնշումը: Մարքսիյան թաղամասերությունը վերադաս Իտալիայի ավելի ինքնուրույն մասը: «Յերիտասարդ Իտալիան»: Մադլենին և նրա գաղափարական տակտիկան: Ապստամբությունը Սիցիլիայում և հեղափոխության սկիզբը թերակողում: Միլանից ավստրացիներին դուրս անելը և պատերազմը Ավստրիայի դեմ: Զուգակցված Գարիբալդին և նրա մասնակցությունը պատերազմին: Կարլ Ալբերտի դավաճանությունը և Ավստրիայի հետ զինադադար կնքելը: Հանրապետությունները Հռոմում և Վենետիկում: Պատերազմական դործողությունների վերըսկսումն Ավստրիայի դեմ 1849 թ. դարնանը և Պյեմոնտի ջախջախումը: Ֆրանսիական ինտերվենցիան Հռոմում: Գարիբալդիի հերոսական պայքարը: Հռոմի և Վենետիկի անկումը: 1848—1849 թ. թ. բուրժուական հեղափոխության պարտությունն Իտալիայում:

III ԲԱԺԻՆ

XIX Դ. 50—60-ԱՎԱՆ ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԸ

XVI քեմա. — «ՅԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ՌԵՍԿՅԻԱՆ:

ԱՐԵՎԵԼՅԱՆ ՀԱՐՑԸ» (2 ժամ):

1. 50-ական քվակաճների յեվրոպական ռեակցիան:

Ռեակցիայի հաղթանակը յեվրոպական յերկրներում:

Կոմունիստների Միությունը 1848 թ. հեղափոխությունից հետո: Քյոլնի դատավարությունը: Կոմունիստների Միության դործունեությունը գաղափարներ:

2. Արևելյան հարցը: Ղրիմի պատերազմը: Պայքար թյուրքիայում ղերակչություն ձևաք բերելու համար: Ռուսաստանի մեկուսացումը: Ղրիմի պատերազմը վերադաս բուրժուական և ճորտատիրական սխտեմների բաղխում: Ռուսաստանի պարտությունը: Փարիզի հաշտությունը:

Յեվրոպական դործերի վրա ցարական Ռուսաստանի ազդեցության թուլացումը:

Ռումինիայի կազմավորումը: Թյուրքիայից անկախ Սերբիայի կազմավորումը:

Մարքսը, Ենգելը, Լենինը, Ստալինը Ղրիմի պատերազմի նշանակության մասին:

XVII քեմա. — ԱՆԳԼԻԱՆ ՅԵՎ ՆՐԱ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐԸ XIX Դ. 50—60-ԱՎԱՆ ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻՆ (4 ժամ):

1. Անգլիան 50—60-ական ք. ք.: Նրա համաշ-

խարհային գերակշռութիւնը: Գաղութային փաղափա-
կանութիւնը: Առեւտրա-արդյունաբերական վերելքի
սկիզբը 50-ական թ. թ.:

Անդլիան.— «աշխարհի արհեստանոց»: Ֆրիտրեդե-
րականութեան հաղթանակը: Անդլիական Ֆրիտրեդե-
րականութեան ազդեցիկ բնույթը: Մինիստրների կա-
բինետի դերը ուժեղացումը: Տորի և Վիգի կուսակ-
ցութիւնները:

Պարմերսոնի կարեւոր ներքին և արտաքին
քաղաքականութիւնը: Գաղութային քաղաքականու-
թիւնը: Անդլիական զաւորութիւնների յերկու տիպը: Անդ-
լիական կառավարման տարբեր մեթոդները սպիտակ և
«գունավոր» բնակչութիւն ունեցող զաւորութիւնում:
Անդլիացիների կողմից հողերի զավթումը զաւորութ-
նեւում:

2. Անգլիայի փաղափականութիւնը Հնդկաստա-
նում և Զինաստանում: Արեւելք-հնդկական ընկերու-
թեան առեւտրական մենաշնորհի վոչնչացումը և անդ-
լիական Փարբիկային ապրանքների մասսայական տա-
րածումը Հնդկաստանում: Հյուսիսային և կենտրոնա-
կան Հնդկաստանի պետութիւնների միացումը:

Սիպայների ապստամբութիւնը: Զինաստանի
ստրկացումը կապիտալիստական պետութիւններին
կողմից: Տայպէյյան հեղափոխութիւնը և նրա ճնշ-
ւումը:

3. Իրլանդիան վորպես Անգլիայի գաղութ: Իր-
լանդական դուրացիութեան չահագործումն անդլիա-
կան հողատերերի կողմից: Գյուղացիների ապստամբու-
թիւնը: Ֆենիկների շարժումը վորպես բուրժուա-աղ-
դային շարժում: Իրլանդական աղքատիւն— աղատաբերա-

կան շարժման պաշտպանութիւնը և Ֆինիկների շարժ-
ման բացասական դժերի, ամենից առաջ նրանց տեղո-
րիստական տակաւիկայի խիստ քննադատութիւնը
Մարքսի և Ենդելսի կողմից:

4. Բանվորական շարժումն Անգլիայում: Մարքսը
և Ենդելսը անդլիական վտարանդիութեան մեջ:

Բանվորական շարժումը: Տրեդ-յունիոնները, նը-
շանց եկոնոմիզմը: Բանվորների վտարակալոր վերնա-
խավին կաշառելը բուրժուազիայի կողմից: Ճշմարտամբ
և բանվորական շարժման վերելքը: 1867 թ. պառլա-
մենտական ռեֆորմը:

XVIII Եւրոպ. — ՌԱՍԻԱՅԻՆԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ՀՅՈՒՍԻՍԱՅԻՆ ԱՄԵՐԻԿԱՅՈՒՄ (3 ժամ):

1. Միացյալ Նահանգները XIX դ. առաջին կի-
սում: Հյուսիսային Ամերիկայի անտեսական զարգա-
ցումը XIX դ. առաջին կեսում: Բանվորների դրու-
թիւնը: Ներդաղթը դեպի Ամերիկա: Պլանտացիոն
անտեսութեան աճումը և ստրկավաճառութիւնը: Ա-
րեւմուտքի զաւորացումը:

Ֆերմերութեան կազմավորումը: Ստրուկների ա-
պստամբութիւնները: Արդիցիոնիստները: Պայքար
արեւմտյան հողերի համար: Զոն Բրաունի ապստամ-
բութիւնը: Հանրապետական կուսակցութեան կազ-
մակերպումը:

2. Փաղափաղական պատերազմի ընթացքը Հյու-
սիսային Ամերիկայում: Աբրահամ Լինկոլնի նախագահ
ընտրվելը (1860) թ. և ստրկատիրական Հարավի հա-
կահեղափոխական խռովութիւնը: Ստրկատիրութիւնը

սլաշտպանելու նստատակով անգլիական բուրժուազիայի կազմակերպած խայտառակ ինտերվենցիայի կանխումն անգլիական բանվորների կողմից:

Մարքսի և Ենդելսի յեւույթն յեվրոպական և ամերիկական մամուլում՝ ստրկատերերի դեմ հեղափոխական մեթոդներով պատերազմ վարելու համար:

Մասնաշաղկան շարժումը Հյուսիսում վորպես պատասխան Լինկոլնի կառավարութեան անվճռական տակտիկային:

Հեղափոխականորեն պատերազմին անցնելը:

Որենքները հոմատեղները մասին: Մարկուսի յոյնիզացումը: Բանակի դուռը: Բանվորական զինվածութիւնը: Բեկում ռազմական դործողութիւնները ընթացքի մեջ: Հյուսիսի արդյունաբերական դերազանցումը: Շերմանի ռեյդը: Գներալ Գրանտի հաջութիւնը: Հյուսիսի հաղթանակը: Լինկոլնի սպանութիւնը: Հյուսիսային Ամերիկայի քաղաքացիական պատերազմի արդյունքները և նշանակութիւնը: Քաղաքացիական պատերազմն ԱՄՆ-ում և հեղափոխական դեմոկրատները Ռուսաստանում:

XIX քեմա. — ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԸ ՅԵՎ ՌԵՎՈՐՄՆԵՐԸ ՀԱՊՈՆԻԱՅՈՒՄ (2 ժամ):

Ճապոնիան Տոկուգավայի սեփմի որդի: Ճապոնիան XIX դ. կեսին: Ամերիկացիների և յեվրոպացիների ներխուժումը Ճապոնիա:

Պայքար ոտարեկրացիների դեմ: Հեղափոխութիւնը և սեպուսատի վոյնիզացումը:

Գյուղացիութեան և քաղաքի ստորին խավերի ապստամբութեան ճնշումը: Միկագոյի կառավարման

սահմանումը: «Մեյձիի ռեֆորմները»: Ռեֆորմների բնույթը վորպես ֆեոդալական շահագործման պահպանում և հարմարեցում դարգացող կապիտալիստական հարաբերութիւններին: «Մեյձիի ռեֆորմները» վորպես Հեռավոր Արեւելքում Ճապոնիային լիտի իմպերիալիստական դիւտիէ դարձնելու նախադրյալ:

XX քեմա. — ԻՏԱԼԻԱՅԻ ՎԵՐԱՄԻԱՎՈՐՈՒՄԸ (2 ժամ):

1. Միավորման շարժումը 50-ական քաղաքներին: Իտալիայի վերամիավորման համար սկսած շարժման նոր վերելքի սկիզբը 50-ական թվականներին:

Մադէինիի դավադրական տակտիկան Իտալիայի «ներքեկց» վերամիավորման համար մղած պայքարում:

Մարքսը և Ենդելսը ժողովրդական հեղափոխութեան միջոցով Իտալիայի վերամիավորման մասին:

Կալուրը և նրա Իտալիան «վերելք» վերամիավորելու ճրարը: Նապոլեոն III համաձայնութիւնը Կալուրի հետ:

Պատերազմն Ավստրիայի դեմ: Գարեբալդին:

Ժողովրդական շարժման սկիզբն Ավստրիական տիրապետութեան դեմ: Նապոլեոն III դաւաճանութիւնը, նրա կողմից պատերազմին վերջ տալը:

Մարքսը և Ենդելսը՝ Փրանս-Իտալա-Ավստրիական պատերազմի վերջանալուց հետո միավորման համար սկսած շարժման նոր վերելքի անխուսափելիութեան մասին:

2. Ժողովրդական շարժման հաղթանակը, իտալիայի վերամիավորումը Սափոյան դինաստիայի իշխանութեան ներքո: Գյուղացիներին ապստամբությունն իտալիայի հարավում 1860 թ.: Գարիբալդիի «Հաղաբլուզ»: Հարավային իտալիայի միացումը Պիեմոնտին: Իտալիայի հարավում կարվածատերերի դեմ բռնկված գյուղացիական մասսայական ապստամբությունները դաժան ճնշումը պլեմոնտյան զորքերի կողմից:

Իտալական կայսրութեան կազմավորումը:

Գարիբալդին և Հոմբ: Իտալիայի վերամիավորման ավարտումը: Գարիբալդիի հաղթանակները սպառնալից են թուրքական իտալիայի «վերելից» վերամիավորումն ավարտելու համար:

XXI քեմա.— ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԻ ՎԵՐԱՄԻԱՎՈՐՈՒՄԸ (2 ժամ):

1. Վերամիավորման շարժումը 50-ական քվականներին և 60-ական քվականների սկզբում: Պրուսիայի պետական կարենտը 1848 թ. հեղափոխությունից հետո: Արդյունաբերության զարգացումը Պրուսիայում և դերմանական մյուս պետություններում 50-ական թվականներին: 1850 թ. գյուղացիական ռեֆորմը: Կապիտալիզմի զարգացման սրբանշանական դրոշմը գյուղատնտեսության մեջ:

Սահմանադրական կոնֆլիկտը: Բիսմարկը և Պրուսիայի գլխավորությամբ «յերկաթով ու արյունով», պատերազմներում, դեմոկրատական շարժման դեմ պայքարի միջոցով— Գերմանիայի միավորման նրա ծրագրերը:

2. Գերմանիայի բանվոր դասակարգը վերամիավորման ժամանակաշրջանում: Բանվոր դասակարգը և բանվորական շարժումը 60-ական թվականներին: Քաղաքական կյանքի վերելքը յերկրում: Ավգուստ Բեքելը և Վիլհելմ Լիբկնեխտը Բիսմարկի և Գերմանական կայսրութեան կազմավորելու նրա ծրագրի դեմ տարվող պայքարում: Ֆերդինանդ Լասալը— համընդհանուր գերմանական բանվորական միութեան ձևավորմանը և սպորտունիզմի նախաձեռնողը դերմանական բանվորական շարժման մեջ: Լասալը վորպեն «Թագավորա-սրբանական դեմոկրատ»: Մարքսի և Էնգելսի պայքարը Լասալի և Լառալանությունից դեմ:

3. Հյուսիս-գերմանական Միության կազմավորումը: Ավստրիայի և Պրուսիայի պատերազմը Դանիայի դեմ: Հռչակագրի միացումն Ավստրիային և Շվեդիի մի միացումը Պրուսիային:

Պրուսիայի և իտալիայի պատերազմն Ավստրիայի դեմ: Մադոնայի ճակատամարտը և ավստրիացիների ջախջախումը: Հյուսիս-գերմանական Միության կազմավորումը Պրուսիայի գլխավորությամբ:

Բիսմարկի ներքին քաղաքականությունը:

Հյուսիս-գերմանական Միության սահմանադրությունը:

Բանվորական շարժման վերելքը 63—66 թվականներին:

XXII քեմա.— ՅԵՆՈՐԴ ԿԱՅՍՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՖՐԱՆՍԻԱՅՈՒՄ (1 ժամ):

Տնտեսական զարգացումը Ֆրանսիայում Ֆեկրիդ

կայսրութեան շրջանում: Բոնապարտիզմը, տարրեր դասակարգելի միջև խուսանալիս նրա քաղաքականութիւնը: Բանվորական շարժման աճումը: Նապոլէոն III կողմից «վոստրիանական սոցիալիզմ» մտցնելու փորձերը: 60-ական թվականների դորձադուլները Յրանսիայում և բանվորների ճնշման տակ Լյե-Շապելյէի որենքի վերացումը:

Յերկրորդ կայսրութեան արտաքին քաղաքականութիւնը և նրա դադուլթային դաժնումները: Յրանսիայի միջազգային դրութիւնը Իտալիայի և Գերմանիայի վերամիավորումից հետո:

Յերկրորդ կայսրութեան ճշմարտմի սկիզբը:

XXIII Իմա. — I ԻՆՏԵՐՆԱՅԻՈՆԱԼԸ (3 մամ):

1. Բանվորների միջազգային ընկերութեան կազմավորումը: Նրա գործունեութեան առաջին շրջանը — մինչև 1869 թ. Բագելի կոնգրեսը: Բանվորների միջազգային կազմակերպութեան ստեղծման տնտեսական և քաղաքական պայմանները: 1864 թ. սեպտեմբերի 28-ի միտինգը և I Ինտերնացիոնալի հիմնադրումը:

I Ինտերնացիոնալի սահմանադիր մանիֆեստը:

I Ինտերնացիոնալի կանոնադրութիւնը և ծրագրերը:

Մարքսը և Ենգելսը վորպես I Ինտերնացիոնալի հիմնադիրներ և առաջնորդներ:

Մարքսի և Ենգելսի պայքարը միջազգային պրոլետարական կուսակցութեան ստեղծման և զիտական սոցիալիզմի հաղթանակի համար: Ժնևյան կոնգրեսը:

Պայքարը պրոլետարիատների դեմ: I Ինտերնացիո-

նալի դեկավար դերը բանվորական շարժման մեջ:

Մարքսի դեկավարութեամբ Գլխավոր Խորհուրդի անհաշտ պայքարը յերկու ճակատում. ինչպես աջ ուղիւների — պրոլետարիատների, անդլիական տրեդ-յունիոնիստների և լասալականների դեմ — աջ — պես և «ձախերի» դեմ — բլանկիստների և բակունիստների դեմ անդլիական տրեդ-յունիոններում:

Բրյուսելի Կոնգրեսի բանաձևը սոցիալիստական սեփականութեան մասին վորպես վճռական հարված պրոլետարիատներին: Մարքսի պայքարն ուղիւնիստներին դեմ անդլիական տրեդ-յունիոններում:

2. Բագելի կոնգրեսը: I ինտերնացիոնալի առաջին շրջանի գործունեութեան ավարտումը: Գերմանական սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցութեան կազմավորումը: Բագելի կոնգրեսը, նրա կազմը և հիմնական վորոշումները և Բակունինը: Բակունինական ուղիւնիստների յեղուցը Բագելի կոնգրեսում:

Բակունիստները վորպես բուրժուազիայի դորձակալութեան բանվորական շարժման մեջ:

Պրոլետարիզմը և բակունիզմը — կոմունիզմի կատարի թշնամիներ:

Կենտրոնացման ուժեղացումը և կարգապահութեան ամրապնդումն Ինտերնացիոնալում վորպես պրոլետարական կուսակցականութեան համար մղած պայքարի կարեւորագույն ետապ: 50—60-ական թվականներին Մարքսը և Ենգելսը վորպես պրոլետարիատի հեղափոխական առաջնորդներ:

«Կապիտալի» առաջին հատորի լույս ընծայումը (1867 թ.): Այդ աշխատութեան համաշխարհային — պատմական նշանակութիւնը: Մարքսի ուսմունքը

կապիտալիզմի զարգացման և խորտակման մասին: Մարքսը և I Ինտերնացիոնալն Իռլանդիայի ինքնորոշման ընդհուպ մինչև անջատումն, իրավունքի համար մղած պայքարում:

Մարքսը և I Ինտերնացիոնալը— դադութային աշատերազմների և Ամերիկայում դոյություն ունեցող ստրկատիրության դեմ մղած պայքարում: I Ինտերնացիոնալը և ազգային—դադութային պրոբլեմը: I Ինտերնացիոնալի դործունեյության հանրադումարները մինչև 1870 թ.:

Մարքսը— կոմունիստական կուսակցության հիմնադիր և առաջնորդ:

XXIV քեմա.— ՏԵԽՆԻԿԱՅԻ ՅԵՎ ԲՆԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՅՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ 1789—1870 թ. թ.
(1 ժամ):

Արդյունաբերության հաջողությունները:

Տրանսպորտը և կապը. շողենալ, շողեքարչ, ելեկտրական հեռագիր: Ռազմական տեխնիկան: Բնագիտության զարգացումը. էներգիայի պահպանման յրենքը, բջջի հայտարերումը: Դարվինը: Մենդելեևս:

Տեխնիկան և գիտությունը կապիտալիզմի որոք:

XXV քեմա.— ՆՈՐ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՋԻՆ
ԺԱՄԱՆԱԿԱՇՐՋԱՆԻ ՍՈՅԻԱԼ—ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՎ—
ԳՈՒՄԱՐՆԵՐԸ (2 ժամ):

1789—1870 թ. թ. ժամանակաշրջանը վորպես «առաջավոր յերկրներում կապիտալիզմի հաղթանակի

և հաստատման ժամանակաշրջանը» (Ի. Ստալին, Ս. Վիրով, Ա. Ժգանով, դիտողություններ «Նոր պատմության» դասագրքի կոնսպեկտի մասին):

Կարևորագույն մոմենտները եկոնոմիկայում և քաղաքականության մեջ. արդյունաբերական հեղափոխությունը Յեվրոպայի մի շարք յերկրներում և Միացյալ Նահանգներում, բուրժուա—դեմոկրատական շարժումները, բուրժուա—ազգային շարժումները մասնավորապես: «Իրենցն արդեն ապրած Ֆեոդալական—արադյուստիստական հաստատությունների» արագ հեղաբեկումը (Լենին, հատ. XVIII, էջ 108):

Կապիտալիզմի պատմական առաջավորականությունը համեմատած Ֆեոդալական կարգերի հետ:

Ազգությունների և ազգային պետությունների կազմավորումը: Ազգային պայքարի սրումը կապիտալիստական պետություններում:

Ազգային հարցի լուծման արմատական հակադրությունը խորհրդային Սոցիալիստական պետության և բուրժուական բազմազգ պետությունների միջև:

Պրոլետարիատի տակտիկան բուրժուական հեղափոխությունների մեջ:

Բուրժուական հեղափոխությունների և շարժումների ընթացքում հակասությունների սրումը պրոլետարիատի և բուրժուադիայի միջև: Դասակարգային մարտերում պրոլետարիատի քաղաքական ձևավորումը: Միջամարքսյան սոցիալիզմի մահացումը:

Մարքսի և Ենգելսի դիտական սոցիալիզմը:

Ընկեր Ստալինը բուրժուական հեղափոխությունների և պրոլետարական հեղափոխությունների տարբերության մասին: 1871 թ. Փարիզի կոմունան վոր-

պէս «կապիտալիզմին հասցրած առաջին հարվածը»
(Ի. Ստալին, Ս. Կիրով, Ա. Ժդանով), վորպէս բուր-
ժուադիալի վայրենիաց դժի սկիզբը, վորպէս պրոլե-
տարիատի վերընթաց շարժման մեջ նոր դարաշրջանի
սկիզբը:

Ամբողջ ուսումնական տարվա ընթացքում կրկ-
նութիւն— 10 ժամ:

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ԴԱՍԱՐԱՆ

Բ Ա Յ Ա Տ Ր Ա Գ Ի Ր

Միջնակարգ դպրոցի IX դասարանում պատմութեան
դասավանդման ուսումնական պլանով նախատեսված
և սովորողներին կողմից նոր պատմութեան յերկրորդ
ժամանակաշրջանի ուսումնասիրութիւնը: Ընկերներ
Ստալինի, Կիրովի և Ժդանովի դիտողութիւններում
«Նոր պատմութեան» դասաւերջի կոնսպեկտի վերա-
բերյալ սահմանված են յերկրորդ շրջանի հետևյալ
ժամանակաշրջանի շրջանակները— «Պրանս-պրուսա-
կան պատերազմից և Փարիզի Կոմունայից մինչև
Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան հաղթանակը Ռու-
սաստանում և իմպերիալիստական պատերազմի վերջը
(ներառյալ)», այսինքն 1870-ից մինչև 1918 թ.

«Այդ կլինի կապիտալիզմի սկսվող անկման, Փա-
րիզյան Կոմունայի կողմից կապիտալիզմին հասցված
առաջին հարվածի, հին «ազատ» կապիտալիզմն իմ-
պատերազմի վերածելու և Հոկտեմբերյան հեղափո-
խութեան ուժերով ԽՍՀՄ-ում կապիտալիզմը տապա-
լելու ժամանակաշրջան, հեղափոխութիւնը, վորը նոր
դարաշրջան բաց արեց մարդկութեան պատմութեան
մեջ» (Ի. Ստալին, Ս. Կիրով, Ա. Ժդանով):

Հարկավոր է ընդգծել դասավանդման մեջ այն
ցուցումների ոգտադրուելու հատուկ կարևորութիւն-
ը, վորոնք տրված են ընկեր Ստալինի նամակներում՝

ուղղված «Պրոլետարական ռեվոլյուցիա» ժուռնալի իմ քաղաքագիտական և «ՀամԿ(բ)Կ պատմութեան դասագրքի մասին»:

Ուսուցիչը նոր պատմութեան յերկրորդ շրջանի դասականի ման իր աշխատանքներում պետք է ղեկավարվի «ՀամԿ(բ)Կ պատմութեան համառոտ դասընթացի» տված բոլոր ցուցումներով: Այդ գրքում ուսուցիչը նոր պատմութեանը հասկանալու համար չափ արժեքավոր նյութ կլանի: Առանձնապես հարկավոր է ընդգծել այդ նյութի կարևորութեանը հետևյալ հարցերի լուսարանման համար— առաջին ուսական (1905—1907) հեղափոխութեան և Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական Մեծ հեղափոխութեան, ինտերնացիոնալի պատմութեան և նրա կուսակցութեանները, բոլշևիկները վերպես միակ հետևողական հեղափոխական կուսակցութեան միջազգային ասպարեզում մղած պայքարի, կապիտալիզմի ընդհանուր ճգնաժամի սկզբի, համաշխարհային առաջին իմպերիալիստական պատերազմի պատմութեան և այլ հարցերի:

IX դասարանի նոր պատմութեան ծրագիրն անցնելիս հարկավոր է նկատի ունենալ VIII դասարանի ծրագրի բացատրականում տրված ցուցումները:

Այս ծրագիրը կազմված է 78 ժամվա համար, վորից նոր նյութ անցնելու համար տրվում է 68 ժամ և կնկնութեան համար— 10 ժամ:

Հանձնարարվում է դասատուներին ոգտագործել լրացուցիչ նյութեր Գիտութեանները Ակադեմիայի կողմից հրատարակվող նոր պատմութեան քրեստոմատիայից և հատվածներ՝ ղեղարկետական գրական-

նությունից (Զոյա— «Զախչախում», Փրանսիական գյուղի նկարագրութեանը Մոպասանի պատմվածքներում, Անրի Բարբյուսի— «Կրակ»-ում), նույնպես և մեմուարային գրականութեանից:

Իբրև գիտողական ձեռնարկ «Միջազգային հարաբերութեանների» պատմութեան դասերին կարելի յէ ոգտվել Աշխարհի Խորհրդային Մեծ Ատլասի քարտեզներին:

Ծ Ր Ա Գ Ի Ր

(IX ԴԱՍՏԱՐԱՆ)

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ (I ԺԱՄ)

Նոր պատմութեան յերկրորդ շրջանի (1870—1918) բնութագրութիւնն ընկերներ Ստալինի, Կիրովի, Ժուգանովի կողմից «Նոր պատմութեան» դատաւրքի վերահսկողի վերաբերյալ արած դիտողութիւններում:

I քեմա.— ՖԻՍԱՆՍ-ՊՐՈԻՍԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ
Յեզ. ՓԱՐԻԶԻ ԿՈՄՈՒՆԱՆ (5 ժամ):

1. Յերկրորդ կայսրութեան ճգնաժամը և փրանս-սլոնական պատերազմը: Նապոլիոն III անհաջողութիւններն արտաքին քաղաքականութեան մեջ: Բուրժուազիայի ղեկավարութիւնը: Նապոլեոն III քաղաքականութիւնը բանվորների և դուռնացիների վերաբերյալ:

Ժողովրդական լայն մասսաների ղեկավարութիւնը Նապոլեոն III կառավարութիւնից: Բանվորական շարժման վերելքը Ֆրանսիայում 60-ական թվականներին:

I Ինտերնացիոնալի Ֆրանսիական սեկցիաների դործունեությունը:

Ֆրանս-սլոնական հարաբերությունների սրվելը:

Բիսմարկի կողմից լրտեսական և ղեկերսին

գործունեություն իրադատներումը Ֆրանսիայում պատերազմից առաջ:

Ֆրանս-սլոնական պատերազմի սկիզբը: Պատերազմը և I Ինտերնացիոնալի վերաբերմունքը դեպի նա:

Ֆրանսիական դրքերի պարտութիւնը: Նապոլեոն III բանակի ջախջախումը Սեզանի տակ: 1870 թ. սեպտեմբերի 4-ի հեղափոխությունը: «Ազգային պաշտպանություն» փաստորեն— «Ազգային դավաճանություն» բուրժուական կառավարության կազմակերպումը:

2. Դատակարգային հակաուրբյունների սրումը բուրժուազիայի և պրոլետարիատի միջև: Փարիզի 20-ականների կենտրոնական դիտողական կոմիտեի կազմավորումը: Փարիզի պաշարումը սլոնականների կողմից: Ազգային ղեկավարի դերը: 1870 թ. հոկտեմբերի 31-ի և 1871 թ. հունվարի 22-ի ապստամբությունները:

Բուրժուական կառավարության կապիտուլյացիան սլոնացիների առաջ: Ազգային ժողովի ընտրությունները: Ազգային ժողովի հակահեղափոխական դործունեությունը: Տյերը-Կառավարության դուրս:

Ազգային ղեկավարի ԿԿ կազմակերպումը:

Բուրժուազիան անցնում է հարձակման բանվորների դեմ:

3. Փարիզի կոմունան: 1871 թ. մարտի 18-ի սլոնական հեղափոխությունը: Ազգային ղեկավարի ԿԿ անցնում է իշխանության դուրս: Ազգային ղեկավարի ԿԿ-ի հեղափոխական ձեռնարկումները:

Նրա սխալները: Կոմունայի Խորհուրդի ընտրու-
թյունները:

Իշխանության անցումը Կոմունայի Խորհուրդին:

Խորհուրդի սոցիալական և քաղաքական կազմը:

Աչքի ընկնող Կոմունարների բնութագրությունը,
վարքերը, Լեո Ֆրենկելը, Գեյդեկյուզը: Հոսանքները
սյաքարը Կոմունայի ներսում: Կոմունան վորպես
սրբազան տաճարի դերակատար: Բուրժուազիայի պե-
տական ապարատի վոջնացումը: Կոմունայի սկետա-
կան ապարատը:

Փարիզի Կոմունայի գործունեությունը: Հեղա-
փոխական շարժումը պրովինցիայում Կոմունայի ո-
րերին:

4. Կոմունայի պայքարը վերսացիների դեմ: Ա-
ռաջին սրբազանական հեղափոխությունը ճնշելու
համար Տյերի ու Բիսմարկի դաշինքը:

Կոմունայի՝ վերսացիների դեմ մղված սյաքարի
ընթացքը: Մայիսյան արյունալի շարժքը և սպիտակ
տեռորը:

5. Կոմունայի կործանման պատճառները և նրա
պատմական նշանակությունը: Մարքսը-Ենգելսը-Լենին-
ը-Ստալինը փարիզի Կոմունայի մասին:

Փարիզի Կոմունան և Հոկտեմբերյան Սոցիալիս-
տական Մեծ հեղափոխությունը Ռուսաստանում:
Փարիզի Կոմունան վորպես չրջադարձային վեհո հա-
մաշխարհային պատմություն մեջ:

II Բեմա. — I ԻՆՏԵՐՆԱՅԻՈՆԱԼ ՓԱՐԻԶԻ ԿՈՄՈՒՆԱ-
ՅԻ ՈՐԵՐԻՆ ՅԵՎ ՆՐԱ ՊԱՐՏՈՒԹՅՈՒՆԻՑ ՀԵՏՈ
(1 ժամ):

I Ինտերնացիոնալը և Կոմունան: Մարքսը վորպես

Կոմունայի համար մղվող սյաքարի մասնակից և
«մասսաների գործնական խորհրդատու» (Լենին): Հա-
լածանքը Մարքսի և I Ինտերնացիոնալի անդամների-
դեմ բոլոր յերկրներում Կոմունայի կործանումից հե-
տո:

Լոնդոնի յերկրորդ կոնֆերենցիան: Հաղալի
կոնկրետը: Ենգելսը Հաղալի կոնկրետի նշանակու-
թյան մասին: I Ինտերնացիոնալի Գլխավոր խոր-
դի վոխադրումն Ամերիկայի Միացյալ Նահանգները:
I Ինտերնացիոնալի գործունեությունը ղաղարկյալ
պատճառները: I Ինտերնացիոնալի պատմական նշա-
նակությունը:

III Բեմա. — 1868—1873 թ. թ. ԻՍՊԱՆԱԿԱՆ ՀԵՂԱ-
ՓՈՒՆՈՒԹՅՈՒՆԸ (1 ժամ):

1868—1873 թ. թ. հեղափոխության նախադրյալ-
ներն ու ընթացքը: Իսպանիայի հանրապետություն
հայտարարելը: Բակունինների դավաճանական դերն
Իսպանական հեղափոխության մեջ:

Միապետության ռեստավրացիան: 1876 թ. սահ-
մանադրությունը:

IV Բեմա. — ԳԵՐՄԱՆԻԱՆ XIX Դ. ՎԵՐԶՈՒՄ
(5 ժամ):

1. Գերմանական կայսրության քաղաքական կար-
գիքը (1871 թ. կայսերական սահմանադրությունը):
Գերմանական կայսրության հայտարարելը: Գերմանա-
կան կայսրության կազմը: Կայսերական կառավարու-
թյան որդանները:

Կայսերական իշխանության դերը: Պրուսիայի հե-
զեմոնիան դերմանական կայսրության մեջ:

Մարքսը, Ենդելսը և Լենինը դերմանական սահմա-
նադրության մասին:

2. Գերմանիայի տնտեսական զարգացումը փրանս-
պրուսական պատերազմից հետո: Գերմանիայի արագ
արդյունաբերական զարգացման պատճառները: Ար-
դյունաբերության նոր ճյուղերը: Արտադրության
համակենտրոնացումը:

Կադլիստալիզմի զարգացման «պրուսական ուղին»
դյուզական տնտեսության մեջ: Պրուսական յունկե-
րությունը:

3. Բիսմարկի ներքին փառափառականությունը 70-ա-
կան քվականներին: Բիսմարկի դորձակցությունն
ազդային — լիբերալների հետ 70-ական թվականնե-
րին: Կաթոլիկական կուսակցության («կենտրոնի»)
սպորդիցիան: «Կուլտուրկամպֆը»: Վ. Ի. Լենինը
«կուլտուրկամպֆը» մասին: 1873 թ. համաշխարհային
արդյունաբերական ճգնաժամը:

Համաշխարհային աղբյուրային ճգնաժամը:

Պրոտեկցիոնիզմին անցնելը:

4. Բանվորական շարժումը Գերմանիայում և սո-
ցիալ-դեմոկրատիան 70-ական քվականներին: 1875 թ.
Գոթայի համադրումը: Գոթայի ծրագրի քննադա-
տությունը Կ. Մարքսի կողմից: Մարքսի ուսմունքը
պետություն մասին: Այդ ուսմունքի հետագա զարգա-
ցումը Լենինի և Ստալինի աշխատություններում:

Ընկեր Ստալինը պետություն թեորիայի մասին
ՀամԿ(բ)Կ XVIII համադրումը:

Բացառիկ որևէ սոցիալիստների դեմ: Կ. Մարք-

սը և Ֆ. Ենդելսը բացառիկ որևէների տարիներին
յերկու ճակատի վրա մղած պայքարում: Մարքսի մա-
հը:

Գերմանական բանվորական շարժման և սոցիալ-
դեմոկրատական կուսակցության աճումը բացառիկ
որևէ տարիներին:

5. Գերմանական կայսրությունը XIX դ. 80—
90-ական քվականներին: Բիսմարկի արտաքին քաղա-
քականությունը: Յեռյակ միություն կազմավորումը:
Գերմանական առաջին պաշտպանությունը:

Վիլհելմ II

Սոցիալիստների դեմ ուղղված բացառիկ որևէ
վերացումը: Բիսմարկի հրաժարականը:

Գերմանիայի «համաշխարհային քաղաքականու-
թյան» սկիզբը: Կիսո—Չաո—ի և կղզիների զավթումը
թաղաղ ովկիանոսում: Քիլի ջրանցքի բացումը (հոր
ոսված—ծովային նավատորմի կառուցման սկիզբը):
Գերմանիայի մասնակցությունը բոքսյորական ա-
ղբյուրային ճնշման մեջ:

6. Գերմանական սոցիալ-դեմոկրատիան 90-ական
քվականներին: 1891 թ. Երֆուրտյան ծրագիրը: Եր-
ֆուրտյան ծրագրի քննադատությունը Ենդելսի կող-
մից: Լենինը Երֆուրտյան ծրագրի մասին:

ՀամԿ(բ)Կ պատմություն համառոտ դասընթաց
Երֆուրտյան ծրագրի մասին:

Ենդելսի մահը:

Ռեվոլյուցիոնիզմը գերմանական սոցիալ- դեմոկրա-
տական կուսակցության մեջ: Վ. Ի. Լենինի և Ի. Վ.

Ստալինի պայքարը բերնչտեյնականության դեմ: Գերմանական սոցիալ-դեմոկրատիայի առաջնորդների հաշտվողականությունը ռեվոլյուցիոնիզմի նկատմամբ:

V քեմա— ԳՐԱՆՍԻԱՆ XIX Դ. ՎԵՐՋՈՒՄ (4 ժամ):

1. Ֆրանսիայի տնտեսական և սոցիալական զարգացման առանձնահատկությունները: Արդյունաբերության աճման տեմպի գանդաղումը: Գյուղատնտեսության դրությունը: Բնակչության թույլ աճը: Բանկերի և բիրժայի դերն յերկրի տնտեսական և քաղաքական կյանքում: Կապիտալի արտահանումը:

Ֆրանսիական հասարակության դասակարգային կառուցվածքի առանձնահատկությունները:

2. Պայքար հանրապետության համար: Չափալոր հանրապետականներն—իշխանության գլուխ: Բուրժուական—կղերական ռեակցիան Կոմունան ճնշելուց հետո: Բուրժուական հանրապետականների և աշխատավորական լայն մասնաների պայքարը միապետականների դեմ: 1875 թ. սահմանադրությունը: Մակ—Մադոնի պետական հեղաշրջում կատարելու մտադրությունների անհաջողությունը: Չափալոր հանրապետականների իշխանությունից դուրս անցնելը: Ռադիկալների կուսակցության կազմավորումը:

Ֆրանսիայի զաղութային համընդհանրությունները:

Ընդարձակ զաղութային կայսրության ստեղծումն Աֆրիկայում և Ասիայում:

3. Բանվորական շարժումը: Ֆրանսիան 80—90-ական քվականներին: Բանվորական շարժման աշխուժացումը 70-ական թվականների յերկրորդ կեսում: Գեղը և Լաֆարը: Բանվորական կուսակցության կազ-

մոսկերպումը: Նրա ծրագիրը: Մարքսի և Ենգելսի դերը Ֆրանսիական բանվորական շարժման մեջ: Պառակտումը Ֆրանսիական բանվորական կուսակցությունում: «Գեղխտոները» և «պոստիքիլիտոները»: Մասնաշաղկան շարժման աճումը 80-ական և 90-ական թվականներին:

Գնդակահարությունը Ֆուրժյում: Ժորեսի դերը: Ռեակցիայի աշխուժացումը Ֆրանսիայում 80—90-ական թվականներին: «Բուլանժիզմը»:

«Պանամա»: Դրեյֆուսի դործը: Միլերանի «դեպքը» և պառակտումը Ֆրանսիական սոցիալիստական կամակայությունների շարքերում:

Լենինի պայքարը միլերանիզմի դեմ:

VI քեմա— ԱՆԳԼԻԱՆ XIX Դ. ՎԵՐՋՈՒՆ ՅԵՌԱՄՍՅԱՆՈՒՄ (4 ժամ):

1. Բրիտանական կայսրության ընդհանուր բնութագիրը: Անգլիայի արդյունաբերական զարգացման տեմպի հարաբերական գանդաղումը և նրա կողմից համաշխարհային արդյունաբերական մենաշնորհի կորցնելը: Բանկային կապիտալի աճումը: Առևտրական առաջնության և ծովային տիրապետության պահպանումը:

Բրիտանական զաղութային կայսրությունը:

Անգլիայի զաղութային տիրությունների տիպերը:

2. Անգլիայի քաղաքական զարգացումը 70—80-ական քվականներին: Անգլիայի քաղաքական կարգերը պառլամենտական յերկրորդ ռեֆորմից հետո: Յերկու կուսակցությունների սխառնումը: Գլադստոնը և Դիզրան:

Լիբերալների և Կոնսերվատիվների քաղաքականու-
թյան դեմագոգիական բնույթը բանավորների վերաբեր-
մամբ: Գլադստոնի առաջին մինիստրությունը: Դիզ-
բայի մինիստրությունը: Ալբերտի արտաքին քաղա-
քականությունը: Անգլիական կառավարությունը և
ոռս—թյուրքական պատերազմը: Գլադստոնի վերա-
դարձը իշխանության դուռն: Յերրորդ պառլամենտա-
կան ուժերը:

Իրլանդական հարցը և իրլանդացիների պայքարն
անկախության համար 70—80—ական թվականներին:

Լենինը Իրլանդիայի դրության մասին բրիտանա-
կան կայսրության սխտեմում: Լիբերալների քաղաքա-
կանությունն Իրլանդական հարցումը:

Անգլիան աշխարհի բաժանման համար մղվող
պայքարում: Անգլիական դադութային համընդունում—
ները 80—90—ական թվականներին:

3. Բանվորական շարժումը: Փոփոխություններն
անգլիական բանվոր դասակարգի դրության մեջ
XIX դ. վերջում: Բանվորական շարժման վերելքը
80—ական թվականների վերջում և նոր տրեդ-յունիոն-
ները:

Սոցիալ-դեմոկրատական Ֆեդերացիայի, Ֆարջան
ընկերության և Անկախ բանվորական կուսակցության
ծաղումը:

VII քեմա—ԱՄՆ XIX Վերջին (4 ժամ):

1. ԱՄՆ քաղաքական պատերազմից հետո:
ԱՄՆ-ի տնտեսական զարգացումը: Մտերմաբերական
Հարավի ֆանտազիան ավարտումը Հյուսիսի հանրա-
պետական բուրժուազիայի կողմից: ԱՄՆ-ի սոցիալ-

տնտեսական զարգացումը քաղաքացիական պատերազ-
մից հետո:

Արդյունաբերության արագ աճումը: Կապիտալիզ-
մի զարգացման ամերիկյան ուղին դյուղատնտեսու-
թյան մեջ: Յերկաթուղային ցանցի աճումը: Ներդադ-
թը: Յերկրի արագ ինդուստրացիան պատճառները:

Տեխնիկայի զարգացումն ԱՄՆ-ում: Կապիտալի հա-
մակերադրոնացումը և տրեստների յերևան գալը:

2. Քաղաքական կարգերը և կուսակցությունները
ԱՄՆ-ում: Նախագահի ահադին լիազորությունները:
Սենատի և Գերագույն Ֆեդերատիվ դատարանի պա-
լանդական դերը: Նեգրերի փաստական անիրավա-
վասությունների վերականգնումը: Կուսակցական-
«Լինչի դատաստանը»: Հարավային նահանգների ներկա-
յացուցիչներին ԱՄՆ-ի կոնգրեսին մասնակցելու թույ-
լատրումը:

Բուրժուական դեմոկրատիայի սահմանափակու-
թյունը և անհետնողականությունն Ամերիկայի որինա-
կով: Յերկիսակցական սխտեմը: Պետական ազարա-
տի ահռելի կորուստից:

3. Բանվորական շարժումն ԱՄՆ-ում քաղաքակա-
կան պատերազմից հետո: Ամերիկական բանվոր դասա-
կարգի ձևավորման պայմանները և բանվորական շարժ-
ման զարգացման դժվարություններն ԱՄՆ-ում: 70—ա-
ման զարգացման դժվարությունները: 1 Ինտերնացիոնալի
կան թվականների դորժադունները: Սոցիալիստական բան-
վորական կուսակցությունը: Դե-Լիոնը:

Ամերիկյան աշխատանքի Ֆեդերացիայի ծաղումը և
նրա բանվորական արիստոկրատիայի կազմակերպու-
թյունը դառնալը:

80—90-ական թվականներին զործադուլային շարժումը (անցքերը Զիկագոյում 1886 թ., զործադուլը Պուլմանի զործարաններում և Հոմստեդում) : 90-ական թվականների ֆերմերական շարժումը :

VIII քեմա— ՃԱՊՈՆԻԱՆ XIX Դ. ՎԵՐՋՈՒՄ (1 ժամ)

Ճապոնիայի բուրժուական բարեփոխությունը 1868 թ. դեպքերից հետո : Յեվրոպական տեխնիկայի և կուլտուրայի յուրացումը Ճապոնիայի կողմից :

Ֆեոդալիզմի զգալի մնացորդները : Մասսայական դյուզացիական շարժումը : 80-ական թվականների լիբերալ-բուրժուական շարժումը : Բուրժուա-կալվաճառի բրական կուսակցությունների ծագումը : 1889 թ. սահմանադրությունը : Ճապոնա-չինական պատերազմը : Անիրավահասարակացումը պայմանագրերի վերացումը : Արտաքին արևեստիվ քաղաքականություն :

IX քեմա.— II ԻՆՏԵՐՆԱՅԻՈՆԱԼԸ XIX Դ. ՎԵՐՋՈՒՄ (2 ժամ) :

1. II Ինտերնացիոնալի ծագումը : Միջազգային բանվորական շարժման դրուժյան բնդհանուր բնութագիրը I Ինտերնացիոնալի զործունեյության գաղարումից հետո (մարքսիզմի տարածումը «Լայնությամբ»—Լենին), մասսայական բանվորական կազմակերպությունների կազմավորումը :

Մարքսի և Ենգելսի անհաշտ պայքարը յերկու ճակատի վրա բոլոր տեսակի ոպորտունիզմի դեմ բանվորական շարժման մեջ :

Մարքսի մահը :

Ենգելսի դերը միջազգային սոցիալիստական կոնգրեսի գումարման համար մզած պայքարում (1889 թվին) :

Փարիզի կոնգրեսը և II Ինտերնացիոնալի հիմնումը : Վորոշում մայիսմեկյան դեմոնստրացիայի մասին :

II Ինտերնացիոնալի կազմակերպչական ստրուկտուրան :

2. II Ինտերնացիոնալի գոյության առաջին տատարիները : Պայքարն անարխիզմի դեմ II Ինտերնացիոնալում : Մարքսը-Ենգելսը-Լենինը-Ստալինը անարխիզմի մասին : Մարքսի, Ենգելսի և Լենինի պայքարն անհատական տեոորի ամենամիասնակար տակտիկայի դեմ :

Ենգելսի պայքարը յերկու ճակատի վրա II Ինտերնացիոնալում :

Ենգելսի մահը :

II Ինտերնացիոնալը և ոպորտունիզմը : 1900 թ. Փարիզի կոնգրեսը : Միլերանի հարցը :

X քեմա— ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՅԵՎ ՊԱՅՔԱՐՆ ԱՇԽԱՐՀԻ ԲԱԺԱՆՄԱՆ ՀԱՄԱՐ XIX Դ. ՎԵՐՋՈՒՄ (2 ժամ) :

Յեվրոպայի քաղաքական քարտեզը Փրանս-պրուսական պատերազմից հետո : Հակասությունների սրումը Գերմանիայի և Ֆրանսիայի միջև Փրանս-պրուսական պատերազմից հետո :

Ռուս-թյուրքական պատերազմը : Բեռլինի կոնգրեսը :

Յեռյակ միությունը : Ֆրանս-ռուսական միությունը :

Յեկրոպական մայր ցամաքի բաժանումը յերկու
պիսիված բանակներէ :

Պայքար աշխարհի բաժանման համար : Անգլո-
աւուսական պայքարը Միջին Ասիայի համար : Անգլիան ,
Ֆրանսիան , Գերմանիան և Իտալիան Աֆրիկայի բա-
ժանման համար մղվող պայքարում : «Մեծ» տերու-
թյունների մրցակցութունը Հեռավոր Արեւելքում և
Զինաստանի բաժանման սկիզբը : «Մեծ» տերություն-
ների դադութային տիրապետությունների վիթխարի
աճումը : Սպառազինման աճումը և ռազմական տեխ-
նիկայի առաջադիմությունը :

XI քեմա— ԻՄՊԵՐԻԱԼԻԶՄԸ ՎՈՐՊԵՍ ԿԱՊԻՏԱԼԻԶՄԻ
ԲԱՐՁՐԱԳՈՒՅՆ ՅԵՎ ՎԵՐՋԻՆ ՍՏԱԴԻԱ (3 ժամ) :

Իմպերիալիզմի հինգ հիմնական հատկանիշները :
Իմպերիալիզմը վտրպես փտող և մեռնող կապի-
տալիզմ :

Կապիտալիզմի տնտեսական և քաղաքական դար-
դացման անհամաչափության որենքը և նրա սրումն
իմպերիալիզմի ժամանակաշրջանում : Ընկերներ Լենինի
և Ստալինի ուսմունքն ամենաթույլ սղակի մասին իմպե-
րիալիզմի շղթայում և սոցիալիզմի հաղթանակի հնա-
րավորության մասին սկզբնապես առանձին վերցրած
մի յերկրում : Լենինի և Ստալինի պայքարը հակա-
հեղափոխական տրոցկիզմի դեմ այդ հարցերի շուրջը :

Դասակարգերն իմպերիալիզմի դարաշրջանում :

Դասակարգային պայքարի , աղղային—դաղութա-
յին ճնշման և միջազգային հակառությունների սրումն
իմպերիալիստական դարաշրջանում :

Լենինը և Ստալինը պրոլետարական հեղափոխու-
թյան դաշնակիցների և ռեգերմիների մասին : Պրոլետա-
րիատի դաշնակիցների բացակայության մասին հակա-
հեղափոխական տրոցկիստական «Թեորիայի» մերկացու-
մը :

Պրոլետարիատն իմպերիալիզմի դարաշրջանում :

Յերկու տենդենցիաների պայքարը միջազգային
բանվորական շարժման մեջ : II Ինտերնացիոնալի կու-
սակցությունների ղեկավարության սպորտունիստական
վերասերումը :

Միջազգային հեղափոխական շարժման կենտրոնի
տեղափոխումը Ռուսաստան : Նոր տիպի պրոլետա-
րական կուսակցությունների ստեղծման անհրաժեշտու-
թյունը : Բոլշևիկների կուսակցությունն իբրև այդպի-
սի կուսակցության տիպար :

Բուրժուական պետությունն իմպերիալիզմի ժամա-
նակաշրջանում : Բուրժուական դեմոկրատիայի և պառ-
լամենտարիզմի ճշնաժամը : Աշխատավորության իրա-
վունքների յերաշխիքի բացակայությունը բուրժուա-
կան սահմանադրությունների մեջ և այդ իրավունք-
ների յերաշխիքը հաղթանակած սոցիալիզմի Ստալին-
յան Սահմանադրության մեջ :

XII քեմա— ԱՆԳԼԻԱՆ XX Դ. ՍԿՋՈՒՄ (3 ժամ) :

Անգլիայի տնտեսական և քաղաքական զարգացու-
մը XX դ. սկզբում : Անգլիական իմպերիալիզմի—վոր-
պես դադութային իմպերիալիզմի—բնորոշ զծերը :

Անգլո-դերձանական մրցակցությունը : Պահպանողա-
կանների տասնամյա ախրապետությունը (1895-1905) :
Զուղ Չեմբերլենը և Ս. Ռոզսը : Սուդանի և Հարավա-

յին Աֆրիկայի հափշտակումը: Անգլիական բուրժուա-
յիւայի հարձակման ուժեղացումը բանվոր դասակարգի
վրա (Տաֆելայան զործը):

Բանվորական կուսակցութեան կազմավորումը, նրա
ոպորտունիզմը, նրա կախիժածութիւնը լիբերալներէց:
Լիբերալներն իշխանութեան զլուխ: Լրոյդ—Ջարջի ու-
Փորմի դեմադրական բնույթը: Անգլիայի նախա-
պատրաստութիւնը համաշխարհային իմպերիալիստական
պատերազմին:

Լիբերալ կառավարութեան դադուլթային քաղաքա-
կանութիւնը Հնդկաստանում: Իրլանդական հարցը
համաշխարհային պատերազմի նախորդակին: Սահմա-
նադարական ճգնաժամն Անգլիայում 1914—1918 թ. թ.
համաշխարհային պատերազմի նախորդակին:

Գործադուլային շարժման վիթխարի աճումը նա-
խապատերազմյան տարիներին:

XIII քեմա— ԳԵՐՄԱՆԻԱՆ ՆԱԽԱՊԱՏԵՐԱԶՄՅԱՆ ԻՄ-
ՊԵՐԻԱԼԻԶՄԻ ԺԱՄԱՆԱԿԱՆՇՐՋԱՆՈՒՄ (3 ժամ):

1. Գերմանական կայսրութիւնը XX դ. սկզբում:
Գերմանական իմպերիալիզմը: Բյուրոկրի վարչապետու-
թիւնը, նախաշինարարական նոր ծրագրի ընդունու-
մը: «Գրոսն Արեւելքի վրա»: Բաղդադի յերկաթուղին:
Պայքար Մարոկկոյի համար:

Բեռլին— Գորվեզի վարչապետութիւնն. աշ-
խարհի վերաբաժանման համար պատերազմի ուժգին
նախապատրաստումը գերմանական իմպերիալիզմի
կողմից:

2. Բանվորական շարժումը և գերմանական առ-
ցիալ-դեմոկրատիան XX դ. սկզբում: Գերմանական
պրոլետարիատի դրութեան վստթարացումը XX դ.

սկզբում: Գործադուլային պայքարը XX դ. սկզբում:
Ռուսական առաջին հեղափոխութեան ազդեցութիւնը:
Գերմանական սոցիալ-դեմոկրատիայի Յենայի համա-
դումարը մասսայական քաղաքական գործադուլի մա-
սին: Բեռլին կապիտուլյացիան ոպորտունիստների ա-
ռաջ մասսայական գործադուլի հարցերի շուրջը Ման-
դեյմի կուսամարտում 1906 թ.: Ջախ ուղիկալնե-
րը գերմանական սոցիալ-դեմոկրատիայում, նրանց
հեղափոխական ծառայութիւնները և նրանց մենչեիկ-
յան սխալները: Լենինը և Ստալինը ձախերի մասին
գերմանական սոցիալ-դեմոկրատիայի մեջ: Յենտրիզմը
վորպես ոպորտունիզմի ամենալնասական տեսակը:

Վ. Ի. Լենինը և Ի. Վ. Ստալինը ցենտրիզմի մա-
սին:

Գերմանական պրոլետարիատի հեղափոխական
պայքարի աճումը պատերազմի նախորդակին:

XIV քեմա— ՖՐԱՆՍԻԱՆ XX Դ. ՍԿԶԲՈՒՄ (2 ժամ):

1. Ֆրանսիայի տնտեսական զարգացումը XX դ.
սկզբում: Ֆրանսիական իմպերիալիզմի բնորոշ դժերը:
«Վաշխառուական իմպերիալիզմ» (Լենին):

Ռադիկալների կուսակցութեան իշխանութեան
զլուխ անցնելը (Կոմբի մինիստրութիւնը (1902—1905)
և Կլեմանսոն (1906—1909): Ռադիկալների պայքարը
կղերականների դէմ: Ռադիկալների խոստացած «դե-
մոկրատական ռեֆորմների» մեծամասնութեան չիրա-
դործումը նրանց կողմից: Ռադիկալների պայքարը
բանվորական շարժման դեմ:

2. Բանվորների և աշխատավորների մշուս շեր-
տերի շարժումը: Ֆրանսիական պրոլետարիատի դրու-

թյունը XX դ. սկզբում: Ֆրանսիական բանվորները դարձադուլային սրայքարը XX դ. առաջին տարիներում: Ռուսաստանի 1905 թ. հեղափոխությունը ազդեցությունը Ֆրանսիական բանվորներին վրա:

Միացյալ սոցիալիստական կուսակցության կազմավորումը: Ուղորտունիստների (ժորեսակների) դեկալար դերն այդ կուսակցության մեջ: Գեդիգմի ցենտրիստական վերասերումը: Անարխո-սինդիկալիզմը: Աշխատանքի ընդհանուր կոնֆեդերացիան: Անարխո-սինդիկալիստների կողմից բանվորական շարժմանը հասցրած վնասը: Լենինի և Ստալինի պայքարն անարխո-սինդիկալիզմի դեմ:

Գյուղացիության և քաղաքային մանր բուրժուազիայի դրությունը XX դ. սկզբում: Գյուղացիական մատառակային շարժումը (գլխավորներ շարժումը): Ծառայողների շարժումը:

3. Ֆրանսիայի պատրաստվելը պատերազմին: «Անտանտայի» կազմավորումը: Սպառազինման աճումը: Ռ. Պուանկարեին՝ Ֆրանսիական հանրապետության նախագահ ընտրելը:

Ֆրանսիական սոցիալիստական կուսակցության առաջնորդների վերաբերմունքը՝ պատերազմին:

XV բեմա— ԱՎՍՏՐՈ—ՀՈՒՆԳԱՐԻԱՆ XIX Դ. ՎԵՐ-ՋՈՒՄ ՅԵՎ XX Դ. ՍԿՋԲՈՒՄ (2 ժամ):

1. Ավստրո-հունգարիայի քաղաքական կարգերը: Դուալիստական միապետության կազմավորումը: Ազգային պայքարի սրումն Ավստրո-Հունգարիայում և ավստրիական ու հունգարական կառավարություններին ազգային քաղաքականությունը:

2. Բանվորական շարժումն Ավստրո-Հունգարիայում: Բանվորական շարժումն Ավստրիայում և ավստրիական սոցիալիստական կուսակցության կազմավորումը: Ավստրիական սոցիալ-դեմոկրատիայի ուղորտունիզմը: 1905 թ. ռուսական հեղափոխության ազդեցությունը բանվորական շարժման վրա Ավստրո-Հունգարիայում: Ընդհանուր ընտրական իրավունքի նվաճումը:

Ավստրիական սոցիալ-դեմոկրատիայի ազգային ծրագիրը («ազգային—կուլտուրական ավտոնոմիա»): Բուլգերիկներին (Լեմբինի, Ստալինի) պայքարն ազգային հարցի մարքսիստական լուծման համար:

XVI բեմա— ԻՏԱԼԻԱՆ ՎԵՐԱՄԻԱՎՈՐՈՒ-ՄԻՑ-ՄԻՆՁԵՎ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԱՌԱՋԻՆ ԻՄՊԵ-ՐԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ (2 ժամ):

Իտալական թագավորության պետական կառուցվածքը:

Իտալիայի տնտեսական զարգացումը վերամիավորումից հետո: Պապականությունը պապի աշխարհիկ իշխանությունը վոչնչացնելուց հետո: Կղերականների պայքարն իտալական կառավարության դեմ: Գաղութային ավանտյուրիաները:

Իտալացիներին պարտությունը Հաբսբուրգների դեմ միշտ պատերազմում:

Մարքսի և Ենգելսի պայքարը մարքսիզմի հղթմանակի համար՝ Իտալիայի բանվորական շարժման մեջ:

Հեղափոխական շարժումը 80—90-ական թվականներին:

Իտալական սոցիալիստական կուսակցութեան կադ-
մալորումը:

Գյուղացիական ապստամբութիւնը Սիցիլիայում:
Բանվորական շարժման վերելքը 90-ական թվա-
կանները վերջում և XX դ. սկզբում: Զոլիտովն: Ու-
սորտունիզմը սոցիալիստական կուսակցութեան մեջ:
Լենինն իտալական իմպերիալիզմի առանձնահատկու-
թիւնները մասին: Իտալո-թուրքական պատերազմը:
«Կարմիր շաբաթը» (1914 թ. հուլիս):

XVII քեմա. — ԱՄՆ XX Դ. ՍԿԶԲՈՒՄ (3 ժամ):

1. ԱՄՆ — իմպերիալիստական պետութիւն:
ԱՄՆ-ի արդյունաբերական առաջնութիւնը XX դ.
սկզբին:

Կապիտալիստական մենաշնորհի աճումը: Իմպե-
րիալիստական քաղաքականութեանն անցնելը: Իսպա-
նա-ամերիկական պատերազմը: ԱՄՆ և Չինաստանը:
Տ. Ռուզվելտի նախադահումը: ԱՄՆ-ի փաստական
պրոտեկտորատը մանր հանրապետութիւնների վրա
կենտրոնական և Հարավային Ամերիկայում: Պանա-
մայի ջրանցքը:

Տաֆտի և Վիլսոնի նախադահումը: Դեմոկրատա-
կան և հանրապետական կուսակցութիւնը վրոպես
ֆինանսական կապիտալի յերկմիասնական կուսակ-
ցութիւն:

2. ԱՄՆ-ի բանվորական շարժումը XX դ. սկզբ-
քում: Յերկու տենդենցների պայքարն ամերիկական
բանվորական շարժման մեջ: Աշխատանքի ամերիկյան
Ֆեդերացիան XX դ. սկզբում: Լեռնադործների Արեւի-
մբայան ֆեդերացիան:

Ամերիկյան սոցիալիստական կուսակցութիւնը:
Դերսը:

«Աշխարհի ինդուստրիալ բանվորները»: Անար-
խիստների աղդեցութիւնն այդ կազմակերպութեան
մեջ:

XVIII քեմա. — ՃԱՊՈՆԻԱՆ XX Դ. ՍԿԶԲՈՒՄ
(1 ժամ):

Ճապոնական արդյունաբերութեան աճումը: Ռադ-
մա-Ֆեռդալական իմպերիալիզմը Ճապոնիայում:

Բուրժուա-կալվաճառիրական կուսակցութիւն-
ները:

Ճապոնական զինվորականութեան ղեկավար դերը
կառավարութեան մեջ:

Ճապոնական իմպերիալիզմի ազդեցիկութիւնը:
Մասնակցութիւնը բուքսյորական ապստամբու-
թեան ճնշման մեջ: Ճապոնացիները լրտեսական-դի-
վերսիոն դործունեութիւնը Չինաստանում և Սիբի-
րում: Ռուս-Ճապոնական պատերազմը: Կորեյայի հա-
փըշտակումը:

Բանվորական շարժման զարգացումը: Առաջին
սոցիալիստական կազմակերպութիւնները:

XIX քեմա. — ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԲԱՆՎՈՐԱԿԱՆ
ՇԱՐՇՈՒՄԸ XX Դ. ՍԿԶԲՈՒՄ (1 ժամ):

Բանվոր դատակարգի դրութեան խիստ վատթա-
րացումը:

Յերկու տենդենցները բանվորական շարժման մեջ.
ա) սոցիալիզմի հաղթանակը սոցիալիստական

կուսակցութիւնները և արհեստակցական միութիւնները ղեկավարութեան մեջ. ուսուցողական սոցիալական արմատները. բ) բանվոր դասակարգը լայն շերտերի հեղափոխականացումը:

Մասնաշաղկապ շարժման վերելքը:

Հեղափոխական շարժման կենտրոնի տեղափոխումը Ռուսաստան:

Բոլշևիկների ծաղումը և սոցիալական շարժումը նոր տիպի կուսակցութեան ստեղծման համար:

1905 թ. հեղափոխութիւնը և նրա միջազգային նշանակութիւնը:

«Հարաբերական— խաղաղ զարգացման» (Լենին) ժամանակաշրջանի վախճանը:

XX Բեմա.— II ԻՆՏԵՐՆԱՅԻՈՆԱԼ ԵՄԵՆԱԿԱՆ ՏԵՐԱԶՄՅԱՆ ԻՄՊԵՐԻԱԼԻՋՄԻ ԺԱՄԱՆԱԿԱՇՐՋԱՆՈՒՄ (3 ժամ):

II Ինտերնացիոնալի Ամստերդամի կոնգրեսը. սեփականի դեմ ընդունած բանաձևը: Ամստերդամի կոնգրեսի բանաձևը սոցիալիստական շարժման միասնութեան մասին: Շտուտհարդի կոնգրեսը: Վ. Ի. Լենինը Շտուտհարդի կոնգրեսում բերնշտեյնականներին և ժողովականներին բացահայտ ուսուցողական ղեկով, Բեռլինի ցենտրիզմի դեմ, և Երվելի «ձախ» ֆրակցիաներին դեմ տարած սոցիալիզմը:

Շտուտհարդի կոնգրեսը միջազգային և սոցիալական շարժման մասին: Վ. Ի. Լենինի ուղղումների ընդունումը կոնգրեսի բանաձևում սոցիալիստական վտանգի դեմ սոցիալիզմի հարցի մասին:

Լենինի սոցիալիզմի արեւմտա-յեւրոպական ձախերի դիմէ ուղղելու համար:

Գաղութային հարցն Ամստերդամի և Շտուտհարդի կոնգրեսներում:

Վ. Ի. Լենինը գաղութային հարցի մասին:

Կոպենհագենի կոնգրեսը: Լենինի սոցիալիզմի ուսուցողական ղեկով Կոպենհագենի կոնգրեսում (կոնգրեսի անդամների հարցում):

II Ինտերնացիոնալի Բաղդադի կոնգրեսը, դեպի սոցիալիզմի ուղղումը վերաբերմունքի մասին:

XXI Բեմա.— ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ XX Դ. ՍԿԶԻՈՒՄ (4 ժամ):

1. Առաջին իմպերիալիստական պատերազմները: Անտանտայի կազմավորումը: Կապիտալիզմի տնտեսական և քաղաքական զարգացման անհամաչափութեան ու ժողովրդական իմպերիալիզմի ժամանակաշրջանում:

Առաջին իմպերիալիստական պատերազմները:

Իսպանա-ամերիկական պատերազմը (1898): Հատկապես առաջին կոնֆլիկտների «սոցիալիստական կրք-համար» վերաբերյալ (1899):

Անգլո-բուրական պատերազմը (1899—1902): Բուրժուական ապստամբութիւնը (1900 թ.) և Չինաստանի հետագա ստրկացումը իմպերիալիստական տերութիւնների կողմից:

Ռուսաստանի ամբողջումը Մանչուրիայում: Անգլո-հոլանդական դաշինքը (1902): Անգլո-դերմանական հակասութիւնների սրումը: Անգլո-ֆրանսիական համաձայնութիւնը (1904):

Ռուս-ճապոնական պատերազմը (1904—1905) :
Առաջին մարտկոյական ճգնաժամը (1905—1906) :
Ռուսաստանի պարտությունը ռուս-ճապոնական պա-
տերազմում և ցարիզմի միջազգային դերի հետագա
թուլացումը :

Յարիզմի արևմտյան իմպերիալիզմի «ռեզերվ»
դառնալը :

Անդր-ուսսական համաձայնությունը (1907) :

2. Միջազգային հարաբերությունները համաշ-
խարհային պատերազմի նախորդակին (1907—1914) :
Մարտկոյակի զավթումը Ֆրանսիայի կողմից : Յերկրորդ
մարտկոյական ճնշաժամը (1911) :

Իտալո-թյուրքական պատերազմը (1911 թ.) :
Տրիպոլիայի զավթումն Իտալիայի կողմից :

Ազգային-ազատագրական շարժման ուժեղացումը
Ռուսաստանյան կայսրության մեջ : Բալկանյան առաջին
պատերազմը (1912) : Բալկանյան յերկրորդ պատերազ-
մը (1913) :

Ալստրո-սերբիական կոնֆլիկտը : Հարաբերու-
թյունների սրումն Ալստրիայի և Ռուսաստանի միջև :

Միջազգային բնդհանուր դրությունի սրումը Յել-
բուպյում 1911—1913 թ. թ. դեպքերից հետո : Զավ-
թողական պատերազմի նախապատրաստումը յերկու
իմպերիալիստական իմբալորումների կողմից :

Շուվինիզմի աճումը և ստաուպլինման ուժեղացու-
մը :

Իմպերիալիստական կառավարությունների լրտե-
սական և ղիլերսիոն զօրծունեյությունն առաջին հա-
մաշխարհային իմպերիալիստական պատերազմի նա-
խորդակին :

3. Ֆաղափական ճգնաժամը համաշխարհային պա-
տերազմից առաջ : Պառլամենտարիզմի ճգնաժամը և
բուրժուական դեմոկրատիայի անկումը : Պրոլետարիա-
տի լայն մասսաների հեղափոխականացումը : Մասնա-
ների նկատմամբ հեղափոխական ղեկավարության
անբավարար լինելը, նոր տիպի կուսակցությունի բա-
ցակալության պատճառով, արևմտա-յեվրոպական
յերկրներում և ԱՄՆ-ում :

Ազգային ճնշման ուժեղացումը կապիտալիստա-
կան յերկրների ներսում : Գաղութային ճնշման ուժե-
ղացումը գաղութներում : 1905 թ. ռուսական հեղա-
փոխությունի ազդեցությունը «Ասիայի արթնացման»
վրա :

Իրանական, Թյուրքական և Զինական հեղափոխու-
թյունները :

XXII քեմա. — ԱՌԱԶԻՆ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ
ԻՄՊԵՐԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ (11 ժամ) :

1. Համաշխարհային պատերազմի սկիզբը : Սա-
լրանյան սպանությունը վորպես պատրվակ համաշխար-
հային պատերազմի սկսելու համար : Ալստրո-հուն-
դարիայի կողմից Սերբիային պատերազմ հայտարա-
րելը (1914 թ. հուլիսի 28-ին) : Գերմանիայի կողմից
Ռուսաստանին և Ֆրանսիային պատերազմ հայտարա-
րելը : Շլիֆֆենի պլանը : Գերմանական զորքերի ներ-
խուժումը Ֆրանսիայի տերիտորիան Բելգիայի վրա-
յով : Անգլիայի կողմից Գերմանիային պատերազմ
հայտարարելը : Ճապոնիայի և Թյուրքիայի ներդրա-
վումը պատերազմի մեջ :

Մարնայի ճակատամարտը և Շլիֆֆենի պլանի

ձախողումը: Արևելյան պրուսիայի վրա ռուսական
պարքերի հարձակման նշանակութիւնը: Արեւմտյան
ռազմաճակատում գերքային պատերազմին անցնելը:

2. Համաշխարհային պատերազմի ընթացքը 1915—
1917 թ. թ.: Ակտիվ գործողութիւնների տեղափո-
խումն արևելյան ռազմաճակատ: Գերմանական բա-
նակի հարձակումն արևելյան ռազմաճակատում 1915
թ.: Ռուսաստանի տնտեսական, քաղաքական ու
կուլտուրական հետամնացութիւնը վորպես ռուսական
բանակի պարտութեան պատճառ: Իտալիայի ներգրա-
վումը պատերազմի մեջ: Բուլղարիայի յեղույթը:

Սերբիայի ջախջախումը:

Մարտերը Վերդենի և Սոմի մոտ:

Բրուսիլովի հարձակումը: Ռումինիայի կողմից
Ափստրո-Հունգարիային պատերազմ հայտարարելը:
Ռումինիայի ջախջախումը:

Գերմանիայի բլոկադան անգլիական նավատորմի
կողմից:

Բլեկադայի նշանակութիւնը յերկարատե պա-
տերազմի պայմաններում: Գերմանական սուզանավերի
հարձակումը:

Յուսլանդական մարտը: Լրտեսութիւնը պատե-
րազմի ժամանակ: Պատերազմող յերկրների ուժաս-
պաց. լինելը 1916 թ. վերջում: Բանակցութեան փոր-
ձերն անջատ հաշտութեան մասին 1916 թ. վերջին:

Լենինը «Իմպերիալիստական պատերազմից դեպի
իմպերիալիստական հաշտութիւնը» կատարվող շըր-
ջադարձի մասին:

3. Համաշխարհային պատերազմը և պատերազմող
յերկրների ժողովրդական տնտեսութիւնը: Արդյու-

նարերութեան և վոլջ տնտեսական կյանքի պետական
կարգավորումը պատերազմող յերկրներում:

Բուրժուազիայի պատերազմական դերաշահույթ-
ները:

Հակառակորդին ռազմական նյութեր և պարենա-
վորում մատակարարելը: Ձեզոք յերկրների, առանձ-
նապես ԱՄՆ-ի բուրժուազիայի հարստանալը:

Գլուղատնտեսութեան անկումը: Գաղութների ոգ-
տադործումը վորպես հումքի, պարենավորման և
ռազմական ուժի մատակարարողներ ռազմաճակատ-
ների համար:

4. II Ինտերնացիոնալի կրախը: Հակապատերազ-
մական ցույցերը 1914 թ. հուլիսի վերջում:

Գերմանական սոցիալ-դեմոկրատիայի ցենտրիս-
տական ղեկավարութեան պաշտոնական յեղույթները
խաղաղութեան պաշպանութեան համար և դադանի
բանակցութիւնները գերմանական կառավարութեան
հետ: 1914 թ. ոգոստոսի 4-ի դաւաճանութիւնը:
«Սոցիալիստական» առաջնորդների դաւաճանութիւ-
նը մյուս յերկրներում: II Ինտերնացիոնալի կուսակ-
ցութիւնների հրաժարվելը «ակտիվ կերպով հանդես
գալու և բանվոր դասակարգին փոտքի հանելու իրենց
իմպերիալիստական պետութիւնների դեմ, պատե-
րազմի հրձիղների դեմ»: (Համկ(բ)կ պատմութեան
համառոտ դատրեթաց, էջ 243):

Սպորտունիզմի վերածվելը սոցիալ-չովինիզմի:

Սոցիալ-պացիֆիզմը. ցենտրիզմը վորպես ոպոր-
տունիզմի ամենամիաստակար ալլատեսակութիւն:

Լենինը տարբեր տիպի պատերազմների մասին և

պրոլետարիատի տարբեր վերաբերմունքի մասին հանդես ունեց :

Բոլշևիկները պայքարն իմպերիալիստական պատերազմի դեմ : II Ինտերնացիոնալի առաջնորդների գաղափարախոսության մերկացումը Լենինի կողմից և կոչ մատնելուն՝ պայքարելու իմպերիալիստական պատերազմը քաղաքացիական պատերազմի վերածելու համար :

5. Պրոլետարիատի դուրքյունը և բանվորական շարժումը պատերազմի տարիներում : Պատերազմի ազդեցությամբ գաղութային և կիսագաղութային յերկրների վրա : Բուրժուազիայի ղեկավարական ղեկավարություն :

Քաղաքացիական ազատությունների վոչնչացումը և բանվոր դասակարգի հիմնական նվաճումները խլելը : Բանվորների կենսական մակարդակի սաստիկ իջեցումը : Գործադուլային շարժման վերելքը համաշխարհային պատերազմի յերկրորդ կիսում :

«Սպարտակ» խմբակը Գերմանիայում : Գործադուլները սաղմավան դործարաններում Գերմանիայում և Ավստրո-Հունգարիայում : Ֆարբիկա-դործարանային ավադները կոմիտեները դործունեություններն ձեռնարկում :

Գաղութների և կիսագաղութների ճնշված ժողովուրդների ազդային-ազատագրական պայքարը համաշխարհային պատերազմի տարիներում :

Հեռավոր Արևելքը պատերազմի տարիներում :

Ճապոնական իմպերիալիզմի 21 սրահանջները Չինաստանին :

6. Բոլշևիկների պայքարը III Ինտերնացիոնալի

ստեղծման համար : Լենինի պայքարը միջազգային առարկերում սոցիալ-չովինիստների և ցենտրիստների դեմ : Տրոցկիզմը վորպես ցենտրիզմի ամենամոտակար և ամենանողկալի տեսակը : Ձախ սոցիալիստները հեղափոխական պայքարը Գերմանիայում և մյուս յերկրներում : Նրանց սխալները : Լենինի պայքարը [1] Ինտերնացիոնալի ստեղծման համար :

Յիմմերվալդի կոնֆերանսը (1915 թ. սեպտեմբեր) : Լենինի պայքարը ցենտրիզմի դեմ ցիմմերվալդյան միավորման ներսում : «Յիմմերվալդյան ձախը» : Կինտալի կոնֆերանսը (1916 թ. ապրիլին) : Յիմմերվալդի կրակը : Լենինի պայքարը Յիմմերվալդի միավորումից խզվելու և III Ինտերնացիոնալի հիմնման համար :

7. Փետրվարյան բուրժուադեմոկրատական հեղափոխությունը Ռուսաստանում և նրա ազդեցությունը պատերազմի յերկրների վրա : Բուրժուազիամոկրատական հեղափոխությունը Ռուսաստանում 1917 թ. փետրվարին : «Ռուսաստանի բանվորներն ու բոլշևիկները կուսակցությունն աշխարհում առաջինը ելին, վոր հաջողությունը ողորագործեցին կապիտալիզմի թուլությունը, ճեղքեցին իմպերիալիզմի ճակատը, տապալեցին ցարին և ստեղծեցին բանվորների ու ղինվորների ղեկավարությունը խորհուրդ» (Համ. Կ(բ)Կ պատմությունը համառոտ դասընթաց, էջ 243) :

ԱՄՆ-ի ներդրումը պատերազմի մեջ : Աշխատավորության հեղափոխական պայքարի վերելքն իմպերիալիստական պատերազմի դեմ Արևմուտքում փետրվարյան բուրժուազիամոկրատական հեղափոխությունից հետո Ռուսաստանում : Փետրվարյան հե-

դափնիստության աղբիւսութիւնը ռազմաճակատի վրա :

Ապստամբութիւնը Ֆրանսիական բանակում 1917 թ. ամռանը. ապստամբութիւնը զերմանական նախա-
աորմում (1917 թ. հունիս) — «վորպես համաշխար-
հային սոցիալիստական հեղափոխութեան աճման ծա-
րահեղ արտահայտումն ամբողջ Յեւրոպայում» (Լե-
նին, յերկ., հատ. XXI, էջ՝ 330) :

Անտանտայի բանակների պարտութիւնը 1917 թ.
արեւմտյան, արեւելյան («Կերենսկու հարձակումը») և
Խոալական ռազմաճակատներում :

8. Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական Մեծ հեղափո-
խութիւնը և խորհրդային Ռուսաստանի հեղափոխա-
կան յեղիք պատերազմից : Բուրժուա-դեմոկրատական
հեղափոխութեան վերաճումը սոցիալիստական հեղա-
փոխութեան Ռուսաստանում : Վ. Ի. Լենինի «Ապրիլ-
յան թեզիսները» միջադպրային նշանակութիւնը :

Կուսակցութեան VI համագումարը : Ռուսաստանի
1917 թ. հոկտեմբերի 25-ի սոցիալիստական հեղափո-
խութեան մի խումբ շտաբայկերներին — կապիտու-
լյանտների, դասաւիճների ջախջախումը կուսակցու-
թեան կողմից : Պրոլետարիատի դիկտատուրայի հաս-
տատումը : Խորհրդային կառավարութեան առաջարկը
«բոլոր պատերազմող ժողովուրդներին և նրանց կառա-
վարութիւններին անմիջապէս բանակցութիւններ
սկսել արդարացի դեմոկրատական հաշտութեան մասին» :

Հաշտութեան մասին բանակցութիւնները Բրեստ-
Լիտովսկում : Տրոցկու հանցադորձ՝ հակահեղափոխա-
կան դերը : Բուխարինի և նրա կողմից դիկտատուրա՝
«ճախ կոմունիստներին» խմբակի հանցադորձ՝ հակահե-

ղափոխական դերը Լենինի, Ստալինի դեմ և հաշտու-
թեան կնքման դեմ :

Վերստի 14 կետերը :

1918 թ. մարտի 3-ի Բրեստի հաշտութիւնը :
Նրա նշանակութիւնը խորհրդային իշխանութեան
ամբապնդման համար :

9. Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան հեղափոխա-
կան ազդեցութիւնը յեղափոխական հեղափոխական
շարժման և ազգային-ազատագրական պայքարի վրա
գաղութներում և կախյալ յերկրներում : Անտանտայի
ռազմական ինտերվենցիայի սկիզբը՝ ընդդէմ խորհր-
դային իշխանութեան : Այդ ինտերվենցիայի պաշտպա-
նումը Խորհրդային Ռուսաստանի ներսում խորհրդա-
յին իշխանութեան թշնամիներին՝ հակահեղափոխական
խռովութիւններով : Ռուսաստանի Հոկտեմբերյան հե-
ղափոխութեան հսկայական հեղափոխականացնող աղ-
դեցութիւնը միջադպրային պրոլետարիատի և քաղաքի
ու գյուղի աշխատավորական լայն շերտերի վրա ամ-
բողջ աշխարհում :

Մասնաշաղկապ հեղափոխական շարժման ուժեղա-
ցումը Ֆրանսիայում պատերազմը դադարեցնելու հա-
մար :

Կլեմանսոյի դիկտատուրան Ֆրանսիայում : Հու-
լումներն անգլիական նախաորմում. նախադիներին
նախադատարաստվելն ընդհանուր դորձադուլին : Այդ
շարժման խափանումը Լլոյդ Ջորջի կառավարութեան
կողմից :

Գործադուլները ռազմական զործարաններում Գերմանիայում և Ավստրո-Հունգարիայում:

10. Գերմանիայի ռազմական պարտաւթյունը: Հաւաքյալի պատերազմի վերջը: Լյուզենդորֆի վերջին հարձակումը (1918 թ. մարտ-հունիս): Զոտու-մը դեպի խաղաղությունը դերմանական զորքերում, նախկին մարտական ընդունակությունների կորցնելը նրանց կողմից, վորպես պատերազմից հոգնած լինելու արդյունք նունսրես և Հոկտեմբերյան հեղափոխության հեղափոխականացնող ազդեցության և խորհրդային Ռուսաստանի հետ կնքած Բրեստի հաշտության արդյունք: ԱՄՆ-ի ոչնությունն Անտանտային: Գերմանացիների պարտությունը Մարնա գետի վրա հունիսի 15—18-ը («Յերկրորդ Մարնա»): Անտանտայի բանակ-ները հակահարձակումը: Ավստրո-Հունգարիայի կապի-տուլյացիան: Ավստրո-Հունգարական միապետության բաժան-բաժան լինելը: Բուլղարիայի ջախջախումը: Գերմանիայի կապիտուլյացիան: Զինադադարը Կոմ-պենյան անտառում: Բրեստի կողոպուտական դաշնադ-րի վոչնչացումը խորհրդային իշխանության կողմից:

Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական Մեծ հեղափոխու-թյան համաշխարհային—պատմական նշանկությունը, վորը «նոր դարադուլի բացեց մարդկության պատմու-թյան մեջ— պրոլետարական հեղափոխությունների դարադուլը» (Համկ(բ)Կ պատմության համառոտ դասընթաց, էջ 303):

Ամբողջ ռուսական տարվա ընթացքում կրկնու-թյան համար— 10 ժամ:

ԽՍՀՄ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ ՌԻՇԵՐՈՐԴ ԴԱՍԱՐԱՆ

ԲԱՅԱՏՐԱԳԻՐ

ԽՍՀՄ-ի պատմության խորն ուսումնասիրության անհրաժեշտությունը միջնակարգ դպրոցում բացա-տըվում և նշանով, վոր մեր հայրենիքը հանդիսա-նում և հաղթանակած սոցիալիզմի առաջին յերկիրն աշխարհում:

«Յերեք հազար տարվա ընթացքում Յեվրոպայում փոխվել են յերեք տարբեր հասարակարգեր՝ նախա-դարյան—համայնական կարգերը, ստրկատիրական կար-գերը, Փեոդալական կարգերը, իսկ Յեվրոպայի ա-րեւելյան մասում, ԽՍՀՄ-ի մեջ փոխվել են նույնիսկ չորս հասարակարգեր» (Համկ(բ)Կ պատմության հա-մառոտ դասընթաց, էջ՝ 158):

ԽՍՀՄ-ի պատմության դասընթացի հիմնական խնդիրն և ցույց տալ, թե ինչ ձևով մեր յերկրում փոփոխվում է յին աշխարհը «չորս հասարակարգեր» և շահագործման ճնշումից ազատագրված մեծ խորհրդային Միության ժողովուրդներն ինչպես են ավարտում անդասակար-դային սոցիալիստական հասարակության կառուցումը և անցնում են կոմունիզմի Կառուցմանը:

Սովորողների նախընթաց պատմական պատրաս-տականությունը (մասնավորապես, հին աշխարհի և

միջին դարերի պատմութեան իմանալը) թույլ ե տալիս
ԽՍՀՄ-ի պատմութեան տարբերական դասընթացի համեմատութեամբ ավելի խորը դնել աշդ հարցի լուծումը:

VIII—X դասարանների դասատուն կարող ե ե պետքէ շարադրի մեր յերկրի պատմութեանն ամբողջ մարդկութեան պատմական պրոցեսի լայն Փոնի վրա, ցույց տալով այն կապը ե փոխադրեցութեանը, վոր դոյութեան ունի մեր յերկրի պատմութեան ե Արեւմտեքի ու Արեւելքի յերկրներէ պատմութեան միջե, մի խոսքով, նա ԽՍՀՄ-ի պատմութեանն այնպէս պետք ե շարադրի, վորպէսզի նա «ջանջատվի համայնվորդական պատմութեանից ե առհասարակ համաշխարհային պատմութեանից» (Ի. Ստալին, Ա. Ժդախով, Ս. Կիլով, Դիտողութեաններ ԽՍՀՄ-ի պատմութեան դասադրքի կոնսպեկտի վերաբերյալ): Քննութեանն առնելով համաշխարհային պատմութեան ընդհանուր որինաչափութեանները մեր յերկրի անցյալում, նույն ժամանակ դասընթացը պետք ե ուշադրութեան դրովի ե դեպի այն առանձնահատկութեանները, վորոնցով ԽՍՀՄ-ի պատմութեանը տարբերվում ե ուրիշ յերկրների պատմութեանից:

Չսահմանափակվելով միայն վելիկոուսիայի պատմութեամբ, ԽՍՀՄ-ի պատմութեան դասընթացը ծանոթացնում ե սովորողներին մեր յերկրի ե ուրիշ ժողովուրդների անցյալին, ցույց ե տալիս շատ ժողովուրդների, Խորհրդային Միութեան մեջ յեղբայրական միավորման պատմական արժանները: «ԽՍՀՄ-ի պատմութեան» դասընթացում մեր յերկրի ժողովուրդները պետք ե հանդես դան վոչ թե վորպէս ռուսական յարկովի դադութեան ղաղաքականութեան ոքէկտ,

այլ վորպէս պատմական պրոցեսի սուբյեկտներ, վորպէս մարտիկներ իրենց ապագայի համար ե ձեռով ագրային, բովանդակութեամբ սոցիալիստական համախորհրդային կուլտուրայի ստեղծողներ, կուլտուրայի, վորը վառ ծաղիկներով բացվել ե Ստալինյան Սահմանադրութեան արեւի տակ:

ԽՍՀՄ-ի պատմութեան մարքսիստական-լենինյան դասընթացը հսկայական դաստիարակչական նշանակութեան ունի— նա խորհրդային յերիտասարդութեան մեջ խորը համոզմունք ե դաստիարակում դեպի կոմունիզմի վերջնական հաղթանակը ե ամբացնում ե սերը դեպի մեր մեծ հայրենիքը, վորովհետեւ իր հայրենիքի անցյալն իմանալն, նրա հերոսական անցյալով հպարտանալը— անհրաժեշտ պայման ե նրա համար, վորպէսզի սերը դեպի հայրենիքը դառնա դէտակցական:

Պատմութեան դասատուն ԽՍՀՄ-ի պատմութեան դպրոցական ամբողջ դասընթացի տեղութեամբ պետք ե պաշարի կոմունիստական դաստիարակութեան խնդիրներէ իրացման համար:

VIII դասարանի դասընթացն ընդգրկում ե ԽՍՀՄ ժողովուրդների պատմութեանը մինչե XVIII դարը: Նա բաժանվում ե վեց մեծ բաժինների:

I ՆԱԽՆԱԴԱՐՅԱՆ— ՀԱՄԱՅՆԱԿԱՆ ԿԱՐԳԵՐԸ ՄԵՐ ՅԵՐԿՐԻՄ

«ԽՍՀՄ-ի պատմութեան» դասընթացի I բաժինը սովորողներին համառոտակի ծանոթացնում ե նախնական դարյան-համայնական կարգերի ու ստրկատիրական

պետութիւններն հետ մեր միութեան տերիտորիայի վրա: Նա հասակորեն բաժանվում է յերեք մասի:

1. Այդ բաժնի առաջին մասում տեղեկութիւններ են տրվում նախադասակարգային հասարակութեան կուլտուրայի մասին այն շատ հարուստ նյութի հիման վրա, վորը դրսևում է խորհրդային հնադրութեան տրամադրութեան տակ: Այդ հարցերի վերաբերյալ սովորողներն արդեն վորոշ նախնական պատրաստութիւն ստացել են: Տոհմական կարգերի քայքայման պրոցեսը նպատակահարմար է շարադրել աւելի ուշ առանձին ժողովուրդների (հատկապէս արեւելեան սլավոնների) պատմութեան կոնկրետ նյութի վրա: Սա թույլ է տալիս ուսուցչին սահմանափակվել ամենահամառոտ տեղեկութիւններով մեր յերկրի ժողովուրդների հնադույն կուլտուրայի մասին:

2. I բաժնի յերկրորդ մասը կազմում է հին պատմութիւնը (այսինքն մեր յերկրի պատմութիւնը մինչև ստրկատիրական հասարակարդի անկումը): Այդ ժամանակ արդեն մեր Միութեան տերիտորիայի վրա ծաղում են ստրկատիրական տիպի մի քանի պետական կազմավորումներ (Հարավ-Արեւմտեան, Միջին Ասիայի խաղիաներում, Սև ծովի հյուսիսային ափերում): Այդ վոյացումների պատմութիւնը այնքան սերտ կապված է հին պետութիւնների և անտիկ հունա-հռոմեական հասարակութեան հետ, վոր միջնակարգ դպրոցում այն պետք է ուսումնասիրվի «Հին աշխարհի պատմութեան» դասընթացում: Դա վերաբերվում է նաև այն «բարբարոսական» հասարակութիւններին (ինչպէս, որինալ, սկյութացիներին), վորոնք հանդիսանում են ին անտիկ հասարակութեան ծայրամասը:

«ՄՍՀՄ-ի պատմութեան» դասընթացում կարգավորվում է ավելի վաղ հաղորդած նյութը մեր Միութեան ժողովուրդների հին պատմութեան մասին (իհարկէ, այն տեղեկութիւններն լրացումով, վորոնք դեռևս չեն մտցված հին աշխարհի պատմութեան դասընթացի մեջ): Անհրաժեշտ է ընդգծել, վոր ոտարերկրացիներն (պարսիկների, մակեդոնացիների, հռոմէացիների) բաղմաթիվ ներխուժումների պատմութիւնը շարադրելիս հարկավոր է ուշադրութիւնը ուղղել վոչ այնքան դեպի նվաճողների ու նվաճումների պատմութիւնը, վորքան դեպի ժողովուրդների անցյալը և դեպի նրանց պայքարը նվաճողի դեմ: Ուստի վոչ թէ Ալեքսանդր Մակեդոնացին, այլ Սպարտակը պետք է դրադեցնի կենտրոնական տեղը Միջին Ասիայում մակեդոնական նվաճումների մասին արած պատմվածքում, նույնպէս և արաբական տիրապետութեան պատմութեան մեջ Միջին Ասիայում պետք է կանգ առնել վոչ թէ արաբական խալիֆաների դեմքերի վրա, այլ Մուկաննայի: Ստրկատիրերի պետական կազմավորումներից մեր յերկրի տերիտորիայի վրա մշտնադրվող ավելի մանրամասնորեն պետք է կանգ առնել Ուրարտույի պետութեան և Բոսպորական թաղավորութեան վրա: Բոսպորական թաղավորութեան և ընդհանրապէս Մերձսևծովյան պատմութիւնը սովորողներին ընդհուպ կմոտեցնի ստրկատիրական հասարակութեան անկմանը. նա կծանոթացնի և ստրուկների ապստամբութեան հետ, և բարբարոսների ուղեւորացեղային միութեան պայքարի հետ՝ ստրկատիրական պետութիւնների դեմ:

3. I բաժնի յերրորդ մասը ծանոթացնում (և աչա-
կերտներին «վաղ միջնադարի» շրջանին (V—VII դ.
դ.) : Բացի ընդհանուր պատմության դասընթացից ա-
չակերտներին ծանոթ նյութի (հոնները և նրանց նվա-
ճումները, արևմտյան Հռոմեյական կայսրության ան-
կումը, Բյուզանդիան և արաբները) կրկնությունից,
դասընթացի այդ բաժնում մտնում են յերեք հիմնա-
կան հարցեր՝

1) ցեղերի առաջ շարժումը Արևելյան Յեփրոսյա-
յում և խաղարական ու բուլղարական պետությունների
կազմավորումը,

2) Հարավ-Կովկասը և Միջին Ասիան խալիֆայի
իշխանության տակ,

3) Սլավոնները և նրանց հարևանները մինչև VIII
դարը :

Այս համառոտ ցուցմունքներից յերեւում է, Վոյ-
«ԽՍՀՄ պատմության» դասընթացն արդեն այս բաժ-
նում մտնում է համաշխարհային պատմության շրջա-
նակների մեջ և հենց դրանով էլ դուրս է հանվում Ռու-
սիայի պատմության տրադիցիոն դասընթացի սահ-
մաններից : Դասընթացի արդեն այս մասում նշվում
են նաև այն չորս մեծ շրջանները, վերոնց պատմու-
թյունը բռնում է կենտրոնական մասը մեր յերկրի
հեռու անցյալում (Հարավ-Կովկասը, Միջին Ասիան,
Արևելյան Յեփրոսյայի տափաստանը և նրա անտառա-
յին շերտը) :

Վերջապես դասընթացի հենց այդ մասում հարկա-
վոր է ցույց տալ նաև վերոջ կապերի առկայությունն
այդ շրջանների մեջ (որինակ, արաբների աղդեցու-

թյունը, վորը խաղարների և բուլղարների միջոցով
տարածված էր ամբողջ Արևելյան Յեփրոսյայի վրա) :

II ԿԻՅԵՎՅԱՆ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

Կիևյան պետության պատմությունը հանդիսանում
է դասընթացի հաջորդ կարևոր բաժինը : Այն նշանա-
կությունը, վորն ունեցել և Կիևյան պետությունը
վերլիոսուսական, ուկրաինական և բելոռուսական ժո-
ղովուրդների պատմության մեջ, բացատրում է այն
մեծ տեղը, վորը հատկացված է նրան դասընթացում :
Կիևյան պետության պատմության մեջ ուսումնասիր-
վում է դասակարգերի կազմավորման պրոցեսը Արևել-
յան Յեփրոսյայի հիմնական տերիտորիայի վրա, ան-
ցումը ցեղային կարգերից դեպի պետության և Ֆեո-
դալական հարաբերությունների ծաղումը : Շատ կար-
ևոր է ցույց տալ, վոր Կիևյան պետության կազմավո-
րումը նախապատրաստված էր արևելյան սլավոնների
տոհմա-ցեղային կարգերի քայքայման պրոցեսի կող-
մից : Միայն այս դեպքում սովորողները կարող են
ճիշտ հասկանալ վարչադական նվաճումների դերը և
վարչադերի մեջ չեն տեսնի «պետականության
սկզբունքները» բերողները, վորին, իբրև լի, մինչև
այն ժամանակ ծանոթ չէին արևելյան սլավոնների ցե-
ղերը, վորովհետև դեռ շատ ավելի վաղ սլավոններն
ուներին իրենց ցեղային իշխանները :

Շարադրելով Կիևյան պետության պատմությունը,
անհրաժեշտ է ընդդեմել, վոր Կիևյան պետությունը մի
քանի հարյուրամյակների ընթացքում միավորել է ար-
ևելյան սլավոնների զանազան ցեղերին — վերլիոսու-
սների, ուկրաինացիների և բելոռուսների նախնիքներին :

Այդ նույն դարերում այդ ժողովուրդների կուլտուրաներն ընդհանուր հիմունքների վրա յեն դրվում։ Ուստի Կիւսյան դարաշրջանի կուլտուրան (բիւրնաները, «Ասք Իսորի պեղի մասին», տարեգրերը, ճարտարապետութիւնը) հարկավոր է բնութագրել հնարավոր չափով լրիվ կերպով։

III. ԱՐԵՎԵԼՅԱՆ ՅԵՎՐՈՊԱՅԻ ՅԵՎ ՄԻՋԻՆ ԱՄԱՅԻ ՖԵՈՂԱԼԱԿԱՆ ՄԱՍՆԱՏՎԱԾՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ֆեոդալական հարաբերութիւնների զարգացումը XII դարում հասցնում է «ոյուրիկովիչների իմպերիայի» վերջնական մասնատւածութեան։ Դպրոցական դասընթացում հնարավորութիւն չկա այն բոլոր քաղաքական կազմավորումների պատմութիւնը շարադրել, վորոնց բաժանից Կիւսյան պետութիւնը XII դարում։ Սահմանափակվելով կարեւորագույն յերկրների պատմութեամբ (Գալիցիա—Վոլինյան, Նովգորոդյան և Սուզդալյան), անհրաժեշտ է նշել այդ բոլոր յերկրների համար ֆեոդալական հարաբերութիւնների զարգացման ընդհանուր պրոցեսը և նրա առանձնահատկութիւնն այդ իշխանութիւններից յուրաքանչյուրում։ «Ռյուրիկովիչներ իմպերիայի» այդ խոշոր բեկորներում XIII դ. սկզբին նկատուում է անցում դեպի նոր ավելի կայուն քաղաքական կազմակերպութեան (քաղաքների հետ իշխանների դաշինքի սաղմեր Գալիցիայի և Սուզդալյան յերկրներում), բայց Չինդիա-խանի ու Բաթուի զորքերի սարսափելի հարվածների տակ այդ պրոցեսը ժամանակավորապէս կանգ առաւ։

Չսահմանափակվելով ռուսական յերկրների պատմութեամբ, այդ նույն բաժնում հարկավոր է ուշադրութիւն դարձնել Կիւսյան պետութեան «ժամանակակիցների» վրա Կովկասում և Միջին Ասիայում։ Կովկասի և Միջին Ասիայի համար արարների տիրապետութիւնից աղատադրվելու և մոնղոլական նվաճումների միջև բնկած ժամանակամիջոցը բացառիկ կարեւոր դաւաշրջան է (Հայաստանը Բաղրատունիների որով, XII—XIII դ. դ. Վրաստանը, Միջին Ասիան Մամանիդների և թյուրքերի որով)։

Այդ յերկրների սոցիալ-տնտեսական և քաղաքական զարգացման ուսումնասիրութիւնը, ի հարկէ, պետք է զնա ծանոթութեամբ նրանց կուլտուրայի հետ՝ ամենախոշոր ստեղծագործութիւններում (որինակ, «Վազրենավորը», «Սասունցի Դավիթը»)։

Այս բաժնի հաջորդ մասի (XIII—XV դ. դ.) կառուցումն ամենամեծ դժվարութիւններն է ներկայացնում, վորովհետեւ մեր յերկրի հիմնական մասերի համար այդ դարերը մաքսիմալ ֆեոդալական մասնատւածութեան ժամանակն է։ Միջնակարգ դպրոցում սահմանափակվելով այդ շրջանի միայն ամենից ավելի խոշոր քաղաքական կազմավորումները պատմութեամբ, կարելի չէ XIII—XV դ. դ. պատմութեան մեջ նշել հետեյալ հիմնական հարցերը.

1. Մոնղոլական նվաճումը.
2. Ռուս ժողովրդի պայքարը դերմանական և չվեղական հաղիւտակիչների դեմ.
3. Լիւսվայական մեծ իշխանութիւնը.
4. Վրադիմիրյան մեծ իշխանութիւնը.
5. Ռուսական յերկրների միավորման սկիզբը

6. Լենկթեմուրի պետութիւնը և Վուսկե Հորդայի բաժան-բաժան լինելը:

Այսպիսով այս բաժնում չարադրվում է մեր յերկրի ժողովուրդների կենդանի, պայքարով լի կոնկրետ պատմութիւնը XIII—XV դարերում: Ներքին պատմութիւնը հարցերը լուսարանում են անբակտել միասնութիւնը մեծ արտաքին պատմութիւնը հետ, ու տարերկրյա Ֆեոդալների բաղմաթիւ փորձերի՝ իրենց լուծը մեր յերկրի ժողովուրդների վրին դնելու պատմութիւնը հետ:

Շարադրումը սկսվում է թաթար-մոնղոլական նվաճման պատմութիւնով: Կուլտուրայի բոլոր խոշոր կենտրոնները մեր յերկրի տերիտորիայի վրա Չինգիզիանի ու Բաթույի հրոսակախմբերի ճարակը դարձան: Հասնում են մոնղոլական լծի դարերը— «Մոնղոլական տուրկութիւնը արյունոտ կեղտը» (Մարքս): Թաթարական տիրապետութիւնը ծանր փորձանք էր Անդրկովկասի համար, վորտեղ մոնղոլական նվաճողները վոտնակոխ արին XII դ. վայելող կուլտուրայի աճումը: Միայն Վուսկե Հորդայի կենտրոնում (XII—XIV դ. դ.) և Միջին Ասիայում Լենկթեմուրի ժամանակներում նկատվում է կուլտուրայի կարճատե վերելք: Բայց այդ վերելքը հիմնվում էր նվաճված յերկրների զիջատիչ թաւանի վրա և չհասցրեց մինչև ամուր քաղաքական կազմավորումների ստեղծմանը:

Թաթարական պետութիւնները թուլացած լինելով փոխադարձ պայքարից, XV դարում բաժան բաժան են լինում և կորցնում են իրենց նախկին նշանակութիւնը:

Մինչդեռ բարձրանում է Ռուսիան, միավորելով

իր ուժերը թաթարների ու արեւմտյան Ֆեոդալներին դեմ պայքարելու համար:

Միասնութիւնը տրադիցիաները, վորոնք նույնիսկ ամենամեծ Ֆեոդալական մասնատվածութիւնը ժամանակ էլ վերջնականապես չէին անհայտացել (այս տեսակետից կարելի է ընդգծել Վլադիմիրյան մեծ իշխանութիւնը նշանակութիւնը), նոր, ավելի ամուր սոցիալ-տնտեսական հիմք դտան: Ռուսակն յերկրների միացման պրոցեսը Մոսկվայի շուրջը, վորը արադացալ ինքնապաշտպանութիւնը պահանջներով, նախապատրաստում է ռուսական ազգային պետութիւնը ստեղծում:

Գիշատիչ նվաճողների և նրանց դաշնակից տեղական աշխարհիկ ու հոգևոր աւագանու դեմ մղած ռուս ժողովրդի հերոսական պայքարի պատմութիւնը այդ պատճառով պետք է դասընթացի այդ մասում կենտրոնական տեղ դրալի: Ռուս ժողովրդի պայքարը դերմանական ասպետական հրոսակախմբի դեմ, ապստամբութիւնները թաթարների դեմ Նովոդորոգում և Տվերում, Կուլիկովյան մարտը— ահա պատմութիւնը այդ մասի ամենից ավելի կարելի էջերը:

IV. ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍՏԵՂ-ԾՈՒՄԸ

Ռուսական ազգային պետութիւնը կազմավորումը— դասընթացի այս բաժնի հիմնական հարցը—տրվում է վորպէս մեծ կարեւորութիւն ունեցող առաջադիմական փաստ: Այդ ժամանակ Մոսկովյան ինքնակալութիւնը առաջադիմական էր թաղավորական իշխանութիւնը նման Արեւմուտքում «համընդհանուր խառնաշփոթու-

թյան» և Ֆեոդալական խռովությունները լքեմ մղած նրա պաշարի ժամանակ: «Նա (Թաղավորական իշխանությունը) կարգի ներկայացուցիչն էր անկարգության մեջ, կազմավորվող ազգի ներկայացուցիչը հակառակ ժամանատման արտատմը վաստակական պետությունները» (Ենդեկս):

Ռուսական յերկրները հավաքումն արագանում է ու ժերի միավորման անհրաժեշտությամբ Վոսիկե Հորդայի և արևմտյան թշնամիների դեմ պաշարելու համար: «Ուղեւային իշխանները հրատակեցումը ձեռք ձեռքի տված միասին էր դնում թաթարական լծից ազատազրկելու հետ և վերջնականապես ամրացվեց Իվան III կողմից» (Ենդեկս):

Բայց ցույց տալով ռուսական ազգային պետության կազմավորման առաջադիմական նշանակությունը, հարկավոր է ընդգծել, վոր աջ պետությունը ճորտատիրական էր: Հենց առաջին «Համայն Ռուսիայի թաղավորը» ուժեղացնում է գյուղացիներին հողին ամրացնելը, սահմանափակելով մի Ֆեոդալից մյուսին անցնելը միայն Յուրիի որով:

Չպետք է մոռանալ նաև Մոսկովյան պետության քաղաքական կազմակերպության ունակցիոն ձևերը, բյուզանդիականության տրադիցիաները, վորոնք մտահոգված կերպով պաշտպանում էին մոսկովյան թաղավորները ու նրանց դավրները կողմից:

Վ. ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴԱՐՁԱԿՈՒՄԸ XVI ԴԱՐՈՒՄ

Դասընթացի այս բաժնի կենտրոնական հարցը հանդիսանում է բաղմաղդային պետության կազմա-

վորման պրոցեսը, խառը պետության կազմավորումը, վորը բաղկացած էր «մի շարք ժողովուրդներից, վորոնք դեռևս ազգ չէին կազմվել, բայց արդեն միավորվել էին մի ընդհանուր պետության մեջ» (Ստալին): Հարկավոր է բնութագրել Մերձվոլգյան շրջանի ու Արևմտյան Սիբիրի ժողովուրդները մինչև Մոսկովյան թաղավորության կողմից նվաճելը և նվաճելուց հետո:

Մոսկովյան պետության ներքին պատմության հարցերից պետք է ուշադրություն դարձնել ա) ինքնակալության ամրացման վրա՝ իշխանների ու բոյարների դեմ նրա մղած պաշարում, բ) գյուղացիների ճորտացման ուժեղացման վրա:

XVI դարի կուլտուրային և կենցաղին ծանոթանալիս կարևոր է ցույց տալ Արևմուտքի համեմատությամբ Ռուսաստանի կուլտուրական հետամնացությունը և նույն ժամանակ ընդգծել ռուսական յերկրներին միավորման արտացոլումը կուլտուրայում (հարկավոր է առանձնապես ուշադրություն դարձնել ռուսական ազգային արվեստի սկզբի վրա):

Վ. ՄՈՍԿՈՎՅԱՆ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ XVII ԴԱ- ՐՈՒՄ

Դասընթացի յեղրափակիչ բաժինը սկսվում է XVII դ. սկիզբի գյուղացիական պատերազմի և լեհ-չեխական ինտերվենցիայի պատմությունով:

Գյուղացիական պատերազմի պատճառների պարզարանումը ստիպում է կանդ առնել Մոսկովյան պետության սոցիալական պատմության կարեւոր-

բազում չն հարցի վրա— «ճորտատիրական իրավունքը» ծագման վրա:

Շատ նպատակահարմար է այդ կապակցութեամբ համառոտակի կրկնել ճորտատիրութեան ծագման և զարգացման պատմութիւնը մինչև XVI դարը և պարզել այդ պրոցեսի առանձնահատկութիւնը Արևելեան Յեմլրոսպայում արեւմտա-յեմլրոսպական յերկրների համեմատութեամբ:

Սոցիալ-տնտեսական ճգնաժամի հենց ընթացքում սովորողների ուչադրութիւնը կենտրոնացնում է աւանից առաջ գլուղացիական պայքարի վերելքի վրա ճորտատերերի դեմ, վորն ամենից ավելի ուժեղութեան և հասնում Բոլոտնիկովի շարժման մեջ, վորն ընկեր Ստալինի կողմից մի շարքում է դասվում ուսու դլուղացիների խոչորագույն ապստամբութիւնների հետ (Ռադիկի ու Պուկաչովի դեկավարութեամբ):

Յերկրորդ հարցը, վորին ուչադրութիւն է հասկացվում այդ թեմայի շարադրման ժամանակ, դա լեհական պաների փորձն է իրենց յենթարկելու ուսուական պետութիւնը: Այդ փորձն անհաջողութիւն է կրում, չնայած բոյարութեան վերին շերտի դավաճանութեանը, վորոնք դործարքի մեջ էյին մտել լիտի գաւթողների հետ: Ժողովրդական լայն շարժումը տանում է դեպի Մոսկվայի ազատագրումը ինտեր-վենտներից և ազգային պետութեան վերականգնումը:

Պետք է ընդգծված լինի Նիժնինովգորդյան աշխարհադրի դեկավարների՝ Մինինի ու Պոթարսկու գերական դերը, վորոնք կարողացան ղեկավարել և հաղթանակի հասցնել ուսու ժողովրդի հզոր շարժումը ինտերվենտների դեմ:

Անցնելով ճորտատիրական պետութեան պատմութեանը, ծրագրեր կանգ առնում սկզբից առաջին Ռոմանովի կառավարման վրա, վորը բավականաչափ պարզութեամբ բաց է անում նոր դինաստիայի ճորտատիրական դասակարգային հիմքը: Այնուհետև Ալեքսեյ թագավորի «խռովահույզ» ժամանակվա խռչոր սոցիալական շարժումներին անցնելուց առաջ ծրագրեր տալիս է Մոսկովյան պետութեան սոցիալ-տնտեսական զարգացման բնութագրերը XVII դարում: Անհրաժեշտ է առանձնապէս ընդգծել XVII դարի տնտեսական նոր դժերը (տեղական շուկաների միափորումը համառուսականի մեջ) և նրա հետ կապված փոփոխութիւնները քաղաքի ու գյուղի աշխատավոր մասսաների դրութեան մեջ: Այս հիմքի վրա հասկանալի է դառնում քաղաքային ապստամբութիւնների թափը XVII դ. կեսին: Նրանց պատասխան է հանդիսանում 1649 թ. Ջեմսովային ժողովի որոնագրութիւնը և պրիկազային կարգերն ամրացնելու համար ձեռք առած միջոցները: Մոսկովյան պետութեան բնութագրումից ծրագրին անցնում է յեկեղեցուն, վորը XVII դարում ճորտատիրական պետութեան որդաններից մեկն էր, և հակայեկեղեցական շարժումներին (պառակտումը):

Այս բաժնում չափազանց մեծ տեղ է բռնում իՍՀՄ-ի առանձին ժողովուրդների պատմութիւնը: Ծրագրեր սկսում է այն ժողովուրդների անցյալից, վորոնք մասամբ կամ ամբողջովին XVII դարում մտել էյին Մոսկովյան պետութեան կազմի մեջ (Ուկրաինան և արեւելյան Սիբիրը): Ուկրաինայի և Բելոռուսիայի պատմութեան մեջ բնականորեն կենտրոնական տեղը

պետք և հատկացվի ուկրաինական և բելոռուսական ժողովուրդներին փառավոր պայքարին լեհական պանե-
րի դեմ, վորն ամենամեծ լարվածությանը հասավ
XVII դ. կեսին:

Արևելյան Սիբիրի ժողովուրդներին պատմության
մեջ հարկավոր և մանրամասնորեն կանգ առնել յերեք
ամենից ավելի խոշոր ժողովուրդներին՝ եվեկներին,
յակուտներին ու բուրյատներին պատմության վրա:

Մերձվորդյան շրջանի ժողովուրդներին պատմու-
թյունը շարադրելով, ծրագրին անցնում ե XVIII դ. խո-
շորագույն դյուզացիական շարժմանը, Ս. Ռազինի
զեկավարությամբ կայացած դյուզացիական շարժմանը,
վորի մեջ ճորտատիրական պետության դեմ մղած
պայքարում միանում են ինչպես աշխատավորության
ղանազան խմբերը (դյուզացիությունը և պոսադե-
ստորին շերտերը), այնպես ել զանազան ժողովուրդնե-
րը (ուսները, թաթարները, չուվաշները, մորդե-
վան):

Այս բաժինն ավարտվում (և այն ժողովուրդներին
պատմության շարադրումով, վորոնք XVII դարում
չեյին մտնում Մոսկովյան պետության կազմի մեջ
(Անդրկովկասի և Միջին Ասիայի ժողովուրդները):
Միջին Ասիայի և Կովկասի տնտեսական անկումը
XVI—XVII դ. դ., այդ մարզերի բաժանումը բազմա-
թիվ կիսապետությունների և չվերջացող Փեոդալա-
կան խռովությունները, վորոնք բարդանում էյին
թյուրքական և նախկին նվաճողների ներխուժումով,
կազմում են այդ ժողովուրդներին պատմության բո-
վանդակությունը:

Կարևոր և նշել, վոր XVII դարում Մոսկովյան
պետության և Միջին Ասիայի ու Կովկասի Փեոդալ-
ներին միջև ուժեղանում են տնտեսական կապերը և
դիվանագիտական հարաբերությունները:

Վերջացնելով VIII դարարանի դասընթացը, շա-
ռապարհ և կրկնության պարապմունքներին վերհիշել
առանձին ժողովուրդներին պատմության ամբողջ
նյութը մինչև XVIII դարը (վելիկոռուսները, ուկ-
րաինացիները, բելոռուսները, Կովկասի, Միջին Ա-
սիայի, Մերձվորդյան շրջանի ու Սիբիրի ժողովուրդ-
ները):

ԾՐԱԳԻՐ ԽՍՀՄ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ

(VIII ԴԱՍԱՐԱՆ)

ՆԵՐԱՄՈՒԹՅՈՒՆ (1 ժամ)

Մեր հայրենիքը ԽՍՀՄ-ն — հաղթանակած սոցիալիզմի առաջին յերկիրն է:

ԽՍՀՄ-ի պատմության ուսումնասիրությունը խընդիւրները:

ԽՍՀՄ-ի պատմությունը վերապես ԽՍՀՄ-ի ժողովուրդների պատմությունը:

I. ՆԱԽԱԴԱՐՅԱՆ ՀԱՄԱՅՆԱԿԱՆ ԿԱՐԳԵՐԸ ՄԵՐ ՅԵՐԿՐՈՒՄ (8 ժամ)

Մեր յերկրի հեռավոր անցյալի ուսումնասիրությունը աղբյուրները: Խորհրդային հնագիտությունը հաջողությունները:

Քարեդարը ԽՍՀՄ տերիտորիայում:

Նախնադարյան-համայնական կարգերը:

Վաղ մետաղի կուլտուրաները: Դասակարգերի ծագումը:

Ստրկատիրական պետություններն Անդրկովկասում. — Ուրարտու պետությունը: Վրացական և հայկական ցեղերի կազմավորումը: Անդրկովկասի հելլենական պետությունները: Հայաստանը (Տիգրան

II որոք): հին Իբերիան: Ալբանիայի ժողովուրդները:

Միջին Ասիան հին ժամանկներում: Հողագործական համայնքները Միջին Ասիայի գետային ոռոգիչներում: Դասակարգային հասարակության ծագումը: Ալեքսանդր Մակեդոնացու նվաճումները: Միջին Ասիայի ժողովուրդների ապստամբությունները հույն-մակեդոնական նվաճողների դեմ:

Մերձսևծովյան տափաստանների ժողովուրդները մինչև III դ. (մ.թ.): Մերձսևծովյան տափաստանները և նրանց հնագույն բնակչությունը:

Հույն ստրկատերերի զաղութները Սև ծովի ափերին: Բոսպորյան թագավորությունը:

Սարոսկների ապստամբությունը Բոսպորյան թագավորության մեջ:

Ստրկատիրական հասարակության կործանումը հյուսիսային Մերձսևծովյան յերկրում:

Քոչվորների շարժումը IV—VII դ. մ.թ.: Հույների շարժումը դեպի Արևելյան Ցեփրոսյա: Ատտիկան:

Հունական տերության քայքայումը: Խաղաղները:

Խաղաղական կազանառը: Վոլգայի բուլղարները: Խաղաղների և բուլղարների հարաբերություններն արարների հետ:

Ֆեոդալական պետությունների կազմավորումն Անդրկովկասում և Միջին Ասիայում: Ֆեոդալական կարգերի զարգացումը Հայաստանում և Վրաստանում:

Բյուզանդիայի ազդեցությունը և քրեատոնյությունը ընդունումը: Անդրկովկասի նվաճումն արաբների կողմից: Պայքարը արաբական տիրապետության

դեմ: Խուրբամիսների ապստամբությունն Ալբանիա-
յում Բարեկի ղեկավարությամբ:

Վրացական և հայկական Ֆեոդալական իշխանու-
թյունների կազմավորումը:

Արարական տիրապետությունը Միջին Ասիայում
և սլաքաբը նրա դեմ: Մուկաննայի ապստամբությու-
նը: Ինքնուրույն ֆեոդալական պետությունների կազ-
մավորումը Միջին Ասիայում: Սամանիդները:

Սլավոններն ու նրանց հարևանները VI—VIII դ.
դ.: Հնագույն տեղեկություններ սլավոնների մասին:
Արևմտյան, հարավային և արևելյան սլավոնները
VI—VIII դարերում: Արևելյան սլավոնների հարե-
վանները:

II. ԿԻԵՎՅԱՆ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ (4 ժամ)

Կիևվյան պետության կազմավորումը և Կիևի
առաջին իշխանները: Տոհմական կարգերի քայքայու-
մը: Հոգային համայնքը (վերվ): Արևելյան սլավոն-
ների իշխանությունները: Քաղաքները:

Սլավոնների կրոնը: Վարչադնեբրի ասպատակու-
թյուններն Արևելյան Ցեվրոսլավի վրա:

Արևելյան սլավոնների միացումը Կիևի իշխանների
իշխանության տակ: Ուկրի արչավանդները Բյուզան-
դիայի վրա և հույների հետ կնքած պայմանագրերը:
Հարկի հավաքումը (պոլյուդյե): Իշխան Իգորը:
Իշխանուհի Ուլան: Սվյատոսլավի նվաճումները:

Կիևի պետության կառավարումը X դարում:

«Վասսալտեո առանց լեների» (Մարքո):

Կիևի պետության ուժեղացումը X դարի վերջում
և XI դ. սկզբում: Իշխան Վլադիմիրը: Քրիստոնե-

յություն մտցնելը: Քրիստոնեյության նշանակու-
թյունն արևելյան սլավոնների միացման և Կիևյան
Ռուսիայի կուլտուրայի զարգացման համար:

Վլադիմիրի վորդիների սլաքաբը Կիևի համար:

Լեհական Բուխսլավ թաղավորի ներխուժումը:

Յարոսլավի հաղթանակը: Քրիստոնեյության վերջ-
նական հաղթանակը: Առաջին վանքերը և տարեգրու-
թյան սկիզբը: «Ռուսկայա Պրավդա»:

III. ԱՐԵՎԵԼՅԱՆ ՅԵՎՐՈՊԱՅԻ ՖԵՈԴԱԼԱԿԱՆ ՄԱՍՆԱՏՈՒՄԸ (19 ժամ)

1. ԿԻՅԵՎԻ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՏՐՈՂՈՒՄԸ (4 ժամ)

Ֆեոդալական հարաբերությունների հաղթանակը
Կիևի պետության մեջ: Ցերկրները բաժանումն Յա-
րոսլավ Իմաստունի վորդիների միջև:

Ֆեոդալական յերկպառակությունները: 1068 թ.
Կիևի ապստամբությունը: Պայքարը պոլովցիների
դեմ:

Իշխանական, յեկեղեցական և բոյարական հողա-
տիրության աճումը: Ստրկատիրությունը Կիևյան
Ռուսիայում: Սմերդները: Զախուպները:

Կիևյան Ռուսիայի քաղաքները XI—XII դ. դ.:

Արհեստները: Քաղաքային չքավորության պայ-
քարը Ֆեոդալների և վաշխատուների դեմ: 1113 թ.
Կիևի ապստամբությունը: Վլադիմիր Մոնոմախի
կանոնադրությունը պարտքերի և զախուպների մասին:

Վլադիմիր Մոնոմախի իշխումը: Նրա սլաքաբը
պոլովցիների դեմ: Ֆեոդոլական մասնատվածության
սկիզբը:

Ռուսական իշխանությունների պետական կառուցվածքը XII դ. : Իշխանը և զուգադը : Վեջև : Հարավային Ռուսիայի անկումը : Բելինաները տախտատանի դեմ տարվող պայքարի մասին :

Ռուսական յերկիրը XIII դ. «Ասք Իզորի գնդի մասին» գրվածքի նկարագրությունը :

Կիևյան Ռուսիայի կուլտուրան :

Կիևի պետությունը նշանակությունը ռուսական, սկրաինական և բելոռուսական ժողովուրդների պատմության մեջ :

2. ՖԵՈԴԱԼԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ XII—XIII ԴԱՐԵՐՈՒՄ (6 ԺԱՄ) :

Ռուսով—Սուգդալյան իշխանությունը XII—XIII դ. դ. : Ռոստով—Սուգդալյան յերկրի բնակչությունը : սլավոններ, մորդվա, մերյա, վես : Հին սլավոնական քաղաքները (X դ.) : Սմերգների աղստամբությունը Բելոգորյան յերկրամասում 1071 թ. : խոշոր հողատիրության աճումը XI—XII դ. դ. :

Յուրի Դոլգորուկին : Մոսկվայի հիմնադրման սկիզբը : Կիևի դքսություն Անդրեյ Բոգոլյուբսկու կողմից 1169 թ. : Անդրեյ Բոգոլյուբսկու պայքարը տեղական բոյարների դեմ :

Վլադիմիր—Սուգդալյան իշխանության հետագա ուժեղացումը : Պայքար Նովգորոդի դեմ : Մորզովական հողերի զավթումը :

Նովգորոդի յերկիրը XII—XIII դ. դ. : Մեծ Նովգորոդը և նրա տիրակալությունները :

Առևտուրն Արևմտյան Յեվրոպայի հետ :

Նովգորոդի բոյար—հողատերերը, վաճառականները, սեպուրծ մարդիկ (черные люди—խաժամուժ) 1136 թ. : աղստամբությունը և Նովգորոդի բոյարական հանրապետության սկիզբը :

Վեջևն : Բոյարական ոլիգարխիայի տիրապետությունը :

Սեպուրծ մարդկանց պայքարը բոյարների դեմ : Նովգորոդի կուլտուրան :

Պսկովը :

Գալիցիա—Վոլինյան իշխանությունը XII—XIII դ. դ. : Գալիցյան բոյարության ուժը : Գալիցյան և Վոլինյան իշխանությունների միացումը իշխան Ռոմանի կողմից : Ռոման իշխանի պայքարը Գալիցիայի բոյարության դեմ :

Դանիել Ռոմանովիչի իշխումը : Քաղաքների աճումը : Գալիցյան իշխանության թուլացումը XIII դ. վերջին :

Անդրկովկասը X—XIII դ. դ. : Ֆեոդալական հարաբերություններն Անդրկովկասում :

Ֆեոդալական Հայաստանի տրոհվելը և նրա նվաճումը թյուրք-սելջուկների կողմից :

Սելջուկների արշավանքը Վրաստան :

Վրաց ժողովրդի պայքարը սելջուկների դեմ : Դավիթ Շինարարը : Ազատագրում թյուրքական կախումից : Պետությունից ազատագրումը Ֆեոդալների դեմ մղած պայքարում :

Թամարայի կառավարումը : Վրացական մեծ բանաստեղծ Շոթա Ռուսթավելին :

Աղբբեջանը XI—XII դ. դ.։ Աղբբեջանական ժողովրդի կազմվելը։ Նիզամի և խականի բանաստեղծները։

Միջին Ասիան X—XII դ. դ.։ Միջին Ասիայի նվաճումը թյուրքերի կողմից։ Ֆեռզալական ճնշման ուժեղացումը։ Միջին Ասիայի քաղաքները XII—XIII դ. դ.։ Քաղաքային ապստամբությունները Ֆեռզալների դեմ։

3. ՄՈՆՂՈԼԱԿԱՆ ՆՎԱՃՈՒՄՆԵՐԸ (2 ժամ)

Զինգիզ-խանի պետությունը։ Տոհմական կարգերի քայքայումը։ Թեմուչինը։ Թեմուչինին Չինդիդ-խան հուշակելը։ Պատերազմը Չինաստանի դեմ։

Միջին Ասիայի և Անդրկովկասի նվաճումը մոնղոլների կողմից։ Արշավանքը դեպի Սևծովյան տափաստանները։ Պսլովցիների ջախջախումը։

Ճակատամարտը Կալկա դեռի մոտ (1223 թ.)։

Չինդիդ-խանի պետությունը։ Նրա բաժանումը ուլուսների։ Բաթու խանի արշավանքն Արևելյան Յեվրոպայի վրա։ Բուլղարական թագավորության անկումը թաթարների կողմից։ Ռուսական յերկրների նվաճումը Բաթու խանի կողմից։

Վոսկե Հորդան և քաքարական լուծը։ Վոսկե Հորդան։ Ֆեռզալական հարաբերությունները Վոսկե Հորդայում։ Թաթարների կողմից իսլամի ընդունումը։

Թաթարական լուծը Ռուսիայում

Թաթարներին տրվող հարկը։ Ռուսական իշխանների և հոգևորականության ծառայությունը թա-

թարական խանի մոտ— «Մոնղոլական ստրկությունը» (Մարքս)։ Ապստամբությունը թաթարների դեմ։ Թաթարական տիրապետությունը Միջին Ասիայում և Կովկասում։

4. ՊԱՅՔԱՐԸ ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՅԵՎ ՇՎԵԴԱԿԱՆ ՀԱՓՇՏԱԿԻԶՆԵՐԻ ԴԵՄ (1 ժամ)

Գերմանացի ապստանների հարձակումը Արևելքի վրա։

Լիվոնիայի ցեղերի ստրկացումը գերմանական հափըշտակչների կողմից։

Ներխուժումը ռուսական յերկրներ։ Ալեքսանդր Նեվսկին։ Նեվսկի ճակատամարտը և չվեդների ջախջախումը։ «Սաոցե ջարդը» 1242 թ. Զուդ լճի վրա։ Մարքսը «չուռ-ապստանների դեմ» ռուս ժողովուրդի տարած պայքարի մասին։

2. ԼԻՏՎԱԿԱՆ ՄԵՐ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ (2 ժամ)

Լիտվական ցեղերը մինչև XIII դ.։ Լիտվական յերկրների միացումը Մինդոլգի իշխանության տակ։ Գեդիմինը։ Արևմտյան ռուսական յերկրների հափըշտակումը։ Ուլբերգը։ Մերձդնեպրյան յերկրի հափըշտակումը։ Բեյլուուսական և Ուկրաինական ժողովուրդները Լիտվայի իշխանության տակ։

Յադալոն։ Լիտվայի և Լեհաստանի ունիան (միությունը) (1386 թ.)։ Լիտվայի մեկտությունը։ Լիտվացիների պայքարը ունիայի դեմ։ Վիտովտ։ Սմոլենսկի զավթումը։

Գերմանացիների ջախջախումը Գրյունվալդի մոտ։

Լիտվական մեծ իշխանութեան սոցիալական կարգերը: Խոշոր ֆեոդալները և շլախտաւան:

Գյուղացիները Լիտվիայում: Քաղաքը: Ազգային և կրօնական ճնշումները լիտվական իշխանութեան մեջ:

6. ՎԼԱԴԻՄԻՐՅԱՆ ՄԵԾ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ (1 ժամ)

Հյուսիս-Արևելյան Ռուսիայի իշխանութեանները: Իշխանական, բոյարական և յեկեղեցական հոգատուութիւնը Հյուսիս-Արևելյան Ռուսիայում:

Գյուղացիների ֆեոդալական շահագործումը:

Մասնատումը բաժնեկալվածքների: Բոյարական դումա: Կուսակալները և զավառամասի պետերը: Վլադիմիրյան մեծ իշխանութեանը:

7. ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՅԵՐԿՐՆԵՐԻ ՄԻԱՎՈՐՄԱՆ ՍԿԻԶ-ԲԸ (ՄՈՍԿՎԱՅԻ ԲԱՐՁՐԱՅՈՒՄԸ) (2 ժամ)

Մոսկովյան իշխանութեան ուժեղացումը: Մոսկովյան իշխանութեան աճումը: Պայքարը Մոսկովայի և Տվերի միջև: Իվան Կալիտան:

Ռուսական հոգերի «Հավաքման» սկիզբը Մոսկովյան իշխանների կողմից:

Թաքարների դեմ տարած պայքարի սկիզբը: Դիմիտրի Դոնսկոյ: Մոսկովյան բոյարութիւնը: Պայքարը Նիժնի-Նովոգորոդ-սուզդալյան, Տվերի և Ռյազանի իշխանների դեմ: Կուլիկովյան ճակատամարտը: Թոմար:

Թամիշի արշավանքը Մոսկովայի վրա: Վասիլի IV Խալվարի հաղթանակը բաժնեկալվածքային իշխանների վրա:

Հյուսիս-Արևելյան Ռուսիայի կուլտուրան XIV դ. և XV դ. սկզբին:

8. ԼԵՆԿՅՈՒՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՅԵՎ ՎՈՍԿԵ ՀՈՐԴԱՅԻ ԲԱԺԱՆ-ԲԱԺԱՆ ԼԻՆԵԼԸ (1 ժամ)

Լենկյեմուրի պետութիւնը: Լենկթեմուրի բարձրացումը: Լենկթեմուրի արշավանքները: Լենկթեմուրի պետութիւնը: Սամարղանդը:

Միջին Ասիայի կուլտուրան Լենկթեմուրի որոք: Լենկթեմուրի պետութեան արոհումը:

Միջին ասիան ուղբեկական խաների որոք:

Վոսկե Հորդայի տրոհումը: Կազանի, Դրեմի և Սերբերի խանութիւնների կազմավորումը: Դաղախները:

IV. ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍՏԵՂԾՈՒՄԸ (5 ժամ)

ԻՎԱՆ III-ի ՅԵՎ ՎԱՍԻԼԻՅ III-ի ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Հյուսիս-Արևելյան Ռուսիայի միավորումը: Նովգորոդի անկումը XV դ.: Դառակարգային պայքարը Նովգորոդում XV դ.: Դավաճան-բոյարների դաշինքը Լիտվայի հետ: Նովգորոդյան անկախութեան վերջը: Նովգորոդյան յերկրների միացման նշանակութիւնը:

Տվերի միակցումը: Ռուսական ազդեցին պետութեան
ստեղծումը:

Ազատագրումը քաքարական լծից: Իվան II-ի
պայքարը Վոսկե Հորդայի դեմ: Դաշինքը Ղրիմի հետ:
Թաթարական իշխանութեան տապալումը: Վոսկե Հոր-
դայի վերջը:

Ռուսական արևմտյան յերկրների համար մղած
պայքարի սկիզբը: Իվան III-ի պայքարը Լիտվայի դեմ
արևմտյան ռուսական յերկրների համար: Լիվոնական
առաքանների միջամտութիւնը և նրանց ջախջախումը:
Մոսկովյան պետութեան միջազգային դրութիւնը:

Մոսկովյան պետութիւնը XV դ. վերջին: Իվան
II-ի ղադադորանքները: Աղնվական բանակի Վառուց-
էմքը: Կալվածատիրական սիստեմը: Կալվածատերե-
քը և դյուզագինները:

Գյուղացիների շահագործման ուժեղացումը: Փո-
ղային բաճրայի յերեան դալը: Կոռային տնտեսու-
թիւնը վանքերում:

Յուրիի որը:

Մոսկովյան թագավորի իշխանութիւնը:

Բյուզանդական ազդեցութիւնը: Արևմտյան վար-
պետները Մոսկովայում: Վեճ յեկեղեցական հոգերի
մասին:

Վասիլի III-ի իշխանութիւնը: Վերջին բաժնեկալ-
էմքների միակցումը (Պսկով, Ռյազան): Մոնղոնա-
կու հետ նվաճումը Լիտվայից: Ուսմունք՝ մոսկովյան
թագավորների ինքնակալական իշխանութեան մասին:
«Մոսկովան— յերրորդ Հոռոմ»:

V. ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴԱՐՁԱԿՈՒՄԸ XV Դ. ՅԵՎ ՆՐԱ ՎԵՐԱԾՈՒՄԸ ԲԱԶՄԱԶԳ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ (6 Ժամ)

Իվան IV ԹԱԳԱՎՈՐՈՒՄԸ

Պայքարը փեռալների միջև իշխանութեան համար
XVI դարի կեսերին: Բոյարական կառավարումը: Ի-
վան IV՝ կոզմից ցարական տիտղոսի ընդունումը: 1547
թ. ապստամբութիւնը:

Աղնվականութեան պահանջները (Պերեսվետով):
Ջեմսովոյական ինքնավարութեան կազմակերպումը:
Կերակրման վերացումը: Կալվածքային սիստեմը:

Իվան IV ցարի նվաճումները: Կազանի խանու-
թիւնը XVI դ. կեսին: Կազանի նվաճումն Իվան IV
կողմից:

Մերձվոլգյան ժողովուրդների նվաճումը (մարի,
չուվաշներ, մորդվայի): Աստրախանի դրավումը:
Առաջադրումը դեպի Կովկաս: Ղրիմի խանութիւնը:
Թաթարների ապստամբութիւնները: Հարավային
ձաջրերկրի պաշտպանութիւնը: Պատերազմի սկիզբը
Լիվոնիայի դեմ: Շվեդիայի, Լիտվայի և Լեհաստանի
միջամտութիւնը:

Ուլրիչնինա: Բոյարութեան դեմ պայքարելու հա-
մար Ուլրիչնինայի կազմակերպումը: Բոյարական հո-
դատիրութեան ջախջախումը: Ֆեռալական մասնատ-
ւածութեան մնացորդների վոչնացումը: Գյուղացիների
քայքայումն ուլրիչնինայի տարիներում: Ուլրիչնինայի
վերացումը: Ուլրիչնինայի նշանակութիւնը ինքնակալ

իշխանութեան և կենտրոնացած պետութեան ամբողջ-
ման համար :

Իվան IV-ի քաղաքական վախճանը : Պայքարը
Մերձբալթիանյան յերկրի և Բելոռուսիայի համար : 1566
թ. ղեմստութիւն ժողովը : Լիտվայի միավորումը Լե-
հաստանի հետ : Լիվոնիայի պատերազմի վերջը :

Արևմտյան Սիբիրի ժողովուրդների նվաճումը :
Արևմտյան Սիբիրի ժողովուրդները — մանսեր (վո-
գուլներ), խանտեր (ոստյակներ), նեններ (սամոյեդ-
ներ) : Նրանց հասարակական կարգերը :

Ստրոգանովները Կամայի վրա : Սիբիրական թա-
ղափուրութիւնը : Յերմակի արշավանքը և Կուչումի
թողափուրութեան նվաճումը : Արևմտյան Սիբիրի
միակցումը : Մորթեհարկի (յասակ) դանձումը :

Ռուսաստանի բաղձազգ պետութիւն դառնալը
XVI դ. վերջում :

Մոսկովյան պետութեան առևտուրը XVI դ. Ար-
հատի և տեղական շուկաների աճումը : Առևտուրն
Արևելքի հետ : Բելոմորյան ճանապարհի բացումը :
Անգլիական և հոլանդական վաճառականները Մոսկով-
յան պետութեան մեջ :

Կուլտուրան և կենցաղը XVI դ. յերկրորդ կեսին :
Բնոստեական կենցաղը ըստ Դոմոստրոյի :

Կուլտուրական հետամնացութիւնը : Գրքերի
ստացումը սկիզբը Մոսկովայում (Իվան Ֆեոդո-
րով) : Գրականութիւնը XVI դարում : Ռուսական ազ-
գային արվեստի սկիզբը : Ճարտարապետութիւնը XVI
դարում :

VІ. ՄՈՍԿՈՎՅԱՆ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ XVІІ ԴԱՐՈՒՄ (20 ժամ)

1. ԳՅՈՒՂԱՑԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ՅԵՎ ԼԵՀ— ՇՎԵՂԱԿԱՆ ԻՆՏԵՐՎԵՆՅԱՆ XVІІ Դ. ՍԱԶՐՈՒՄ (5 ժամ)

Մոսկովյան պետութիւնը գյուղացիական պատե-
րազմից առաջ : Կալվածատերերը և գյուղացիները XVІ
դ. : Գյուղացիների հեռացման արգելումն Յուրիի ուրը :
«Արգելված տարիները» : Գյուղացիական փախուստնե-
րը : Կաղակները :

Ֆեոդը ցարը և կառավարիչ Բորիս Գոդունովը :

Պատրիարքութեան սահմանումը : Պատերազմը
Շվեդիայի դեմ : Ուլլինյան դործը : 1597 թ. հրովար-
տակը փախած գյուղացիների մասին : Բորիս Գոդու-
նովին թագաւոր ընտրելը : Բորիս Գոդունովի պայքա-
րը բոյարներին դեմ : Խլոսկա Կոստրապի ապստամբու-
թիւնը : Գյուղացիական պատերազմի սկիզբը :

Լեհական պաների կողմից ռուսական պետութիւնն
ստրկացնելու առաջին փորձը : Կազակային-գյուղացիա-
կան ապստամբութիւնները հարավում Գոդունովի կա-
ռավարութեան դեմ : Կեղծ Դիմիտրիի շարժումը լեհերի
հետ միասին Մոսկովի վրա : Հեղաշրջումը Մոսկովայում
Կեղծ Դիմիտրի I-ը — լեհական պաների դորձակալ : Լե-
հերի տիրակալութիւնը Մոսկովայում : Ժողովրդական
ապստամբութիւնը լեհերի դեմ : Վասիլի Շույսկու-
բոյարների ցարի դահաւակութիւնը :

Գյուղացիական ապստամբությունը Բոլոտնիկովի առաջնորդությամբ : Գյուղացիների և մանր ծառայող մարդկանց ապստամբությունը Հյուսիսային Ուկրաինայում : Իվան Բոլոտնիկովը գյուղացիների առաջնորդ : Բոլոտնիկովի արշավանքը Մոսկվայի վրա : Բոլոտնիկովի պարտությունը Մոսկվայի տակ և պաշարված Տուլայում : Ապստամբությունների նոր ալիքը հարավում և Մերձփոլյան յերկրում :

Լեհական նոր ավանտյուրան : Յերկրորդ ինքնակոչը : Լեհական նոր ջոկատների ներխուժումը Ռուսաստան : Լեհերի անկարգությունները յերկրում : Պարտիզանական պատերազմը լեհերի դեմ : Շույսկու դաշինքը շվեդների հետ : Շույսկու տապալումը : Լեհերի պաշտանագիրը լոյարների հետ արքայազն Վլադիսլավին Մոսկվայի թագավոր ընտրելու մասին : Մոսկվայի զավթումը լեհերի կողմից 1610 թվին :

Ռուս ժողովրդի պայքարը լեհական հափշտակիչների դեմ : Ժողովրդական շարժման վերելքը լեհերի դեմ :

Ապստամբությունը Մոսկվայում : Առաջին վեճառվային աշխարհապարտ : Կողմա Մինինը : Ժողովրդական բանակի ստեղծումը լեհերի դեմ պայքարելու համար : Իշխան Դիմիտրի Պոժարսկին : Մոսկվայի աղապարտումը լեհերից : Ռուս ժողովրդի հերոսական պայքարի նշանակությունը ինտերվենտների դեմ XVII դարի սկզբին :

2. ԻՆՔՆԱԿԱԼՈՒԹՅՈՒՆԸ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆՈՒՄ

XVII դ. (6 ժամ)

Նոր դինաստիայի սկիզբը (Միխայիլ Ռոմանովի Էրգավորությունը) : Միխայիլ Ռոմանովին զեմստովո-

յական ժողովում թագավոր ընտրելը : Պայքարն ինտերվենտների դեմ : Մտորություն հաշտությունը Շվեդիայի հետ, Դեուլինյան զինադադարը Լեհաստանի հետ :

Ջեմսովոյական ժողովները : Նոր կառավարությունը ճորտատիրական քաղաքականությունը : Զորքի կազմակերպումը :

Անհաջող պատերազմը Լեհաստանի դեմ : Ազովի դրամը կազակների կողմից :

Ճորտատիրական տնտեսությունը XVII դ. կեսերին : Կոռույին տնտեսության հիմնական դժեբը (Լեհին) : Կալվաճատիրական հողատիրության աճումը XVII դ. : Գյուղացիների դրությունը : Խոշոր ֆեոդալի տնտեսությունը XVII դ. :

Արդյունաբերությունը և առևտուրը XVII դ. կեսերին : Արհեստի զարգացումը : Առաջին մանուֆակտուրաները Մոսկովյան պետություն մեջ : Ներքին և արտաքին առևտրի աճումը : Մանր չուկաների միաձուլվելը մեկ համառուսաստանյան չուկայի մեջ (Լեհին) : Պայքար անդլիացիների և հոլանդացիների առևտրական մրցման դեմ : Արհեստավորների և մանր առևտրականների շահագործումը վաճառականների կողմից : Մոսկվա քաղաքը XVII դ. :

Քաղաքային ապստամբությունները XVII դ. կեսերին : Ժողովային որենսդիրքը : Ալեքսեյ ցարը :

Մորուզովի կառավարումը: Այլի վրա դրած հարկը: 1648 թ. ապստամբությունը Մոսկվայում և ուրիշ քաղաքներում: 1649 թ. ժողովային որենազիրքը:

Գյուղացիների վերջնական ճորտացումը:

Մոսկովյան պետության կառավարումը XVII դարում: Յարը: Ձեմսովոյական ժողովները: Բոյարական դոման:

Դիվանատները (պրեկադներ): Քաչքուկները և կաշառակերությունը դիվանատներում: Զորապետները (վոեվոդները): Բանակը: Ստրելցները:

Նիկոնի յեկեղեցական ռեֆորմը և պառակտումը: Նիկոն պատրիարքը: Յեկեղեցական ռեֆորմը: Նիկոնի պալքարը ցարի դեմ և Նիկոնի դատապարտումը: Բզդալիսկ յեկեղեցու պառակտման սկիզբը: Պառակտվողականների (ռասկոլնիկների) ռեակցիոն ուսմունքը: Պառակտվողականների հետապնդումը:

3. ՌԻԿՐԱԽՆԱՆ ՅԵՎ ԲԵԼՈՒՌԻՍԻԱՆ XVII Դ.

(3 ժամ):

Ուկրաինան և Բելոռուսիան լեհական պաների լեյտանուքյան ներքո XVI դ.—XVII դ.: սկզբում: Պանական հողատիրության աճումն Ուկրաինայում և Բելոռուսիայում: Գյուղացիության ճնշումը: 1596 թ. յեկեղեցական ունիան: Պալքարն ունիայի (միության) դեմ: «Յեղբայրությունները»: Քաղաքներն Ուկրաինայում: Ուկրաինական կադակությունը: Զապորոժյան Սեչը:

Ուկրաինական ժողովրդի պայքարը Լեհաստանի դեմ: Կադակային-գյուղացիական ապստամբությունները Ֆեոդալական շահագործման և լեհական տիրապետության դեմ: Բողզան իմենիցկին: Գյուղացիական պատերազմն Ուկրաինայում և Բելոռուսիայում 1648—1659 թվականներին: Մաքսիմ Կրիվոնոսը: Զրուովյան պայմանագիրը: Պատերազմի վերջնականում Լեհաստանի դեմ: Բելոցերկովյան հաշտությունը: Ուկրաինական ժողովուրդի պատմական և կուլտուրական կապերը վելիկոռուսական ժողովուրդի հետ: Ուկրաինայի միակցումը Մոսկովյան պետությանը:

Մոսկովյան պետության պատերազմը Լեհաստանի դեմ Ուկրաինայի և Բելոռուսիայի համար: Լեհաստանի պարտությունը Մոսկովյան պետության դեմ մղված պատերազմում: 1667 թ. Անդրուսովյան զինադադարը: Աջափնյա Ուկրաինան և Չախափնյա Ուկրաինան XVII դարում:

4. ԱՐԵՎԵԼՅԱՆ ՍԻԲԻՐԻ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐԸ ՅԵՎ ՆՐԱՆՑ ՀՊԱՏԱԿԵՑՆԵԼԸ ՄՈՍԿՈՎՅԱՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿՈՂՄԻՑ (1 ժամ):

Նվեճները (տունդուսները), խակասները, կիրգիզները, բուրյատները, յակուտները: Ռուսական կադակների և արդյունաբերողների շարժումն Արևելյա Սիբիր: Դեժնյովի արչավախտումը: Մարարովի արչավանքը դեպի Ամուր: Ռուսների առաջին ընդհարումները Չինաստանի հետ: Ներչինսկու պայմանագիրը:

Նվաճված ժողովուրդները կողոպտումը: Ապստամբութ-
յունները ռուսական զորապետների (վոևոդների)
մեջման դեմ:

Ռուսական վերաբնակվածները Սիրիերում:

5. ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

XVII Դ. ՅԵՐԿՐՈՐԴ ԿԵՍՈՒՄ (3 ժամ):

«Պղնձի խողովությունը» Մոսկվայում 1662 թվա-
կանին:

Մերձվոլդյան ժողովուրդները XVII դ.: Բաշ-
կիրախան: Կալմիկները: Բաշկիրները և Արևմտյան
Սիրիերի ժողովուրդների ապստամբությունները 1662—
1667 թվականներին: Սեխովյան ապստամբությունը:

Ժողովրդական ապստամբությունը Ստեփան Ռա-
գինի առաջնորդությամբ: Դոնի կադակությունը և
նրա չերասկորումը:

Ստեփան Ռադինը: Ռադինի պարսկական արշա-
վանքը: Ապստամբությունը վոլգայի շրջանում: Մերձ-
վոլդյան քաղաքների դրավումը: Գյուղացիական
ապստամբությունները Մերձվոլդյան յերկրում: Կալ-
միկների, թաթարների, մորդվանների, մարերների
(չերեմիս), չուվաշների և բաշկիրների մասնակցու-
թյունն ապստամբությանը:

Ռադինի պարտությունը Սիմբիրսկի տակ: Գյու-
ղացիական ջոկատների պայքարը 1670 թ. վերջում:
Ապստամբության ջախջախումը: Կառավարական տե-
սորը:

6. ՄՈՍԿՈՎՅԱՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿՈՒԼՏՈՒՐԱՆ

XVII Դ. (1 ժամ):

Կապերն Արևմտյան Յեվրոպայի հետ: Ոտար-
յերկրացիները Մոսկովյան պետության մեջ: Գերմա-
նական արվարձանը: Արևմտյան աղբեցությունը տնա-
յին կենցաղում: Ուկրաինական կուլտուրայի աղբեցու-
թյունը: Եվրոպյան ցարի թատրոնը: Ժողովրդական
ստեղծագործությունը: Ռուսաստանի կուլտուրական
հետամնացությունը համեմատած Արևմուտքի հետ:

7. ԱՆԴՐԿՈՎԱՍՏՐ ՅԵՎ ՄԻՋԻՆ ԱՍԻԱՆ XVI—

XVII ԴԱՐԵՐՈՒՄ (1 ժամ)

Անդրկովկասը թաթարական տիրապետությունից
հետո:

Ֆեոդալական մասնատվածությունը: Թյուրքիայի
և Իրանի պայքարն Անդրկովկասի համար: Ճորտա-
տիրությունը վրաստանում XVII դ.:

Ուկրեկական խանությունները XVI—XVII դա-
րերում:

Բուխարան և Խիվան: Քաղաքները:

ԱՄԲՈՂՋ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՏԱՐՎԱ ԸՆԹԱՅՔՈՒՄ
ԿՐԿՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՐ 15 ժամ:

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ԳԱՍԱՐԱՆ

ԲԱՑԱՏՐԱԳԻՐ

«ԽՍՀՄ-ի պատմութեան» IX դասարանի դասընթացում պատմա-ժամանակագրական հաջորդականութեամբ ուսումնասիրվում են XVIII—XIX դ. դ. դեպքերը:

Այս շրջանը ԽՍՀՄ պատմութեան մեջ բաժանվում է յերկու շրջանի: XVIII դ. և XIX դ. առաջին կեսում ճորտատիրական իրավունքը հասնում և իր դադարինակետին և այնուհետև քայքայվում է: Այդ ժամանակ նրա ընդերքում հասունանում է նոր բուրժուական կարգը:

XIX դարի յերկրորդ կեսում, ճորտատիրական իրավունքի վերացումից հետո, կապիտալիզմը արագորեն զարգանում է, դոյանում է հասարակական նոր դասակարգ-պրոլետարիատը, վորը սկսում է իր պատմական պայքարը ինքնակալութեան և բուրժուազիայի դեմ: Անհրաժեշտ է ոգտագործել «Համկ(բ)կ պատմութեան համառոտ դասընթացում» (եջ 168—170) բերած կապիտալիզմի բնութագրութեան իբրև ա-վելի առաջադիմական հասարակական ֆորմացիայի ֆեոդալիզմի համեմատութեամբ, միաժամանակ ցույց տալով, վոր «արտադրողական ուժերը վիթխարի չա-վերով զարգացնելով, կապիտալիզմը խճճվեց իր հա-մար անլուծելի հակասութեաններ մեջ»:

XIX դ. վերջից—XX դ. սկզբից Ռուսաստանը դառնում է համաշխարհային հակասութեանների ո-ղակ— «ամեն տեսակի ճնշման ոջախ եր— և՛ կապիտա-լիստական, և՛ դադութային, և՛ ղինվորական ճնշման իր ամենավայրագ ու բարբարոսական ձևով» (Ստալին): Իմպերիալիզմի և պրոլետարական հե-ղափոխութեանների դարաշրջանում Ռուսաստանը դառնում է բոլշևիզմի հայրենիք— նոր տիպի պրոլե-տարական կուսակցութեան հայրենիք, վորը ղեկավա-րում է բանվորների պայքարը սոցիալիզմի համար, պրոլետարիատի ղեկատուութեայի համար:

«ԽՍՀՄ-ի պատմութեան» IX դասարանի դասըն-թացն իր առաջ խնդիր է դնում ուսումնասիրել ֆեո-դալա-ճորտատիրական կարգերից բուրժուա-կապիտա-լիստական կարգերին Ռուսաստանի անցման սոցիալ-սնտեսական հարաբերութեանների բարդ հյուսված-քը— հյուսվածք, վորը վորոշեց յերկու սոցիալական պատերազմների առկայութեանը Ռուսաստանում (դյուղացիների պայքարը կալվածատերերի դեմ և պրոլետարիատի պայքարը քաղաքի և դյուղի բուր-ժուազիայի դեմ) և բուրժուա-դեմոկրատական հեղա-փոխութեանը հետագայում սոցիալիստականի վերաճե-լու հնարավորութեանը:

Հատուկ հորատարութեամբ պետք է ուսումնասի-վի դյուղացիների պայքարը ճորտատիրական իրա-վունքի դեմ XVIII դարում և XIX դարի առաջին կե-սում, իսկ XIX դ. յերկրորդ կեսից՝ պրոլետարիատի պայքարը ցարիզմի ու բուրժուազիայի դեմ: Ճնշված դասակարգերի պայքարի ուսումնասիրութեանը պետք

և աշակերտների մեջ զխտակից սեր զարթնցնի գեպի ճնշվածները և զխտակից ատելություն՝ դեպի ճնշողները: Դասընթացի ծրագրում մեծ տեղ է հատկացվում ոտարերկրյա հարձակումներից աշխատավորության կողմից իր յերկիրը պաշտպանելու պատմության ուսումնասիրությանը (չվեզական զավթողներին ջախջախելը ուստական և ուկրաինական յեղբայրական ժողովուրդների միացյալ ուժերով, ուստական ժողովուրդի կողմից նապոլեոնական բանակի ջախջախումը և այլն): Իր անկախության և ազատության համար մղված մեր յերկրի ժողովուրդների պայքարի պատմությունը աշակերտներին մեջ պետք է զխտակից խորհրդային հայրենասիրություն դաստիարակի: Ժողովրդական մասսաների այդ սխրագործությունների պատերանցյալում, ուղևում են յերիտասարդությանը պահել մոբիլիզացիոն պատրաստականության մեջ պատերազմական հարձակման վտանգի հանդեպ, դեպի վորը կոչ է անում ընկեր Ստալինը:

Ծրագրի մեջ մտցված է նույնպես և ԽՍՀՄ-ի ժողովուրդների պատմությունը: Առանձնապես աչքի յեկնում ժողովուրդների հերոսական պայքարն իրենց ազատության համար ցարիզմի կողմից նրանց նվաճելու ջրջանում և ցարիզմի կողմից ճնշված ժողովուրդների ազգային ազատագրական պայքարը, վորոնք արթնանում եյին կապիտալիզմի դարգացման աղդեցության տակ: Դասընթացում մեծ տեղ պետք է դրավի դյուդացիական պատերազմը Յեմ. Պուգաչովի ղեկավարությամբ՝ XVIII դ. կալվածատերերի դեմ, վորում միացան Ուրալի և Մերձվոլգյան ջրջանի ժողովուրդները և առանձնապես ակտիվ մասնակցություն ունե-

ցան Ուրալի լեռնադործ բանվորները, վորոնք նույնպես գտնվում եյին ճորտատիրական լծի տակ:

Ծրագրում ընդդված և ճնշված ժողովուրդների, բանվորների ու դյուդացիների պայքարը՝ ուստական պրոլետարիատի հետ միասին և նրա ղեկավարությամբ, վորն ուղղված էր ցարիզմի և կապիտալիզմի դեմ: ԽՍՀՄ ժողովուրդների պատմության ամբողջ նյութերը յերիտասարդության մեջ զխտակից պրոլետարական ինտերնացիոնալիզմ է դաստիարակում և խոր հարգանք դեպի ԽՍՀՄ-ի ժողովուրդների կուլ-

տուրան: ԽՍՀՄ-ի պատմությունը դիտվում է վորպես համախարհային պատմության անբաժանելի մի մասը: Բոլոր պատմական պրոցեսները, վորոնք ուսումնասիրվում են ԽՍՀՄ-ի պատմության դասընթացում (ճորտատիրական կարգերի դարգացումն ու քայքայումը, կապիտալիզմի դարգացումը, պրոլետարիատի սիրվում են ԽՍՀՄ-ի պատմության դասընթացում յեվրոպական նույնպիսի պրոցեսներին, վորն արդեն անցել են IX դասարանի աշակերտները:

Մեր յերկրի հեղափոխական շարժման պատմությունը ցույց է տալիս, վոր նա դարգանում էր արևմտա-յեվրոպական հեղափոխությունների անմիջական աղդեցության տակ: Դասընթացում պետք է ուսումնասիրվեն բուրժուա-հեղափոխական արևմտյան-յեվրոպական առաջնորդների աղդեցության հիմնական փաստերը Ռուսաստանի բուրժուական հեղափոխականների վրա, իսկ առանձնապես պետք է ուսումնասիրվի մարքսիզմի աղդեցությունը

Ռուսաստանի բանվորական շարժման վրա նրա հենց առաջին քայլերից սկսած:

Ծրագրում և դասընթացում պետք է ցույց տրվեն այն կարևորագույն փաստի պատմական պայմանները, վոր Յեվրոպայի հեղափոխական շարժման ծանրություն կենտրոնը XIX դ. սկզբին հենց Ռուսաստան տեղափոխվեց և վոր Ռուսաստանը դարձավ լեհինիզմի, ալյանքն իմպերիալիզմի և պրոլետարական հեղափոխությունների դարաշրջանի մարքսիզմի հայրենիքը: Համաշխարհային պատմություն անմիջական կապը մեր հայրենիքի պատմություն հետ պետք է ցույց տան ծրագրի նաև բոլոր այն բաժինները, վորոնք նվիրված են արտաքին քաղաքականությունը: Մասնավորապես, XVIII—XIX դ. դ. պատմություն մեջ հարվածորդ և ցույց տալ, վոր ռուսական ցարիզմը Յեկատերինայից մինչև Ղրիմի պատերազմը ղեկավար դերը տերինայից մինչև Ղրիմի պատերազմը ղեկավար դերը եր դրավում, իսկ աշխուհետև ալիքի ու ալիքի ընկնում եր կախման մեջ արևմտա-յեվրոպական կապիտալիզմից և նրա բարձրագույն ստադիայից— իմպերիալիզմից:

Ծրագրում առանձնապես ընդգծվում է նույնպես, վոր բուրժուա-դեմոկրատական հեղափոխությունը չբռնում Յեվրոպայում (սկսած 1789 թ. Ֆրանսիական ջանքերի հեղափոխությունից) ռուսական ցարիզմը դործում եր վորպես Յեվրոպայի ժանդարմ, զբաղված լավորելով յեվրոպական ռեակցիան: Իմպերիալիզմի դարաշրջանի սկզբից ռուսական ցարիզմն ալիքի ու ալիքի և դառնում արևմտա-յեվրոպական իմպերիալիզմի ռեգերվը և դործակալը, իմպերիալիզմի պահպան շունը Արևելքում:

Այսպիսին են դասընթացի ծրագրի հիմնական խնդիրները և դիրքորոշումը, վորոնցով ել վորոշվում է նաև նրա կառուցումը:

Դասընթացի առաջին մասը բաժանվում է յերկու բաժնի.

1. XVIII դ. ռուսական ազնվական կայսրությունը:

2. Ճորտատիրությունից քայքայումը և կապիտալիզմի ստացումը:

XVIII դ. ռուսական ազնվական կայսրությունը ծրագրում ցույց է տված վորպես կալվածատերերի ու վաճառականների ազդային պետություն ծագվածանակ, ճորտատիրության դարգացման դադարի նակետի ժամանակ:

I ԲԱԺԻՆ

Այդ բաժնի մեջ մտնում են հետևյալ թեմաները.

1. «Ռուսական կայսրության կազմավորումը»: Պետրոս I դործունեությունից ռուսականացման հիմքում դրվում է ընկեր Ստալինի կլասիկ ձևակերպումը— «Այո», Պետրոս Մեծը, ի հարկե, շատ բան արեց կալվածատերերի դասակարգը բարձրացնելու և ծնունդ առնող առևտրական դասակարգը դարգացնելու համար: Պետրոսը խիստ շատ բան արեց կալվածատերերի ու առևտրականների ազդային պետություն ստեղծման ու ամրացման համար» (Ի. Ստալին, «Զրույց գերմանական դրող Նմիլ Լյուդվիգի հետ», իջ 6, Պետհրատ, 1938 թ.):

Հատ Լենինի խոսքերի, Պետրոս I-ը հարկադրված եր քարբարոսական մեթոդներով հաղթահարել Մոս-

առաջին աղնավական հեղափոխական կազմակերպությունները, վերոնք առաջադրում էին բուրժուական ծրագիր: Սակայն աղնավական հեղափոխականների պայքարը կապված էր այն ժամանակվա խոշոր մասսայական շարժումների հետ, մասնավորապես, ճորտ գյուղացիների ապստամբության հետ Դոնում 1820 թ. նույնիսկ վորձելով տապալել ինքնակալությունը հեղափոխական, բռնի միջոցով, ղեկարդիտները, վորպես աղնավական հեղափոխականներ, չկարողացան հաղթահարել իրենց դատարարության սահմանափակությունը և ժողովրդական մասսաներին մասնակից չընդարձրին նրանց կողմից սկսած պայքարին: Դեկարբրիտները, ապստամբությունը, վորը էեր հենվում մասսաների վրա, դատապարտված էր անհաջողություն: Այնուամենայնիվ ղեկարդիտները ապստամբությունը պետք է դրական դնահատական տալ, վորպես առաջին բացարձակ քաղաքական յեղութ ցարիզմի դեմ (տես I, II, III, IV թեմաները):

2. Նիկոլայ I-ը Յեկրոպայի ժանդարմ: Նիկոլայական միապետությունը բնորոշվում է ճորտատիրական տնտեսության քայքայումով և կապիտալիզմի զարգացման սկզբով, գյուղացիների անընդհատ պայքարով ճորտատիրական իրավունքի դեմ և քաղաքական տեսչության ուժեղանալով Յեկրոպայում բուրժուական հեղափոխությունների ջախջախումից հետո: 1825-ի պատմության սահմանը XIX դարում հանդիսանում է ցարիզմի պարտությունը Ղրիմի պատերազմում, վորը զրոսվորեց ճորտատիրական Ռուսիայի լիակատար հետամնացությունը:

Այդ պարտության հետևանքը յեղավ ցարիզմի

վորպես Յեկրոպայի ժանդարմի կողմից իր ղեկավար գերը կորցնելը միջազգային քաղաքականության մեջ (տես V թեման):

Դասընթացի յերկրորդ մասը— «Կապիտալիզմի զարգացումը ցարական Ռուսաստանում» ուսումնասիրում է Ռուսաստանի տնտեսական և քաղաքական զարգացումը ճորտատիրական իրավունքի վերացումից հետո:

Դասընթացի այս մասը բաժանվում է յերեք բաժինների:

1) ճորտատիրական իրավունքի վերացումը Ռուսաստանում:

2) Կապիտալիզմի զարգացումը:

3) Ռուսաստանում սոցիալ-դեմոկրատական բանվորական կուսակցություն ստեղծելու համար պրոլետարիատի մղած պայքարի սկիզբը (1883—1901):

1) ճորտատիրական իրավունքի վերացումը: «Տնտեսական զարգացման ամբողջ ընթացքը մղում էր վոչնչացնելու ճորտատիրական իրավունքը: Յարական կառավարությունը, վորը թուլացել էր Ղրիմի կամպանիայի ժամանակ իր կրած ռազմական պարտությունից և յերկյուղով էր համակվել կալվածատերերի դեմ ուղղված գյուղացիական «բուռտերից», ստիպված յեղավ 1861 թվականին վերացնելու ճորտատիրական իրավունքը» (Համկ(բ) պատմության համառոտ դասընթաց, էջ 5): Դա բուրժուական ռեֆորմների ժամանակն էր, յերբ արվեց մի քայլ Ռուսաստանը բուրժուական միապետություն դարձնելու ճանապարհին: Ռուսաստանի հետագա զարգացումը կառավրում է տրտադրության կապիտալիստական յե-

դանակի բաղադրի վրա: Ռեֆորմի նախորդակին դյու-
ղացիական շարժումը տարերային դյուղացիական
«բուհեր» երևա՞ծորտաւերերին հնարաւորութիւն
տվեց անցկացնել բուրժուական ռեֆորմներն, ըստ
Լենինի խոսքերի, մաքսիմալ չափով պահպանելով ի-
րենց «խշխանութիւնը և յեկամութիւնը»:

2) Արդյունաբերական կապիտալիզմի զարգացու-
մը 60—70-ական քվականներին: Այս ժամանակը—
կապիտալիզմի աճման շրջանն է դյուղական տնտեսու-
թյան մեջ և արդյունաբերութեան մեջ, պրոլետարիա-
տի ծագման և նրա պայքարի սկիզբի շրջանն է, վորը
դեռ տարերային, անկազմակերպ բնույթ եր կրում:
Գյուղացիութեան հիմնական մասսան չկարողացաւ
բարեկալի իր տնտեսութիւնը, վորովհետեւ հողա-
դուրկ եր արված 1861 թ. «ռեֆորմով»: Գյուղացիու-
թեան աղքատութեան և ճնշման հիմքը, դյուղացիու-
թեան, վորը ճնշված եր ճորտատիրութեան մնացորդ-
ներով, մնում եր խոշոր կալվածատիրական լատի-
ֆունդիաների դերակշռութիւնը յերկրում: Այստեղից
եւ դյուղացիութեան ծայր աստիճանի հետամնացու-
թիւնը նախահեղափոխական Ռուսաստանում, վորի
հետեւանքով եւ հաճախակի անբերրութիւն և սովա-
հարութիւն եյին առաջանում: ճորտատիրական իրա-
վոնքի վերացումից հետո արդյունաբերական կապի-
տալիզմի զարգացումը Ռուսաստանում բավականին
արագ եր գնում, չնայած ճորտատիրութեան մնացորդ-
ներին, վորոնք կանգնեցնում եյին այդ զարգացումը:
Հենց այս շրջանում է ճորտատիրութեան և ցա-

րիզմի դեմ պայքարի մեջ մտնում հեղափոխական
աւազմողները: 70-ական թ. թ. հա-
մար առաջնակարգ բնորոշ է նարոդնիկների շարժու-
մը, բայց նրանք հեղափոխական պայքար եյին մղում,
յինելով սխալ ուսոսակցական իդեյաներից և ինքնա-
կալութեան դեմ կիրառելով հեղափոխութեան համար
անհատական տեղորոշական պայքարի սխալ և վնա-
սակար տակտիկան: Նարոդնիկները մարքսիզմի թըշ-
նամներին եյին, յեղում եյին սոցիալիզմի և քա-
ղաքական պայքարի սխալ հասկացողութիւնից: Իրենց
տակտիկայով նրանք մեկուսացնում եյին իրենց մա-
սաներից և այդ պատճառով լրիւ պարտութիւն կրե-
ցին: Մարքսիզմը Ռուսաստանում կարող եր աճել և
ամբանալ միայն նարոդնիկութեան դեմ մղած պայքա-
րում:

3) Պրոլետարիատի պայքարի սկիզբը սոցիալ-դե-
մոկրատական բանվորական կուսակցութիւն ստեղծե-
լու համար: Այս բաժինն առանձնապէս կարեւոր է,
վորովհետեւ նրանում շարադրվում է պրոլետարիատի
մասսայական պայքարի սկիզբը և պրոլետարիատի
մեծ առաջնորդներ՝ Վ. Ի. Լենինի ու Ի. Վ. Ստալինի
հեղափոխական գործունեյութեան սկիզբը: Լենինի
ու Ստալինի հեղափոխական գործունեյութիւնը սկըս-
վեց իմպերիալիզմի դարաշրջանում, պրոլետարական
հեղափոխութեան նախորդակին: Այդ ժամանակ Ռու-
սաստանը դարձաւ իմպերիալիզմի հակասութիւններ
հանդուցակեալ: «Սհա թե ինչու Ռուսաստանը դար-
ձաւ լենինիզմի ոջախը, իսկ ուսական կոմունիստ-

ների առաջնորդ Լենինը— նրա ստեղծիչը» (Ի. Ստու-
լիմ, Լենինի գծի հարցեր, էջ 17) : Բանվորական շարժ-
ման վրա հենվող հեղափոխական կուսակցության ա-
ռաջին լուրջ սաղմը Լենինի կողմից զվարճվորած Պե-
տերբուրգյան «Բանվոր դատակարգի ազատագրության
պայքարի միություն» եր :

ԾՐԱԳԻՐ

I ՄԱՍ

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԿԱՅՄՐՈՒԹՅՈՒՆԸ XVІІІ Դ. ՅԵՎ
XIX Դ. ՍՈՍՏԻՆ ԿԵՍՈՒՄ

I ԲԱԺԻՆ. XVІІІ Դ. ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԱԶՆՎԱԿԱՆ
ԿԱՅՄՐՈՒԹՅՈՒՆԸ (20 ժամ)

1. ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԿԱՅՄՐՈՒԹՅԱՆ ԿԱԶՄԱՎՈՐՈՒՄԸ
ՊԵՏՐՈՍ I-Ի ՌԵՖՈՐՄՆԵՐԸ (10 ժամ) :

Մոսկովյան պետաբյացի դրուբյունը XVІІ դ. :
Մոսկովյան պետության հետամնացությունը : Ռե-
ֆորմների անհրաժեշտությունը : Ֆեոդր Ալեքսեևիչ
ցարը : Տեղայնության վոչնչացումը :

Սոֆիայի կառավարումը : Ստրելցների ապստամ-
բությունը (1682) : Պետրոսի մանկությունը : Առաջին
հետևակ զորքերի ստեղծումը : Սոֆիային հաղթելը
Պետրոսի կողմից և նրա կառավարման սկիզբը :

Պետրոսի ազովյան արշավանքները և Բանապար-
հորդությունն արտասահման : Պատերազմը Թյուրքիա-
յի դեմ : Պետրոսի ուղևորությունն արտասահման :

Ստրելցները խռովությունը (1698) : Շվեդների
դեմ մղած պատերազմի սկիզբը : Պարտությունը Նար-
վայի տակ : Բանակի վերակազմությունը : Շվեդներին
հաղթելը : Պետերբուրգի հիմնադրումը : Բալթյան
ազմական նախադրմի ստեղծումը :

Ժողովրդական ապստամբությունները: Գյուղա-
ցիության ծանր դրությունը: Ապստամբությունն
Աստրախանում: Ապստամբությունը Դոնում 1707—
1708 թ. թ. Կոնգրատի Բուլտովի լուսնորդությամբ:
Բաշկիրական ապստամբությունը:

Շվեդների դեմ մղած պատերազմի վերջը և
Պետրոս I-ի պատերազմներն Արևելքում: Կարլոս XII
արշավանքը Ռուսաստանի վրա: Հաղթանակը Պոլ-
տավայի տակ: Պատերազմը Թյուրքիայի դեմ: Շվե-
դական նավատորմին հաղթելը Գանդուտի մոտ:

Նիշտադյան հաշտությունը: Հարաբերություններն
Արևելքի հետ:

Ռուսաստանի սոցիալ-տնտեսական դրությունը
Պետրոս I-ի որոշ: Մանուֆակտուրային արտադրությամբ
վարդացումը: Մերկանտիլիզմը: Գլխահարկը: Գյու-
ղացիները: Ազնվականները: Ռեֆորմները պետության
կառավարման մեջ: Կենտրոնական կառավարչությունը
(սենատ, կոլլեգիաներ): Մարդային հիմնարկները
(նահանգները, պրովինցիաները): Բանակը և նավա-
տորմը— կարվածատերերի ու վաճառականների կայս-
րություն:

Կուլտուրան և լուսավորությունը: Կուլտուրական
վերելքը: Քաղաքացիական որացույցը: Քաղաքացիա-
կան աշխուրհներ: Դպրոցական դործը: Կուլտուրայի
ազնվական բնույթը: Պետերբուրգը: Պետրոս I-ի անձ-
նավորությունը: Մարքսը, Նիպելը, Լենինը, Ստալինը
Պետրոս I-ի զործունեության առաջադիմական նշանա-
կության մասին:

2. ՊԵՏՐՈՍ I-Ի ՀԱՋՈՐԴՆԵՐԸ (3 ժամ):

Ազնվականների պայքարն իշխանության համար:
Պալատական հեղաշրջումները: Ճորտատիրության ու-
ժեղացումը և ազնվական արտոնությունների աճումը:
Գերազուհականները: Բիրոնի վիճիճանը:

Յեղիզավետա Պետրովնան: Ռուս ազնվականների
չարժումը գերմանական տիրապետության դեմ: Յոթ-
նամյա պատերազմը: Պրուսական բանակի ջախջախու-
մը Կոնենբուրգի տակ: Բեռլինի դրավումը:

Ռուսական ցարիզմի գաղութային փառափառու-
թյունը Պետրոս I-ից հետո Կամչատկայի դավթումը:
Բերինգի արշավախումբը: Ղաղախները: Կարասակայի
ապստամբությունը: Բատիրչայի ապստամբությունը:

Միջին Ասիան XVIII դ.: Բուխարայի, Նիվայի,
Կոկանդի խանությունները: Ուզբեկական պետություն-
ների կառավարումը:

Ռուսական գիտությունը XVIII դ. կեսում: Գի-
տությունների ազդեցիկան: Մ. Վ. Լոմոնոսովը:
Մոսկվայի համալսարանի հիմնադրումը:

3. XVIII Դ. ՅԵՐԿՐՈՐԴ ԿԵՍԻ ԱԶՆՎԱԿԱՆ ԿԱՅՍ- ՐՈՒԹՅՈՒՆԸ (7 ժամ):

Յեկատերինա II-ի քաղաքականության սկիզբը: 1762
թվի հեղաշրջումը: Յեկատերինա II-ի լուսավորված
արտոլյուտիզմը:

Արտաքին փառափառությունը մինչև գյուղա-
ցիական պատերազմը: Լեհաստանի առաջին բաժա-
նումը: Առաջին պատերազմը Թյուրքիայի դեմ:

Ճորտատիրական. տնտեսությունը XVIII դ. յերկրորդ կեսում: Գյուղացիները դրուժյունը (կոռային և բահրային տնտեսություն): Մանուֆակտուրային արտադրության զարգացումը: «Բանող մարդկանց» դրուժյունը: Ճորտ գյուղացիների և «բանող մարդկանց» ապստամբությունը:

Գյուղացիական պատերազմը Պուգաչովի գլխավորությամբ: Յեմելիան Պուգաչովը: Գյուղացիների և Մեքսիկոյի ժողովուրդների ապստամբությունը: Ուրալի լեռնազորք բանվորների մասնակցությունը գյուղացիական պատերազմին: Պուգաչովի հաջողությունները: Գյուղացիական պատերազմի ջախջախումը: Կոռայնական տեռորը: Լենինը և Ստալինը գյուղացիական պատերազմների մասին Ռուսաստանում:

Ազնվական դիկտատուրայի ուժեղացումը: Ռեֆորմը տեղական կառավարչության մեջ: Շնորհադիր ազնվականությանը: Ազնվական լինքնավարությունը: Քաղաքների կառուցվածքը:

Արտաֆին ֆադաֆալանությունը գյուղացիական պատերազմները ճնշելուց հետո: Ղրիմի միակցումը: Յերկրորդ պատերազմը Թյուրքիայի դեմ: Ա. Վ. Սուվորովի հաղթանակները Ռիմնիկի մոտ և Իզմաիլի դրոհումը:

Ուկրաինայի XVIII դ.: Արևելյան Ուկրաինան: Ուկրաինական գյուղացիների ծանր դրուժյունը Արևմտյան Ուկրաինայում լեհական սպաների իշխանության տակ: Հայդամակների ապստամբությունը Լեհաստանի դեմ: Կոլիվիլչինան: Արևմտյան Ուկրաինա-

յի միակցումը Ռուսաստանին: Ուկրաինական կուլտուրան:

Լուսավորությունն ու կուլտուրան XVIII դ. յերկրորդ կեսում: Կրթությունը: Գրականությունը (Սուրբարևոյ, Ֆոնտիգին, Դերժավին): Թատրոնը և յերաժըսությունը (Վոլկով): Նկարչությունը (Արդունով, Լեվիցկի, Բորովիկովսկի): Ճարտարապետությունը (Բաթենով) Գյուտարարները (Կուլիբին և Պուգոնով):

II ԲՍԺԻՆ. ՃՈՐՏԱՏԻՐՈՒԹՅԱՆ ՔԱՅՔԱՅՈՒՄԸ, ԿԱՊԻՏԱԼԻԶՄԻ ԾԱԳՈՒՄԸ (20 Ժամ)

1. 1789 Թ. ԲՈՒՐՃՈՒՆԱԿԱՆ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԶԱՐԻԶՄԸ XVIII դ. ՎԵՐՋՈՒՄ (2 Ժամ)

Ցեկատերինա II-ի պալատը Ֆրանսիական հեղափոխության ղեկավարը: Առաջին ազնվական հեղափոխական-հանրապետական և ճորտարտիրական իրավունքի հակառակորդ Ա. Ն. Ռադիշչևիչը: Նովիկովի լուսավորչական դործունեությունը: 1791 թ. լեհական մայիսյան սահմանադրությունը: Լեհաստանի յերկրորդ բաժանումը: Կոստյուշկոյի ապստամբությունը: Լեհաստանի յերրորդ բաժանումը:

Պավել I: Գյուղացիական ապստամբությունները: Պալատը հեղափոխական Ֆրանսիայի դեմ: Սուվորովի անցումն Ալպերով: Խզումն Անդլիայի հետ և մերձեցումը Նապոլեոնի հետ: Ազնվական դավադրությունը և պալատական հեղաշրջումը:

2. ՅԱՐԻԶՄԸ ԳԼԽԱՎՈՐՈՒՄ Ե ՌԵԱԿՏԻԱՆ ՅԵՎ-
ՐՈՊԱՅՈՒՄ (4 ժամ)

Ալեքսանդր I-ի թագավորության առաջին տարի-
ները: Հրովարտակ ազատ հողագործների մասին: Պա-
տերազմ Նապոլեոնի դեմ (1805—1807): Տիլզիտյան
հաշտութունը: Ռուսաստանի մասնակցութունը ցա-
մաքային բռնկողային: Սպերանսկու նախադեբը պե-
տական կառավարչության ռեֆորմների մասին: Ֆին-
լանդիայի նվաճումը: Բեսարաբիայի նվաճումը:

Նապոլեոնի արշավանքը Ռուսաստանի վրա 1812
թ.: Ռուսական բանակի նահանջը դեպի յերկրի խոր-
քը: Մ. Ի. Կուտուզովը: Բորոդինյան մարտը: Մոսկ-
վայի հրկիզումը: Նապոլեոնի պարտութունը: «Մեծ
բանակի» կործանումը: Պարտիզան-դյունների
մասնակցութունը 1812 թ. պատերազմում: 1812 թ.
պատերազմի ժողովրդական բնույթը: 1812 թ. պատե-
րազմը — արգարացի պատերազմ:

Ռեակցիան Նապոլեոնական պատերազմներից հե-
տո: Ալեքսանդր I-ի ռեակցիան արշավանքը Ֆրանսիա-
յի դեմ 1813—1814 թ. թ. Վիեննայի համաժողովը:
«Արբազան միութունը»: Արակզեկվչինան: Զինվո-
րական ավանները: Զինվորական ավանների ապստամ-
բութունները:

3. Յարիզմի գաղութային փառափառությունը
XIX դ. առաջին քառորդում (2 ժամ):

Բելոռուսիան և Ուկրաինան XIX դ. առաջին քա-
ռորդում: Լիտվան և Բելոռուսիան Լեհաստանի առա-
ջին բաժանումից հետո: Որենքներ՝ հրեաների դեմ:
Ուկրաինան XIX դ. առաջին քառորդում: Մերձբալ-

թիկայի դյուղացիների ազատագրումն անձնական
ճորտատիրական կախվածութունից:

Անդրկովկասը XIX դ. առաջին քառորդում: Արե-
վելյան վրաստանի միակցումը Ռուսաստանին: Պատե-
րազմ Իրանի դեմ: Անդրկովկասը Ռուսաստանին միակ-
ցելուց հետո: Ճորտատիրական և դաղութային ճնշումն
Անդրկովկասում: 1812 թ. Կախեթի ապստամբութուն-
ներ:

Մերձվոլգյան և Սիբիրի ժողովուրդները XIX դ.
առաջին քառորդում: Ներքին Պովոլժյեյի հարկադիր
դաղութացումը: Սիբիրի ժողովուրդների դաղութային
հասարակությունը: Ռուս-ամերիկյան ընկերութունը:

4. ԴԵԿԱԲՐԻՍՏՆԵՐԸ (3 ժամ):

Հեղափոխական շարժումը XIX դ. առաջին քա-
ռորդում: Արդյունաբերական կապիտալիզմի սկիզբը:
Ճորտատիրական իրավունքը — կապիտալիզմի դարձա-
ման գլխավոր արդեակ: Ճորտ դյուղացիների ապս-
տամբութունը Դոնում (1820 թ.): Ապստամբութունը
Անձյունովյան դեղում:

1825 թ. դեկտեմբերի 14-ի ապստամբությունը:
Այնպիսի հեղափոխականների դադանի ընկերու-
թյունները: Հարավային ընկերութունը: Պետեր-
բուրգի «Ռուսկայա Պրավդա»-ն: Հյուսիսային ընկերութունը:
Նիկիտա Մուրավյովի սահմանադրութունը: Կ. Ռի-
լեյսկը: «Միավորված սլավոնների ընկերութունը»:
Գեկարբիստների ապստամբութունը Պետերբուրգում
1825 թ. դեկտեմբերի 14-ին: Զերնիկովյան դեղի ապս-

տամբուլյունն Ուկրաինայում (1826 թ. հունվար) :
Յարիգմի դատաստանը ղեկարգրիտների հետ : Լենինը
ղեկարգրիտների ապստամբության պատմական նշա-
նակության մասին :

5. ՆԻԿՈԼԱՅ I ԹԱԳԱՎՈՐԸ — ՅԵՎՐՈՊԱՅԻ ԺԱՆ-
ԴԱՐՄ (2 ժամ)

Նիկոլայի վրացի միապետությունը : Ժանդարմների
կորպուսը և զաղտնի քաղքական վոստիկանությունը :
Ապստամբությունը Լեհաստանում (1830—1831) : Գյու-
ղացիական շարժումը Ուկրաինայում : Կարմեյուկ :
Յոֆանի թվականները խոլերային հուլիանները և
դյուլդացիական շարժումները : Ապստամբությունը Սե-
վաստոպոլում :

1848 թ. հեղափոխությունը Յեվրոպայում և ցա-
րական Ռուսաստանի ինտերվենցիան Հունգարիայում :
Համաշխարհային պրոլետարիատի առաջնորդներ Կ.
Մարքսը և Ֆ. Ենգելսը : 1848 թ. հեղափոխությունը
և Նիկոլայ I-ը : Ռուսաստանի ինտերվենցիան Հունգա-
րիայում և Հունգարական հեղափոխության ճնշումը
յարիգմի կողմից :

6. ՀՈՐՏԱՍԻՐԱԿԱՆ ՍԻՍՏԵՄԻ ՀԳՆԱԺԱՄԸ (7 ժամ)

Հորտատիրական տնտեսության փայլալույսը :
Ներքին և արտաքին շուկաների աճումը : Կապիտալի-
տական արդյունաբերությունից աճումը : Դրամական ու-
Փոքմը : Առաջին յերկաթուղիները : Գետային չոգենա-
վարկությունը : Յարական Ռուսաստանի տեխնիկա-

տնտեսական հետամնացությունը XIX դ. առաջին կես-
ին :

Կովկասի նվաճումը և լեռնականների պայքարն
անկախության համար : Կովկասի նվաճումը : Ռուս-
իրանական պատերազմը : Հայաստանի միակցումը :
Ռուս-թյուրքական պատերազմը : Ապստամբությունը
Գյուրիայում : Ջենիայի և Դադեստանի պաշարն ան-
կախություն համար : Շամիլի ապստամբությունը :
Արևելյան Կովկասի նվաճումը : Արևմտյան Կովկասի
նվաճումը :

Յալիգմի առաջարկումը Միջին Ասիայում : Միջին
ասիական խանությունները — Բուխարան, Խիվան և
Կոկանդը XIX դ. առաջին կեսին : Պաշարը միջին-
ասիական խանությունների միջև : Ղաղախոտանը XIX
դ. յերկրորդ քառորդում :

Ղրիմի պատերազմը : Ղրիմի պատերազմի պատ-
ճառները : Սեվաստոպոլի հերոսական պաշտպանու-
թյունը և նրա անկումը : Փաբիլի դաշնագիրը (1856) :
Յարիգմի ղեկավարող զերի վերջը յեվրոպական քաղա-
քականությունից :

Յարիգմի Հեռավոր Արևելքում : Ամուրի դեռաբե-
րանի համաձայնությունը : Պրիամուրիայի և Պրիմորիայի
միացումը :

Բուրժուա-դեմոկրատական և լիբերալ հասարակա-
կան շարժումը : Ա. Ի. Գերցենը : Ռուս. մեծ դեմոկ-
րատ — լուսավորիչ՝ Վ. Գ. Բելինսկին : Ջապոնիկներ-
ը և սլավոնոֆիլները : Ջապոնիկների (արևմտա-
կաններ) պառակտումը՝ ղեմոկրատները և լիբերալներ-
ը : Պետրաշևսկու խմբակը :

Լուսավորութիւնն ու կուլտուրան XIX դ. առաջին կեսում: Յարիզի ուսեցիոն քաղաքականութիւնը լուսավորութեան ասպարիզում: Գիտութիւնը: Գրականութիւնը: Ռուս մեծ բանաստեղծ Ա. Ս. Պուշկինը: Գրիբոեդովը: Լերմոնտովը: Գոգոլը: Նկարչութիւնը (Վենեցիանով և Տրուսինին): Յերաժշտութիւնը (Մ. Ի. Գլինկան): Ռեալիզմը թատրոնում (Մ. Ս. Շչեպկին):

Յարկան Ռուսաստանի ժողովուրդների կուլտուրան XIX դ. առաջին կեսում: Ուկրաինական դրակահութիւնը: Կոտլյարովսկին: Տ. Գ. Շեվչենկոն: Յարիզի դատաստանը Շեվչենկոյի հետ: Վրացական նոր դրականութեան սկիզբը: Բանաստեղծ Ա. ձափձափաձեն:

Հայկական դրականութեան կլասիկ—Աբովյանը: Ազրերջանական դրականութեան կլասիկ Ախունդովը: Ռուսական դրականութեան և ուսական քննադատութեան ազդեցութիւնն աղբաշին դրականութեան վրա:

II ՄԱՍ. ԿԱՊԻՏԱԼԻԶՄԻ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԸ ՑԱՐԱԿԱՆ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆՈՒՄ (20 ժամ)

I բաժին. ՀՈՐՏԱՏԻՐԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՎԵՐԱՑՈՒՄԸ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆՈՒՄ (4 ժամ)

Ճորտատիրական իրավունքի վերացման ռեֆորմի նախապատրաստումը: Գյուղացիական հուլումների աճումը: Ալեքսանդր II: Պալքարը ճորտատերերի բանակում: Գերցենի պալքարը ճորտատիրական իրավունքի

դեմ: Ն. Գ. Չերնիշևսկին— գյուղացիական հեղափոխութեան առաջնորդ:

Դորրոյութիւնը:

60-ական թվականների բուրժուական ռեֆորմները: Ճորտատիրական իրավունքի վերացումը: (Հողաւրածին: Ոտրեզիաները: Փրկաւձարը: Ճորտատիրութեան մնացորդները գլուղում): Գյուղացիների աղքատամբութիւնները Բեզնայում և Կոնդեկովայում: Չերնիշևսկու գլխավորութեամբ հեղափոխական դեմոկրատների պալքարը 1861 թ. ռեֆորմի դեմ: Չեմսըմոյական ռեֆորմը: Դատական ռեֆորմը: Բաղաւաշին ռեֆորմը: Զինվորական ռեֆորմը: 60-ական թվականների ռեֆորմների զնաճատականը Լենինի կողմից:

1863 թ. ապստամբութիւնը Լեհաստանում: Աղքատամբութեան պատճառները և ընթացքը Լեհաստանում: Ապստամբութիւնը Լիտվայում և Բելոռուսիայում: 1863 թ. ապստամբութեան նշանակութիւնը:

Ռեֆորմներն աղբաշին մարդերում: Գյուղացիական ռեֆորմը Լեհաստանում, Լիտվայում, Բելոռուսիայում, Ուկրաինայում: Ճորտատիրական իրավունքի վերացումն Մեդրիովկայում: Ճորտատիրական իրավունքի վերացումը Կովկասի լեռնականների մոտ:

II բաժին. ԿԱՊԻՏԱԼԻԶՄԻ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԸ 60—70-ԱԿԱՆ ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻՆ (8 ժամ):

Կապիտալիզմը գյուղատնտեսութեան մեջ և արդյունաբերութեան մեջ ռեֆորմից հետո: Գյուղատնտեսութիւնը ռեֆորմից հետո (աշխատաւձարումը և կիսարարութիւնը): Լենինը՝ գյուղատնտեսութեան մեջ

կապիտալիզմի զարգացման յերկու ուղիների մասին: Գյուղացիության ճեղքավորումը: Կապիտալիզմի զարգացումն արդյունաբերության մեջ: Յերկաթուղային շինարարությունը: Կապիտալիզմի զարգացումը Ուկրաինայում և Անդրկովկասում: Լենինը կապիտալիզմի զարգացման մասին ցարական զաղութներում: Արդյունաբերական պրոլետարիատի կազմավորումը: Բանվորների չահապործումը: Բանվորների դործադուլները 60—70-ական թվականներին:

70-ական քվականների բանվորական շարժումը: Ինտերնացիոնալը և հեղափոխական շարժումները Ռուսաստանում: Առաջին բանվոր հեղափոխականները. Վաս. Գերասիմովը, Պյոտր Ալեքսեևիչը: Առաջին բանվորական կազմակերպութայունները. «Հարաջ.— ուսսաստանյան բանվորական միությունը», «Ռուս բանվորների Հյուսիսային միությունը»: Լենինը առաջին բանվոր— հեղափոխականների մասին:

Ցարիզմի արտաքին քաղաքականությունը 60—70-ական քվականներին: Ցարիզմի միջազգային դրությունը Ղրիմի պատերազմից հետո: Ռուս—թյուրքական պատերազմը 1877—1878 թ. թ.: Մեջին Ասիայի նվաճումը: Շահապործման ուժեղացումը զաղութներում:

Նարոդնիկությունը: Նարոդնիկական շարժումը: Նարոդնիկության ծրագրի և տակտիկայի ուսուցիչությունը: Մարքսը, Ենդելսը, Լենինը, Ստալինը նարոդնիկության մասին:

«Նարոդնայա վոլյա»-ի կրախը: Անհատական քաղաքական տեղերի ուսուցիչությունը: Լորիս Մելիքովի զինատառերն: Ալեքսանդր II-ի սպանությունը:

Լուսավորությունը, գիտությունը, արվեստը 60—70-ական քվականներին: Լուսավորությունը: Բընադիտության ծաղկումը (Մենդելեևիչը, Տիմիրյազևիչը, Սոֆյա Կովալևսկայան): Քննադատությունը և հրապարակախոսությունը (Չերնիշևսկին, Դոբրոլյուբովը, Պիսարևիչը): Ռեալիզմի ծաղկումը ուսական դրականության մեջ (Գոնչարով, Տուրգենևիչ, Նեկրասով, Ալեքսևիչ Շչեգրին, Տոլստոյ): Ռեալիզմի ծաղկումը նկարչության մեջ (չարժականները, Ռեպինը): «Հզոր խումբը» յերաժշտության մեջ (Մուսորգսկին, Բորովինը):

Ցարական Ռուսաստանի ժողովուրդների կուլտուրան 60—70-ական քվականներին: Ուկրաինական լեզվի և դրականության հետապնդումը ցարիզմի կողմից: Վրացական դրականության հիմնադիր և կրթիչ Իլյա Շավճափաճեն:

III բաժին. ԲԱՆՎՈՐ ԴԱՍԱԿԱՐԳԻ ՊԱՅՔԱՐԻ ՍԿԻՋՔԸ ՅԱՐԻՋՄԻ ԴԵՄ: ՊԱՅՔԱՐ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆՈՒՄ ՍՈՑԻԱԼ — ԴԵՄՈԿՐԱՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆ ՍՏԵՂՇԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ (1883—1901) (8 ժամ):

Քաղաքական ուսուցիչ: 80-ական թվականների արդյունաբերական դեպրեսիան: 80-ական թվականների համաշխարհային աղբյուրային ճգնաժամը և նրա ազդեցությունը Ռուսաստանի դյուղադատեսութայան վրա: Ալեքսանդր III: Աղնվական ուսուցիչ: Ցարիզմը— ժողովրդի կատաղի թշնամի: 1891—1892 թ. թ. տոմար: Ազդային ճնշման ուժեղացումը: Հրեական ջարդերը: Ֆրանս—ուսական միությունը:

Մարգարիտական կուսակցության համար մղած պայքարի սկիզբը Ռուսաստանում: Առաջին մարքսիստական «Աշխատանքի ազատագրության» խմբակի կազմակերպումը Պրիսանովի կողմից: Պրիսանովի պայքարը նարոդնիկության դեմ: Մարքսիզմի տարածումը Ռուսաստանում: Մորոզովյան դործադուլը: Առաջին սոցիալ-դեմոկրատական խմբակները Ռուսաստանում: Պետերբուրգի բանվորների առաջին մայովկան (1891 թ.):

Արդյունաբերական վերելքը 90-ական թվականներին: Վերջին սոսական ցար Նիկոլայ II: Ռաբոբրկյա կադիտալների ներմուծումը: Յերկաթուղային շինարարությունը: Ծանր արդյունաբերության զարգացումը: Ալլախին— դադութային ճեշումը Ֆինլանդիայում, Կոմկասում: Անդիթանի ապստամբությունը:

Լենինի և Ստալինի եղափոխական գործունեությունը սկիզբը: Վ. Ի. Լենինը (1870—1924): Լենինի կենսագրությունը: Նարոդնիկության ջախջախումը Լենինի կողմից: Լենինի պայքարը «Էկզալ մարքսիզմի» դեմ: Բանվոր դասակարգի և ղյուղացիության դաշինքի լենինյան իդեյան:

Պետերբուրգի «Բանվոր դասակարգի ազատագրության պայքարի միությունը»: Լենինի ձերբակալվելը և աքսորվելը: 1896 և 1897 թ. թ. Պետերբուրգի դործադուլները:

ՌՍԴԲԿ I համագումարը:

Ի. Վ. Ստալինը: Բնկեր Ստալինի կենսագրությունը: Բանվորական շարժման ծաղումը Կովկասում: Բնկեր Ստալինի պայքարը վրացական նարոդնիկների և

վրացական «Էկզալ մարքսիստները» դեմ: Բանվորական շարժման ղեկավարությունը Բնկեր Ստալինի կողմից Թբիլիսիում (Թիֆլիսում): Բնկեր Ստալինի ղինակիցները— Լադո Կեցխովելին և Ն. Յուլուկիձեն:

Ամբողջ ուսումնական տարվա ընթացքում կրկնության համար 18 ժամ:

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ԴԱՍԱՐԱՆ ԲԱՅԱՏՐԱԳԻՐ

X դասարանում ուսումնասիրվելիք **ԽՍՀՄ**-ի պատմության դեպքերը կարևորագույն դեպքեր են մեր յերկրի և ամբողջ մարդկության պատմության մեջ: X դասարանի **ԽՍՀՄ**-ի պատմության դասընթացում ուսումնասիրվում են յերեք հեղափոխությունները՝ 1905 թ. բուրժուա-դեմոկրատական հեղափոխության, 1917 թ. փետրվարյան բուրժուա-դեմոկրատական հեղափոխության և 1917 թ. Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական Մեծ հեղափոխության պատմությունը: Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական Մեծ հեղափոխությունը մարդկության պատմության մեջ նոր եջ բաց արեց: Ռուսաստանի յերեք հեղափոխությունների պատմությունը պետք է ուսումնասիրվի Համամիութենական կոմունիստական (բոլշևիկների) կուսակցության պատմության ամենաանմիջական կապակցությամբ:

«ՀամԿ(բ)»-ի պատմությունը ցարկզմը տապալելու, կալվածատերերի և կապիտալիստների իշխանությունը տապալելու պատմությունն է, քաղաքացիական պատերազմի ժամանակ ոտարերկրյա զինված ինտերվենյան ջախջախելու պատմությունն է, մեր յերկրում խորհրդային սկսություն և սոցիալիստական հասարակության կառուցելու պատմությունն է» (ՀամԿ(բ) պատմության համառոտ դասընթաց, էջ 4):

X Դասարանում **ԽՍՀՄ**-ի պատմության դասընթացի ուսումնասիրությունը, վորը սերտ կապված է կուսակցության պատմության հետ, կառուցված է Վ. Ի. Լենինի և Ի. Վ. Ստալինի յերկերի ուսումնասիրության վրա: Այդ դասընթացի ուսումնասիրությունը կողնի X դասարանի սովորողներին, վորոնք մի տարուց հետո կընդունվեն ԲՈՒՀ կամ կոկսեն անմիջականորեն մասնակցել սոցիալիստական շինարարության մեջ, տերապետել բոլշևիկներին: Այդ նկատառումով **ԽՍՀՄ**-ի պատմության ուսումնասիրությունը X դասարանում հսկայական դաստիարակչական նշանակություն ունի:

ԽՍՀՄ-ի պատմությունը՝ 1901-ից մինչև 1939 թ. թ. բաժանվում է յերեք շրջանի:

Առաջին շրջան. — առաջին ռուսական հեղափոխության նախորդակից մինչև 1917 թ. փետրվարյան յերկրորդ — բուրժուա-դեմոկրատական հեղափոխության հաղթանակը:

Այս շրջանում բանվորները դաշինք կնքած դյուդացիության հետ, բոլշևիկների կուսակցության դեկափարությամբ, Վ. Ի. Լենինի և Ի. Վ. Ստալինի զլխավորությամբ, պայքարում էյին ցարիզմի և կալվածատերերի իշխանությունը տապալելու համար: Պրոլետարիատը, զլխավորելով ցարիզմի դեմ մղած համադեմոկրատական պայքարը, միաժամանակ պայքարում էր բուրժուա-դեմոկրատական հեղափոխությունը սոցիալիստական հեղափոխության հետադա մերաճման համար: Բանվորները ու զինվորների սպլստամբությունը Պետերբուրգում 1917 թ. փետրվար-

ըին խորտակեց ցարեղմը և տարավ դեպի բուրժուա-
դեմոկրատական հեղափոխության հաղթանակը:

Յեկրորդ շրջան. — 1917 թ. ապրիլից մինչև
1918 թ. սկիզբը: Այս շրջանում պրոլետարիատը և
չքաղիք գյուղացիությունը, ունենալով միջակ դյու-
ղացիության հիմնական մասնային համակրանքը,
բողջեցին կուսակցության ղեկավարությամբ, Վ.
Ի. Լենինի և Ի. Վ. Ստալինի ղլխավորությամբ,
պայքարում ելին սոցիալիստական հեղափոխության
համար, իրականացնելով բուրժուա-դեմոկրատական
հեղափոխության վերածումը սոցիալիստականի:

Այս պայքարը Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական
Մեծ հեղափոխության որերին հասցրեց ղինված ապս-
տաբությանը՝ Պետերբուրգում, ժամանակավոր բուր-
ժուական կառավարության տապալմանը և պրոլետա-
րիատի ղեկատուութա հաստատելուն:

Յեկրորդ շրջան. — 1918 թվականից մինչև մեր ո-
րերը: Այս շրջանում բանվորները և գյուղացիները
(չքաղիքները և միջակները) ԽՍՀՄ-ի ազատագրված
ժողովուրդների հետ միատեղ, բողջեցին կուսակ-
ցության ղեկավարությամբ, Վ. Ի. Լենինի և Ի. Վ.
Ստալինի ղլխավորությամբ ջախջախեցին ոտաբերվը-
յա ղինված ինտերվենցիան և սպիտակ-գլխադրական-
ներին քաղաքացիական պատերազմի ժամանակ, կա-
ռուցեցին Խորհրդային պետությունը և սկսեցին սո-
ցիալիզմի ղնարարությունը, Լենինի մահվանից հե-
տո և նրա պատգամների հիման վրա, Ի. Վ. Ստալի-
նի ղեկավարությամբ հասնելով համաշխարհային
պատմական հաղթանակի՝ սոցիալիստական հասարա-
կության կառուցմանը մեր յերկրում:

Այդ հաղթանակը գրանցված է ԽՍՀՄ-ի Ստալին-
յան Մեծ Սահմանադրության մեջ: Մեր որերում
ԽՍՀՄ-ի ժողովուրդները (բանվոր դասակարգը,
գյուղացիությունը, խորհրդային ինտելիգենցիան)
բողջեցին կուսակցության ղեկավարությամբ, ըն-
կեր Ի. Վ. Ստալինի ղլխավորությամբ պայքարում են
անդասակարգ սոցիալիստական հասարակության
կառուցման ավարտման համար և սոցիալիզմից աստի-
ճանաբար կոմունիզմին անցնելու համար:

Այս շրջանը կոչվեալ — պատմականորեն վերլու-
ծելիս անհրաժեշտ է ոգտագործել սոցիալիզմի, վոր-
պես կոմունիզմի ստորին փուլի, և կոմունիզմի բնու-
թաղիլը, վորը տվել են մարքսիզմ-Լենինիզմի
կրասիները: Անհրաժեշտ է ընդդծել (ըստ ՀամԳ(Բ)Կ
պատմութան համառոտ դասընթացի), վոր ԽՍՀՄ-ում
իրականացված սոցիալիստական կարգերում արտա-
ղըրական հարաբերութունների հիմքը հանդիսանում է
արտաղըրական միջոցների համայնական սեփականու-
թյունը, իսկ արտաղըրութերքները բաշխվում են ըստ
Հով ղի աշխատում, նա ղի ուտում» սկզբունքի: Կո-
մունիզմի ժամանակ կիրականացվի ուրիշ սկզբունք —
«յուրաքանչյուրից ըստ ընդունակությունների, յու-
րաքանչյուրին ըստ կարիքի»:

ԽՍՀՄ-ի պատմության այս բաժնի ուսումնասի-
րության քաղաքական նշանակությունն է՝ ավելի մեծ
է այն պատճառով, վոր նա ղիստղականորեն և կոնկ-
րետ կերպով սովորեցնում է հասկանալ կուսակցու-
թյան և նրա ղեկավարների մեծագույն ղերը վիթխա-
րի դասակարգային մարտերի ղեկավարության մեջ
քաղաքացիական պատերազմում:

Ամբողջ դասընթացն աշակերտների մեջ դիտակ-
ցական սեր և անձնվերություն և դաստիարակում
գեպի բոլիկների կուսակցությունը և նրա տոաջ-
նորդներ՝ Վ. Ի. Լենինը և Ի. Վ. Ստալինը:

Իմպերիալիստական-տրոցկիստական ղինովեական
բուխարինական մատնիչ դավաճանների հրոսակա-
խմբի պատմության մեջ անորինակ նողկալի հանցա-
դործություններն աշակերտների մեջ անմարելի ա-
տելություն կառաջացնեն գեպի իմպերիալիզմի դոր-
ծակալները և ձգտում մինչև վերջը վոջնացնել այդ
բոլոր աղտոտությունը նրանց տերերի հետ միասին:

ԽՍՀՄ-ի աշխատավորության սոցիալիզմի համար
մղած հերոսական պայքարի ուսումնասիրությունն ու-
շակերտների մեջ դիտակից խորհրդային սոցիալիստա-
կան հայրենասիրություն դաստիարակելու համար
հսկայական նյութ և տալիս:

Աշակերտներին սոցիալիստական հայրենիքի դի-
տակից ակտիվ հայրենասերներ դաստիարակելով, ու-
սուցիչները կատարում են ընկեր Ստալինի կոչը՝
«Հարկավոր և ամբողջ մեր ժողովրդին մոբիլիզացիոն
պատրաստակամության վիճակում պահել պատերազ-
մական հարձակման վտանգի առաջ, վորպեսզի վոչ
մի «պատահականություն» և մեր արտաքին թշնամի-
ների վոչ մի ֆոկուս չկարողանան մեզ հանկարծակիի
բերել»:

Ռուս-ճապոնական պատերազմի, համաշխարհային
իմպերիալիստական պատերազմի, քաղաքացիական
պատերազմի, իմպերիալիստական ազդեսորների պրո-
վակացիաները մեր սահմանների վրա և այլն ուսում-
նասիրությունը հնարավորություն և տալիս ծանո-

թացնել աշակերտներին մեր արտաքին թշնամիների և
նրանց անարդ տրոցկիստական-բուխարինական դոր-
ծակալներին նման «պատահականությունների» և «ֆո-
կուսների» հետ և կողմի աշակերտների մեջ բոլիկի-
յան զդոնություն դաստիարակել:

Առանձին ուշադրություն պետք է հատկացնել
հերոսական պայքարին քաղաքացիական պատերազմի
տարիներին և հերոս— սահմանապահների սխրագոր-
ծություններին, հերոսական պայքարին իրաւան լճի
մոտ, յերբ մեր պանծալի կարմիր Բանակը ջախջախեց
ճապոնական սամուրայներին, վորոնք վործում էին
հարձակվել մեր սրբազան խորհրդային սահմանների
վրա:

Առանձին ուշադրություն պետք է հատկացնել
Ռուսաստանի ժողովուրդների ազդային-աղտադրական
պայքարին: Լենինյան-Ստալինյան ազդային քաղաքա-
կանության հաղթանակը հասցրեց հին Ռուսաստանի՝
ժողովուրդների բանտի լրիվ վոջնացմանը, ԽՍՀՄ-ի
ժողովուրդների բարեկամության ծաղկմանը, վորոնք
միացյալ ուժերով կառուցեցին սոցիալիզմ: Խորհրդա-
յին, ձեռով ազդային, բովանդակությամբ սոցիալիս-
տական կուլտուրայի ծաղկման ուսումնասիրությունը
աշակերտների մեջ պրոլետարական ինտելեկտուալիզմ
կրթապացնի:

ԽՍՀՄ-ի պատմությունը X դասարանումն էլ ու-
սումնասիրվում է վորպես համաշխարհական և հա-
մաշխարհային պատմության անբաժան մի մասը:

Ռուսաստանի պրոլետարիատը առաջնորդում է
համաշխարհային պրոլետարիատին պրոլետարիատի
դիկտատուրայի և սոցիալիզմի համար մղած նրա

պայքարում: «Բոլշևիկները պիտանի չեն վորպես տակ-տիկայի տիպար բոլորի համար»— բազմաթիվ անգամ ասել են Վ. Ի. Լենինը և Ի. Վ. Ստալինը (Ի. Վ. Ստալին, Լենինի դմի հարցերը, էջ 159): Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական Մեծ հեղափոխությունը համաշխարհային պրոլետարական հեղափոխությունից սկիզբն է: Ամբողջ համաշխարհային պատմության բովանդակությունը, սկսած 1917 թ. հոկտեմբերի 25-ից (նոյեմբերի 7-ից), յերկու սիստեմների պայքարն է— աշխարհի մեկ վեցերորդում հաղթանակած սոցիալիզմի սիստեմի և մեծնող կապիտալիզմի սիստեմի: Ահա թե ինչու ԽՍՀՄ-ը հանդիսանում է ամբողջ աշխարհի բանվոր դասակարգի հայրենիքը, նրա հարվածային բրիգադան: «ԽՍՀՄ-ի նոր Սահմանադրությունը,— ասաց ընկեր Ստալինն իր ղեկուցման մեջ Խորհուրդների Արտակարգ VIII Համամիութենական համագումարում,— բարոյական ոգնություն և իրական ուժանդակություն կլինի բոլոր նրանց համար, ովքեր այժմ կռիվ են մղում Փաշխատական բարբարոսությունից դեմ»: Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական Մեծ հեղափոխության ուսումնասիրությունը վորպես համաշխարհային պրոլետարական հեղափոխության սկիզբը ու բազմա մեր պատմականությունից մեջ միջազգային պրոլետարական համերաշխություն կդաստիարակի:

ԽՍՀՄ-ի պատմության X դասարանի դասընթացում հարկավոր է պարզորեն պրոլետարական սոցիալիստական հեղափոխությունը հակադրել բուրժուական և բուրժուա — դեմոկրատական հեղափոխության սահմանափակվածությանը: Անհրաժեշտ է

խորհուրդներին, վորպես բանվոր դասակարգի ղեկառուության պետական ձևի, հետևողական սոցիալիստական դեմոկրատիզմը հակադրել պառլամենտական բուրժուական դեմոկրատիայի սահմանափակվածությանը:

ԽՍՀՄ-ի պատմության ուսումնասիրությունը X դասարանում աչակերտներին մեջ մարքսիզմ-լենինիզմի հզորություն հասկացողություն կդաստիարակի: Վ. Ի. Լենինը և Ի. Վ. Ստալինը իրենց յերկերում գիտակա-նորեն նախատեսում են ղեկերի ընթացքը և ճանաչում են «վոչ միայն այն, թե ինչպես և ղեկի ուր են զարգանում ղեկերը ներկայումս, այլև այն, թե ինչպես և ղեկի ուր են զարգանալու նրանք ապագայում» (ՀամԿ(բ)Կ պատմության համառոտ դասընթաց, էջ 477): Դրա մասին ընկեր Ստալինը ասում է հետևյալը. «Հիշեցեք 1917 թ.: Ռուսաստանի հասարակական զարգացման գիտական անալիզի հիման վրա, միջազգային դրության գիտական անալիզի հիման վրա Լենինն այն ժամանակ յեկավ այն հետևություն, վոր ղրությունից ղուրսդալու միակ յեկքը սոցիալիզմի հաղթանակն է Ռուսաստանում» (Ի. Վ. Ստալին, ճառ՝ արտասանած Կրեմլում բարձրագույն զարգացի աշխատողների ընդունելությունից ժամանակ 1938 թ. մայիսի 17-ին):

Սրանք են ԽՍՀՄ-ի պատմության X դասարանի դասընթացի հիմնական խնդիրները: Նրանցից էլ բխում է և դասընթացի կառուցվածքը:

«Ռուսաստանի սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցության կազմակերպումը: Կուսակցության ներսում

բուլղերիկները և մենչերիկները Ֆրակցիաները յերևան գալը: Հեղափոխության նախորդակը (1901—1904)» թեմայում տրվում են 1905 թ. հեղափոխության տնտեսական և քաղաքական նախադրյալները: Սակավահող և հողագուրդ գյուղացիների շահերի ու կալվածատերերի, լատիֆունդիաների տիրակալների շահերի արմատական տարբերությունը, — ահա այն ֆոնը, վրի վրա ծավալվում էր առաջին բուրժուա-դեմոկրատական հեղափոխությունը Ռուսաստանում: Բնիկները նախապատրաստում էին հեղափոխությունը, աշխատելով հասնել դաշինքի գյուղացիության հետ, նրա մեջ տեսնելով պրոլետարիատի հավատարիմ դաշնակցին: Լենինն էր կլամիկ դրքերում՝ «Ի՞նչ անել» տալիս և մարքսիստական կուսակցության իդեոլոգիական հիմունքները և «Մի քայլ առաջ, յերկու քայլ հետ» — կազմակերպչական հիմունքները, կառուցելով բնկեր Ստալինի հետ միասին մարքսիստական կուսակցությունը Ռուսաստանում: Նարոդնիկները և «լեզալ մարքսիզմի» դեմ հեղափոխական մարքսիզմի հեղեմոնիայի համար մղած պայքարով Լենինը և Ստալինը վեր հանեցին «Թեորիայի, դիտակցականության, կուսակցության՝ վերպես բանվորական տարերային շարժումը հեղափոխականացնող և ղեկավարող ուժի՝ նշանակությունը» (Համկ(բ)Կ պատմության համառոտ դասընթաց, էջ 52):

«Ռուս-ճապոնական պատերազմը և առաջին ուսական հեղափոխությունը» թեմայում չարադրվում է առաջինը համաշխարհային պատմության մեջ — իմպերիալիզմի դարաշրջանի բուրժուա-դեմոկրատական հեղափոխության պատմությունը, վրի առաջնորդը

պրոլետարիատն էր, վրը դաշինք կազմելով գյուղացիության, ցարական Ռուսաստանի ճնշված ժողովուրդների հետ Լենինի-Ստալինի կուսակցության ղեկավարությամբ պայքարում էր ցարիզմը տապալելու համար:

Ռուսաստանի պրոլետարիատը պայքարում էր բուրժուա-դեմոկրատական հեղափոխության սոցիալիստական հեղափոխության հետագա վերածման համար:

Հաջորդ յերկու թեմաները — «Ստոլիպինյան ռեակցիան (1908—1911)» և «Բանվորական շարժման վերելքն առաջին իմպերիալիստական պատերազմին նախորդող տարիներին (1912—1914)»: Այդ տարիներին կապիտալիզմն ալիլի ու ալիլի մոնոպոլիստական, իմպերիալիստական կապիտալիզմ էր դառնում (Համկ(բ)Կ պատմության համառոտ դասընթաց, էջ 133): «Ռուսաստանի տնտեսական և քաղաքական հետամնացության ուղղակի հետևանքը յեղավ թե՛ ռուսական կապիտալիզմի և թե՛ իրեն ցարիզմի կախումն արևմտա-յեվրոպական կապիտալիզմից» (նույն դրքում, էջ 134): Ստոլիպինյան ռեֆորմը խորտակվող ճորտատիրությունը միայն տարիքատում տվեց, բայց չվճնցացրեց հակասությունները, վրոնք կազմում էին ռուսական բուրժուա-դեմոկրատական հեղափոխության հիմքը:

Բուլղերիկները մասսաներին պատրաստում էին այդ հեղափոխության համար, անդադար ուժեր հավաքելով հեղափոխական շարժման նոր վերելքի համար: Վ. Ի. Լենինը և Ի. Վ. Ստալինն այդ շրջանում անընդհատ պայքարում էին մարքսիստական կուսակ-

ցության թերեւեւական հիմունքները համար, մաքսիզմ-լենինիզմի համար. «Պրագմալի կոնֆերենցիան, կարեւոր, մեծական նշանակութիւն ունեցաւ կուսակցութեան և հեղափոխութեան հետագա զարգացման համար» (Համկ(բ)Կ պատմութեան համառոտ դասընթաց, էջ 195) :

Հեղափոխական շարժման նոր վերելքի տարիներին (1912—1914) բոլշևիկները կուսակցութիւնը դիտարկում էր բանվորական շարժումը և բոլշևիկյան լուսնակները տակ տանում էր այն դեպի նոր հեղափոխութիւն :

Այդ շրջանում տեղի յետնեւում ֆինանսական կապիտալի հետագա զարգացումը և ուժեղանում է ցարական Ռուսաստանի կախումը անգլո-ֆրանսիական իմպերիալիզմից : Այդ կախման շնորհիւ ցարական Ռուսաստանն առաջին իմպերիալիստական պատերազմի ժամանակ հանդէս է դալիս Անտանտի կողմում և ե՛լ ամէլի մեծ կախման մեջ է ընկնում նրանից :

Միայն Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական Մեծ հեղափոխութիւնը փրկեց մեր յերկիրը անտանտական իմպերիալիզմի դադուքը դառնալու վտանգից : Պատերազմի ժամանակ բոլշևիկները պայքարում էին իմպերիալիստական պատերազմի դեմ, դիմակադերձանելով ինչպէս բացահայտ սոցիալ-չովինիստներին (Պեխանովը և ուրիշ մենշևիկ-որդորոնցիները), այնպէս եւ Մարտով-Տրոցկու տիպի ցենտրիստներին և նրանց դաշնակից Բուխարինին, Պյատակովին և օրիշներին :

Հենց համաշխարհային իմպերիալիստական պա-

տերազմի տարիներին վերջնականապէս ձեւավորվեց լենինյան ուսմունքն իմպերիալիզմի մասին, վորը Վ. Ի. Լենինը շարադրեց իր «Իմպերիալիզմը վորպէս կապիտալիզմի բարձրագոյն ստադիա» հանձարեղ աշխատութեան մեջ : Այդ նույն շրջանում Վ. Ի. Լենինը իմպերիալիզմի դաբաշրջանում անհամաչափութեան զարգացման որեւքի ուսումնասիրութեան հիման վրա իր մի շարք աշխատութիւններում ապացուցեց մեկ առանձին վերցրած յերկրում սոցիալիզմի հաղթանակի հնարավորութիւնը և նրա անհաւերին լինելը միաժամանակ մի քանի յերկրներում :

Զինված լինելով այս հանձարեղ լենինյան ուսմունքով 1917 թ. փետրվարին բանվորները ղինվորները հետ միասին բոլշևիկները կուսակցութեան ղեկավարութեամբ տապալեցին ցարին և բանվորների ու զինվորների պատգամավորների իօրհուրդներ ստեղծեցին :

Դա յերկրորդ հեղափոխութիւնն էր Ռուսաստանում — բուրժուա-դեմոկրատական հեղափոխութիւնը :

Յերկրորդ շրջանի — 1917 թ. ապրիլ — 1918 թ. հիմնական բովանդակութիւնը կազմում է Ռուսաստանի բանվորների ու չքավոր դյուղացիների պայքարը սոցիալիստական հեղափոխութեան անցնելու համար, վորը տարվում էր միջակ դյուղացիութեան հիմնական մասսաների համակրութիւնն ունենալով և բոլշևիկների կուսակցութեան ղեկավարութեամբ, Վ. Ի. Լենինի և Ի. Վ. Ստալինի գլխավորութեամբ, սոցիալիստական հեղափոխութեան նախապատրաստումը և նրա հաղթական իրականացումը զինված աղը-

տամբուլի միջոցով Պետրոգրադում 1917 թ. հոկտեմբերի 25-ին (նոյեմբերի 7-ին)։ Այս շրջանն ուսումնասիրելիս հարկավոր է հասնել այն բանին, վեր սովորողները հասկանան վերաճման պրոցեսի դասակարգային բովանդակությունը, վորը պարզ կերպով արտահայտվում էր ժամանակավոր կառավարության մշտական ճգնաժամերով և բուլճեիկներին կողմից բանվորների, զինվորների և դյուղացիների մասսաներին աստիճանաբար դրավելով և համաձայնողական կուսակցություններին մենչևիկներին և եսերներին աստիճանաբար մեկուսացնելով, վորի շնորհիվ մասսաներն անցան մի կուսակցության — բուլճեիկներին կուսակցության անբաժան դեկավարությունով։ Վ. Ի. Լենինի և Ի. Վ. Ստալինի դեկավարությունը Պետրոգրադում կադժակերպված զինված աշխատամբությունը պետք է ուսումնասիրել վորպես զինված ապստամբության մարքսիստական արվեստի կյանի տիպար։ Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական Մեծ հեղափոխության հաղթանակի պատճառների ուսումնասիրության հիմքում պետք է դնել ՀամԿ(բ)Կ պատմության համառոտ դասընթացում (եջ 285—288) շարադրված ցուցմունքը հինգ հիմնական պատճառների մասին։

Յերրորդ շրջանը խորհրդային պետության պատմության մեջ է և պայքարը մեր յերկրում սոցիալիզմը կառուցելու համար։ Դա դասընթացի ամենապատասխանատու մասն է։ Այդ մասի ուսումնասիրության հիմքում պետք է դրվեն Վ. Ի. Լենինի և Ի. Վ. Ստալինի յերկերը և կուսակցության ու կառավարության կարևորագույն վորոշումները։

Հարկավոր է ցույց տալ սովորողներին, թե ինչպես քաղաքացիական պատերազմի շրջանում ծավալվում է մեր յերկրի ժողովուրդների հերոսական պայքարը իրենց անկախության համար միջազգային խմբերի կողմից և նրա սպասավորներից — ուսն կառավարողներից ու կապիտալիստներից, ինչպես «բուլճեիկյան կուսակցությունը բանվորներին ու դյուղացիներին վտարել է հանում հայրենակա պատերազմի լնդդեմ ոտարեկրյա հափշտակիչների և բուրժուական — կառավարողական սպիտակ — դավադրականություն» (ՀամԿ(բ)Կ պատմության համառոտ դասընթաց, էջ 333)։

Քաղաքացիական պատերազմի պատմությունն ուսումնասիրելիս պետք է ցույց տրվի բուլճեիկներին կուսակցության առաջատար նշանակությունը և հատկապես, առանձնացվի Վ. Ի. Լենինի ու Ի. Վ. Ստալինի կողմից պատերազմական դործողությունների դեկավարությունը, վորի շնորհիվ Կարմիր Բանակը ջախջախեց ինտերվենտներին և սպիտակ-դավադրականներին։

Քաղաքացիական պատերազմի պատմության բաժնում հարկավոր է մերկացնել տրոցկիստների ու բուխարինականների դավաճանական դործողությունները։

Երազիրը ցույց է տալիս նոր տնտեսական քաղաքականություն, վորպես սոցիալիզմին անցնելու միջոցի պատճառները և ելույթները։ Այնուհետև պարզաբանվում է, թե ինչ պատճառներից յերկերով մեր յերկրի ժողովուրդները միավորվեցին մեկ հզոր խորհրդային Միության մեջ։

Հաջորդ բաժնում պետք է ցույց տրվի, թե ինչպես ըստ Վ. Ի. Լենինի և Ի. Վ. Ստալինի պլանի բանվորները և գյուղացիները (չքաղվորությունը և միջակները) բոլշևիկների կուսակցության ղեկավարությամբ, ընկեր Ստալինի գլխավորությամբ, վերականգնեցին ԽՍՀՄ-ի ժողովրդական տնտեսությունը, չնայելով տրոցկիստական-դիմոկրատական-բուրժուական ղավաճանների հանցագործ փորձերին՝ խանդրել այլ վերականգնմանը:

Հարկավոր և նույնպես ցույց տալ, թե ինչպես ԽՍՀՄ-ի ժողովուրդները այնուհետև անցան ԽՍՀՄ-ի ամբողջ ժողովրդական տնտեսության սոցիալիստական վերակառուցմանը:

Ստալինյան առաջին և յերկրորդ հնդամյակներն ուսումնասիրելիս հարկավոր է ցույց տալ, թե ինչպես ԽՍՀՄ-ի ժողովուրդները (բանվորները, գյուղացիները, խորհրդային ինտելիգենցիան) իրենց առաջնորդ ընկեր Ստալինի կոչով ամբողջ ժողովրդական տնտեսության սոցիալիստական ինդուստրացման ռեյսերի վրա հարձակման անցան կապիտալիզմի դեմ:

Անհրաժեշտ է առանձնացնել կոլեկտիվացման և կուլակության վորպես զասակարգի համառարած կոլեկտիվացման բաղադրի վրա լիկվիդացիայի յենթաբեկում համար մղած պաշարի պատմությունը:

«Այդ ամենախոր հեղափոխական հեղաշրջումն էր, մի թուիչ հասարակության հին վորակական կացությունից դեպի նոր վորակական կացությունը, մի հեղաշրջում, վորն իր հետևանքներով 1917 թվականի հոկտեմբերի հեղափոխական հեղաշրջմանը

հավասար նշանակություն ուներ» (ՀամԿ(բ)Կ պատմության համառար զասընթաց, էջ 411):

Բոլշևիկների կուսակցության ղեկավարությամբ, ընկեր Ստալինի գլխավորությամբ, ԽՍՀՄ-ի ժողովուրդների պաշարը ստալինյան հնդամյակների համար պսակվեց համաշխարհային—պատմական հաղթանակով—հիմնականում սոցիալիզմի կառուցումով, վորը զբանցված է ԽՍՀ Միության Ստալինյան Մեծ Ահմանադրության մեջ:

Այդ մեծ նպատակի ճանապարհին ջախջախվեցին ժողովրդի թշնամիների վորձերը—վնասարարության և տեորի միջոցով կասեցնել սոցիալիստական շինարարությունը:

Անհրաժեշտ է զասընթացը վերջացնել արտաքին-քաղաքական զրության վերլուծությամբ յերկրորդ իմպերիալիստական պատերազմի սկզբի և ԽՍՀՄ-ի վրա իմպերիալիստական ազրեստորների հարձակման վտանգի կապակցությամբ, վորն արտահայտվեց ճապոնական սամուրայների հանկարձակի հարձակումով մեր սահմանների վրա Խասան ըճի մոտ: Անհրաժեշտ է կանգ առնել խորհրդային դեվանագիտության հիմնական քաղաքական դժի վրա, խաղաղության համար, դեմոկրատիայի համար, իմպերիալիստական ազրեստի և պատերազմի դեմ մղած նրա ազնիվ, ուղիղ և բացարձակ պաշարի վրա:

Դասընթացը վերջանում է յերկրորդ հնդամյակի արդյունքներով և յերրորդ հնդամյակի ծրագրով (ՀամԿ(բ)Կ XVIII համադումարը):

Ծրագրում պետք է ցույց տրվեն մեր ժողովրդի բարոյական-քաղաքական միասնության հիմունքները,

վորն արտահայտվեց կոմունիստներին և անկուսակցականներին ստալինյան բռնկի հաղթանակով ԽՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհրդին, միութենական հանրապետություններին և ինքնավար հանրապետություններին Գերագույն Խորհուրդների ընտրությունների ժամանակ:

Ծրագրի յուրաքանչյուր թեմայում հատուկ ուշադրություն է դարձվում այն բանին, թե ինչպես կուսակցությունը մերկացրեց և ջախջախեց ժողովրդի թշնամիներին, վորոնք պրոլետարիատի սոցիալիստական նվաճումները տապալելու և մեր յերկրում կապիտալիզմի ուստավրացիայի նպատակով յերկեթնամյությամբ իրակվել էյին կուսակցություն հարձերը:

Ծրագրում մեծ տեղ է տրվում մեր յերկրի ժողովուրդների պատմությունը և նրանց պայքարին սոցիալիզմի համար ուստական պրոլետարիատի դեկավորությամբ, մասնավորապես նրանց պայքարին բուրժուական յացիոալիստներին դեմ: Ծրագրում և դասընթացում իր տեղը պետք է գտնի յեան յերկրորդ հնգամյակի արդյունքների և յերրորդ հնգամյակի հեռանկարների ընթացագրությունը, ինչպես դրանք դարգացվում են ընկեր Ստալինի և ընկեր Մոլոտովի գեկուցումներում ՀամԿ(բ)Կ XVII համագումարում:

Տնտեսական և սոցիալ-քաղաքական հարցերին դերարեբոյդ նյութերի հետ միասին ծրագիրը տալիս է ԽՍՀՄ-ի, ձևով աղլային, բովանդակությամբ սոցիալիստական համախորհրդային կուլտուրայի զարգացման հիմնական մոմոնտները:

Ուսուցիչը պետք է բավականաչափ ժամանակ

հատկացնի սովորողներին կողմից Վ. Ի. Լենինի և Ի. Վ. Ստալինի յերկերի սխեմատիկ ուսումնասիրությունը, խնամքով դեկավարելով նրանց ընթերցանությունը և կոնսպեկտ կազմելը:

Կրկնությունը հատկացվում է 10 ժամ: Պետք է հիշել, վոր դասընթացի նյութի կրկնությունը հարկավոր է անցկացնել ամբողջ տարվա ընթացքում, վորպեսզի սովորողները լավ պատրաստվեն ավարտական քննություններին: Ամբողջ դասընթացի ընթացքում հարկավոր է հատուկ ուշադրություն դարձնել պատմական գեպքերի վերլուծության վրա, նրանց դասատման և ընդհանրացման վրա, վորպեսզի սովորողներին հասցնել պատմություն մարքս-լենինյան բմբոնմանը, վորը հանդիսանում և բոլլևիզմի թեորետիկական հիմունքներից մեկը:

Միայն այսպիսի լուրջ աշխատանքի դեպքում ԽՍՀՄ-ի պատմության դասատունները կոզենն սովորողներին տիրապետելու բոլլևիզմին:

ԾՐԱԳԻՐ

(X ԴԱՍԱՐԱՆ)

Ո. ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՍՈՑԻԱԼ-ԴԵՄՈԿՐԱՏԱԿԱՆ ԲԱՆՎՈՐԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ԿԱԶՄՎԵԼԸ: ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՆԵՐՍՈՒՄ ԲՈԼՇԵՎԻԿՆԵՐԻ ՅԵՎ ՄԵՆՇԵՎԻԿՆԵՐԻ ՖՐԱԿՑԻԱՆԵՐԻ ՅԵՐԵՎԱՆ ԳԱԼԸ (1901—1904) (5 ժամ)

Արդյունաբերական նգնաժամը և բանվորների մասսայական քաղաքական պայքարի սկիզբը: Յարահան Ռուսաստանը համաշխարհային կապիտալիզմի սխտեմում XX դ. սկզբում: Լենինյան ուսմունքը իմպերիալիզմի մասին: 1900-ական թվականների արդյունաբերական ճգնաժամը: Մոնոպոլիստական կապիտալիզմի կազմակերպությունների ծաղումը Ռուսաստանում:

Բանվորների մասսայական քաղաքական պայքարի սկիզբը: Լենինյան «Իսկրա» լրագիրը:

Ռուսիստիկի պաշտպանությունը: Բաժնեմիլի ցույցեր:

Ռոստովի գործադուլը: Գյուղացիական ապստամբություններ Ուկրաինայում (1902):

Պայքար պրոլետարիատի հեղափոխական կուսակցության ստեղծման համար: Մարքսիստական կուսակ-

ցություն կառուցման լենինյան պլանը և «Իսկրայի» պայքարը հանուն լենինյան պլանի: «Եկոնոմիստն-ը» ոպորտունիզմը:

Լենինի «Ինչ անել» գիրքը: ՌՄԴԿ II համագումարը:

Ծրագրի և կանոնադրության ընդունումը:

Տարաձայնությունները համագումարում և կուսակցության մեջ յերկու հոսանքների՝ բուլժևիկյան և մենշևիկյան հոսանքների յերևան դալը:

Յարիմը և բուրժուազիան հեղափոխության նախորդակին: Զեմսովա-լիբերալ շարժումը:

Նսերներ անհատական քաղաքական տեուրիսականցիոն լինելը: Զուրատովչինան: Հրեական ջարդը Քիշինյովում: Հայերի հալածանքը Կովկասում:

Հալածանքների ուժեղացումը Ֆինլանդիայում:

Կուսավորությունը գիտությունը, արվեստը XIX դ. վերջում: Պայքարը մարքսիզմի համար Ռուսաստանում: Պլանանովը: Մարքսիզմի դարգացումը Լենինի փոքրից: Լենինիզմը իմպերիալիզմի և պրոլետարական հեղափոխության դարաշրջանի մարքսիզմն է: Ընկեր Ստալինի աշխատությունները:

Գիտության դրությունը ցարիզմի որոք. Պավլովը, Մենշևիկովի վտարանդումը: Ռուսական գյուտարները. Յարլոնկովը, Պոպովը: Գրականությունը. Զեխովը, պրոլետարական մեծ գրող Ա. Մ. Գորկին (նրա առաջին գրվածքները): Ռուսական արվեստը (Սուրիկովը, Սերովը, Լևիտանը): Կոմպոզիտոր Զախովսկին:

Մոսկվայի գեղարվեստական թատրոնը:

II. ՌՈՒՍ-ՃԱՊՈՆԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ: ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԸ (1904—1907)

(7 ժամ)

Ռուս-ճապոնական պատերազմը: Յարիզմի մասնակցութիւնը Չինաստանի բաժանման համար մղած լմպերիալիստական պայքարում: Ռուս-ճապոնական պատերազմը: Ռազմական դործողութիւնները ընթացքը:

Պորտ-Արտուրի անկումը: Բոլշեիկները և մենչևիկները դերքը պատերազմի վերաբերյալ: Ընկեր Ստալինի ղեկավարած Բազվի դործողութիւնը:

1905 թ. հունվարի 9-ը— հեղափոխութեան սկիզբը: Գործադուլը Պուտիլովյան (այժմ Կիրովյան) դործարանում:

Ընդհանուր դործադուլը Պետերբուրգում:

Բանլորների ղեմոնստրացիայի զնդակոծումը Չմեռային պալատի մոտ: «Արյունոտ կիրակին»— հեղափոխութեան սկիզբը Ռուսաստանում:

Բողոքի դործադուլները յերկրում: Յարական բանակի ջախջախումը Մուկդենի տակ:

Յարական նախատորմի ջախջախումը Յուսիմայի նեղուցում:

1905 թ. ամռան մասնայական հեղափոխական շարժումները: Տակտիկական տարածանշութիւնները բողոքիկները և մենչևիկները միջև:

Կուսակցութեան III համագումարը: Պրոլետարիատի հեղափոխական պայքարը:

Իվանով-Վոդենսենսկու ջուհակների դործադուլը: Լոձի բանլորների զինլած պայքարը (հունիս): Գյուղացիների հեղափոխական շարժման աճումը: Գյուղացիների պայքարը Գուբիայում: Ապստամբութիւնը «Պոստովին» զրահանավի վրա: Բուլիզինյան Դուման: Պորտմուտյան հաշտութիւնը Ճապոնիայի հետ:

Հեղափոխութեան վերելքը: 1905 թ. հոկտեմբերի համառուսաստանյան քաղաքական դործադուլը: Բանլորների ղեկուսատների խորհուրդների յերևան դուլը: Հոկտեմբերի 17-ի մանիֆեստը:

Ռուսաստանի ժողովուրդների ազգային-ազատագրական շարժումը: Ֆինլանդիայի պայքարը սահմանադրութեան վերականգնման համար: Լեհաստանի պայքարն ալտոնոմիայի համար: Ալբանիա-ազատագրական շարժումն Ուկրաինայում և Բելուսիայում:

Մերձիսլայան և Սիբիրի ժողովուրդների ազգային-ազատագրական շարժումը:

Բոլշեիկների տակտիկական աղբային հարցում:

Դեկտեմբերյան զինլած ապստամբութիւնը: Չինլած ապստամբութեան նախապատրաստումը:

Լենինի ժամանումն արտասահմանից:

Անդրկովկասի բանլորների և գյուղացիների պայքարի ղեկավարումը ընկեր Ստալինի կողմից: Գյուղացիները պայքարը հողի համար:

Տամերֆորսյան կուսակցական վոնֆերենցիան:

Դեկտեմբերյան զինլած ապստամբութիւնը Մոսկվայում, Ուկրաինայում (Գորլովկա), Կովկասում Սիբիրում, Լատվիայում:

Ապստամբութեան պարտութիւնը:

Հեղափոխութեան նախնիքը: Առաջին Պետական
Դուման: Կուսակցութեան IV (միալորէ) համագում-
արը, II Պետական Դումայի հրապարակումը:

Կուսակցութեան V համագումարը: 1907 թ. հու-
նիսի 3-ի սրտախան հեղաշրջումը: Ռուսական առաջին
հեղափոխութեան պարտութեան պատճառները: 1905 թ.
հեղափոխութեան միջադարձին նշանակութիւնը:

III. ՍՏՈԼԻՊԻՅԱՆ ՌԵԱԿՑԻԱՆ (1908—1912) (2 ժամ)

Հունիս-յերեքիս միապետութիւնը: Պետական
III Դուման: Ստոլիպինի ագրարային ռեֆորմը: Քայ-
քայումն ինտելիգենցիայի ոպոզիցիոն խափերում:

Բոլշևիկների ձեւավորումն ինֆանտայն մարք-
սիստական կուսակցութեան մեջ: Լենինի «Մատերիա-
լիզմը և եմպիրիոկրիտիցիզմը» գիրքը և մարքսիստական
կուսակցութեան թեորիական հիմքերի պաշտպանու-
թիւնը: Բոլշևիկներին պաշարն ընդդէմ լիկլիդատոր-
ներին ու սոցիալիստներին: Բոլշևիկներին պաշարն ըն-
դէմ տրոցկիզմի: Պրազայի կուսակցական կոնֆերեն-
ցիան 1912 թվականին: Բոլշևիկներին ձեւավորվելը
ինքնուրույն մարքսիստական կուսակցութեան մեջ:

Ժողովուրդների ազգային- գաղութային ճնշումը
ստոլիպինյան ռեակցիայի տարիներին: Ստոլիպինի ագ-
րայնական քաղաքականութիւնը: Ֆինլանդիայի ալ-
տոնոմիայի վճռաշարումը:

Բեյլիսի դործը:

Յարական Ռուսաստանի մասնակցութիւնը աշխար-
հի վերաբաժանման համար մղվող պայքարում: Յա-
րիզմը—լիմպերիալիզմի պահապան շուն: Արեւելքում:
Յարիզմի դերն Իրանական հեղափոխութեան ճնշման
մեջ: Արտաքին Մոնղոլիայի զավթումը ցարիզմի կող-
մից: Յարիզմն իրեն արեւմտյան լիմպերիալիզմի ռե-
գիմը: 1907 թ. անդլո-ռուսական դաշնագիրը: Յա-
րիզմի մասնակցութիւնն Անտանտային:

IV. ՀԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ՎԵՐԵԼՔԻ ՏԱՐԻՆԵՐԸ (1912 —1914) (3 ժամ)

Հեղափոխական շարժման վերելքը: Մոնոպոլիա-
տական կապիտալիզմի աճումը Ռուսաստանում: Ռու-
սական ցարիզմի և ռուսական կապիտալիզմի կախ-
վածութեան ուժեղացումն արեւմտա-լիկլիդատական կա-
պիտալից: Համաւերստական քաղաքական ճգնաժամ
բուրժուական դեմոկրատիայի և պարլամենտարիզմի
անկումը: Լենայի զնդակահարութիւնը: Բողոքի դոր-
ձագույրը: Բոլշևիկիկյան «Պրապչա» լրագիրը: IV Պե-
տական Դումայի բոլշևիկ— դեպուտատների աշխա-
տանքի և «Պրապչայի» ստալինյան ղեկավարութիւ-
նը:

Առաջին իմպերիալիստական պատերազմի նախը-
րարը: Բոլշևիկներին հաղթանակը լեզալ կազմակեր-
պութիւններում: Հուլիսյան (1914 թ.) դորձադուրը
Պետերբուրգում: Առաջին բարեկազմները:

Կուսակցութիւնն ու կուլտուրան: Լուսավորու-
թիւնն ու դիտութիւնը: Մոսկովյան համալսարանի

Ապստամբութեան պարտութիւնը :

Հեղափոխութեան նախնիքը : Առաջին Պետական
Դուման : Կուսակցութեան IV (միավորիչ) համագում-
արը , II Պետական Դումայի հրապարակումը :

Կուսակցութեան V համագումարը : 1907 թ. հու-
նիսի 3-ի սրտական հեղաշրջումը : Ռուսական առաջին
հեղափոխութեան պարտութեան պատճառները : 1905 թ.
հեղափոխութեան միջազգային նշանակութիւնը :

III. ՍՏՈՒՊԻՆՅԱՆ ՌԵԱԿՑԻԱՆ (1908—1912) (2 ժամ)

Հունիս-յերեքիսի միապետութիւնը : Պետական
III Դուման : Ստոլիպինի ագրարային ռեֆորմը : Քայ-
քայումն ինտելիգենցիայի ոպոզիցիոն խափերում :

Բոլշեվիկներին ձեւավորումն ինքնուրույն մարք-
սիստական կուսակցութեան մեջ : Լենինի «Մատերիա-
լիզմը և եմպիրիոկրիտիցիզմը» գիրքը և մարքսիստական
կուսակցութեան թեորիական հիմքերի պաշտպանու-
թիւնը : Բոլշեվիկներին պայքարն ընդդէմ լիկվիդատոր-
ներին ու ոտզովիստներին : Բոլշեվիկներին պայքարն ըն-
դէմ արոցիկիզմի : Պրադայի կուսակցական Կոնֆերեն-
ցիան 1912 թվականին : Բոլշեվիկներին ձևավորվելը
ինքնուրույն մարքսիստական կուսակցութեան մեջ :

Ժողովուրդների ազգային- գաղութային ճնշումը
ստոլիպինյան ռեակցիայի տարիներին : Ստոլիպինի ագ-
րայնական քաղաքականութիւնը : Ֆինլանդիայի ալ-
տոնոմիայի վճռահայտումը :

Բեյլիսի դոժըր :

Յարական Ռուսաստանի մասնակցութիւնը աշխար-
հի վերաբաժանման համար մոլոդ պայքարում : Յա-
րիզմը—լիմպերիալիզմի պահպան շտն Արեւելքում :
Յարիզմի դերն Իրանական հեղափոխութեան ճնշման
մեջ : Արտաքին Մոնոլիպիայի դավթումը ցարիզմի կող-
մից : Յարիզմն իրրե արեմտյան լիմպերիալիզմի ռե-
յերմի : 1907 թ. անգլո-ռուսական դաշնադիրը : Յա-
րիզմի մասնակցութիւնն Անտանտային :

IV. ՇԵՆԱՓՈՒԱԿԱՆ ՎԵՐԵԼՔԻ ՏԱՐԻՆԵՐԸ (1912 —1914) (3 ժամ)

Հեղափոխական շարժման վերելքը : Մոնոպոլիս-
տական կապիտալիզմի աճումը Ռուսաստանում : Ռու-
սական ցարիզմի և ռուսական կապիտալիզմի կախ-
վածութեան ուժեղացումն արեմտա-յեւրոպական կա-
պիտալից : Համաեւրոպական քաղաքական ճգնաժամ
բուրժուական դեմոկրատիայի և պարլամենտարիզմի
անկումը : Լենայի դեղակահարութիւնը : Բողոքի դոր-
ձադուլը : Բոլշեվիկյան «Պրավդա» լրագիրը : IV Պե-
տական Դումայի բոլշեվիկ— դեպուտատների աշխա-
տանքի և «Պրավդայի» ստալինյան զեկավարութիւն-
նը :

Առաջին իմպերիալիստական պատերազմի նախոր-
շակը : Բոլշեվիկներին հաղթանակը լեզալ կաղմակեր-
պութիւններում : Հուլիսյան (1914 թ.) դորժադուլը
Պետերբուրգում : Առաջին բարեկազմները :

Լուսավորութիւնն ու կուլտուրան : Լուսավորու-
թիւնն ու զրտութիւնը : Մոսկովյան համալսարանի

Ապստամբութեան պարտութիւնը:

Հեղափոխութեան նախնիքը: Առաջին Պետական
Դուման: Կուսակցութեան IV (միաութիւն) համագում-
արը, II Պետական Դումայի հրապարակումը:

Կուսակցութեան V համագումարը: 1907 թ. հու-
նիսի 3-ը սրբազան հեղաշրջումը: Ռուսական առաջին
հեղափոխութեան պարտութեան պատճառները: 1905 թ.
հեղափոխութեան միջազգային նշանակութիւնը:

III. ՍՏՈՒԴԻՆՅԱՆ ՌԵԱԿՑԻԱՆ (1908—1912) (2 ժամ)

Հունիս-յերեքյան միապետութիւնը: Պետական
III Դուման: Ստոյկալինի ազդարարին ռեֆորմը: Քայ-
քայլման ինտելիգենցիայի ոպոզիցիոն խափերում:

Բոլշեվիկների ձեւավորումն ինքնուրույն մարք-
սիստական կուսակցութեան մեջ: Լենինի «Մատերիա-
լիզմը և եմպիրիոկրիտիցիզմը» գիրքը և մարքսիստական
կուսակցութեան թերթական հիմքերի պաշտպանու-
թիւնը: Բոլշեվիկները պայքարն ընդդէմ լիկվիդատոր-
ներին ու ոտզովիստներին: Բոլշեվիկները պայքարն ըն-
դէմ տրոցկիզմի: Պրազայի կուսակցական կոնֆերեն-
ցիան 1912 թվականին: Բոլշեվիկները ձևավորվելը
ինքնուրույն մարքսիստական կուսակցութեան մեջ:

Ժողովուրդների ազգային- գաղութային ճանաչումը
ստոյկալինյան ռեակցիայի տարիներին: Ստոյկալինի ազ-
դարական քաղաքականութիւնը: Ֆինլանդիայի ալ-
տոնովիայի վոչնչացումը:

Բեյլիսի դործը:

Յարական Ռուսաստանի մասնակցութիւնը աշխար-
հի վերաբաժանման համար մղվող պայքարում: Յա-
րկիզմը—իմպերիալիզմի պահպան շուն Արեւելքում:
Յարկիզմի դերն Իրանական հեղափոխութեան ճշման
մեջ: Արտաքին Մոնոլիթի վալթումը ցարիզմի կող-
մից: Յարկիզմի իրեն արեւմտյան իմպերիալիզմի ռե-
զիւզ: 1907 թ. անգլիո-ռուսական դաշնադրը: Յա-
րկիզմի մասնակցութիւնն Անտանտային:

IV. ՀԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ՎԵՐԵԼՔԻ ՏԱՐԻՆԵՐԸ (1912 —1914) (3 ժամ)

Հեղափոխական շարժման վերելքը: Մոնոպոլի-
տական կապիտալիզմի աճումը Ռուսաստանում: Ռու-
սական ցարիզմի և ռուսական կապիտալիզմի կախ-
վածութեան ուժեղացումն արեւմտա-լեւորական կա-
պիտալից: Համաերոպական քաղաքական ճգնաժամ
բուրժուական դեմոկրատիայի և պարլամենտարիզմի
անկումը: Լենայի դեղակահարութիւնը: Բողոքի գոր-
ծադուլը: Բոլշեվիկյան «Պրավդա» լրագիրը: IV Պե-
տական Դումայի բոլշեվիկ— դեպուտատների աշխա-
տանքի և «Պրավդայի» ստալինյան դեկապարութիւն-
նը:

Առաջին իմպերիալիստական պատերազմի նախը-
րակը: Բոլշեվիկները հաղթանակը լեզալ կադմակեր-
պութիւններում: Հունիսյան (1914 թ.) գործադուլը
Պետերբուրգում: Առաջին բարեկազմները:

Լուսավորութիւնն ու կուլտուրան: Լուսավորու-
թիւնն ու զիտութիւնը: Մոսկովյան համալսարանի

տակնուվրա անելը ցարերմի կողմից: Գիտնականների
զրույթյունը: Լեբեզեվը (Ֆելդիկոս): Միջուրները: Պրո-
լետարական մեծ զրոյ Ա. Մ. Գորկին: Վլադիմիր
Մայակովսկին: Ուկրաինական զրոյներ. Կոցյուրինս-
կին և Լեսյա Ուկրաինական: Բելոուսական զրոյ
Յանկո Կուպալան:

V. ԻՄՊԵՐԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ: ԲՈՒՐԺՈՒԱ- ԴԵՄՈԿՐԱՏԱԿԱՆ ՅԵՐԿՐՈՐԴ ՇԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԸ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆՈՒՄ (1914—1917) (5 ժամ)

1. ԱՌԱՋԻՆ ԻՄՊԵՐԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ (3 ժամ):

Իմպերիալիստական պատերազմի նախապատրաս-
տումը և ցարական Ռուսաստանի մասնակցությունը
այդ պատերազմին: Իմպերիալիստական պատերազմի
ծագումն ու պատճառները: Ռազմական զործողու-
թյունների սկիզբը և ընթացքը: Պատերազմի ընթաց-
քին Արևելյան (ուսական) ռազմաճակատում: Յարիզմի
պարտությունը: II Խնտերնացիոնալի բաժան-բաժան
լինելը: Բոլշևիկյան կուսակցության թևորիան և
տակտիկան պատերազմի, խաղաղության և հեղափո-
խության հարցերում: Բոլշևիկիների պայքարը պա-
տերազմի դեմ: Բոլշևիկիների պայքարը սոցիալ-լոմի-
նիստների և ցենտրիստների դեմ: Բոլշևիկիների պայ-
քարը III Խնտերնացիոնալի համար:

Հեղափոխական նգնաժամի հառունացումը: Տնտե-
սական քայքայումը: Յարիզմի ճգնաժամը: Բանվորնե-
րի հեղափոխական պայքարը: Հեղափոխական շարժ-
ման աճումը բանակում և զյուղում:

Միջին Ասիայի ժողովուրդների ապստամբությու-
նը: Գաղութային ժողովուրդների զրույթյունը պատե-
րազմի տարիներին: Ապստամբության ընթացքը և
բնույթը Միջին Ասիայում: Ամանգելի Իմանովը:
Յարիզմի դատաստանն ապստամբների հետ:

2. ԲՈՒՐԺՈՒԱ—ԴԵՄՈԿՐԱՏԱԿԱՆ ՅԵՐԿՐՈՐԴ ՀԵ- ՂԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԸ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆՈՒՄ (2 ժամ):

1917 թ. փետրվարյան բուրժուա-դեմոկրատա-
կան հեղափոխությունը: Յերկու զավազրույթյուն հե-
ղափոխության հանդեպ: Պետերբուրգի բանվորների և
զինվորների ապստամբությունը: Յարիզմի տապալու-
մը: Բանվորների և զինվորների դեպուտատների խոր-
հուրդների կազմվելը:

Յերկիշխանությունը: Հեղափոխության հաղթա-
նակը յերկրում: Ժամանակավոր կառավարության
կազմվելը: Ժամանակավոր կառավարության ու
խորհուրդները:

VI. ՀՈԿՏԵՄԲԵՐՅԱՆ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՄԵԾ ՇԵՂԱ- ՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՊԱՏՐԱՍՏՈՒՄՆ ՈՒ ԻՐԱԳՈՐ- ԾՈՒՄԸ (1917 ԱՊՐԻԼ 1918) (14 ժամ)

1. ՀՈԿՏԵՄԲԵՐՅԱՆ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՄԵԾ ՀԵ- ՂԱՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՊԱՏՐԱՍՏՈՒՄԸ (5 ժամ)

Իրադրությունը յերկրում փետրվարյան հեղափո-
խությունից հետո: Ժամանակավոր կառավարության
հակահեղափոխական քաղաքականությունը պատերազ-
մի, ագրարային և բանվորական հարցերում: Բոլշե-

վիճակները կուսակցութեան գուրս զալն ընդհատակից և բացահայտ քաղաքական աշխատանքի անցնելը: Ընկեր Ստալինի վերադարձն աքսորավայրից:

Լենինի ժամանումը: Լենինի ապրելյան թեզիսները: Կուսակցութեան դիրքորոշումը դեպի սոցիալիստական հեղափոխութիւնը: Ստալինյան ցույցը: Ժամանակավոր կառավարութեան ճշմարտի սկիզբը: Բոլշևիկյան կուսակցութեան ապրիլյան կոնֆերենցիան: Բանվորների և զինվորների դեպուտատների խորհուրդների I Համառուսական համագումարը: Ժամանակավոր կառավարութեան զորքերի հռչակի հարձակումը ռադամականութեամբ:

Ռուսաստանի ժողովուրդների ազգային-ազատագրական շարժումը: Ժամանակավոր կառավարութեան իմպերիալիստական ազգային քաղաքականութիւնը: Ֆինլանդիայի պայքարն անկախութեան համար: Իշխանութեան հուլիսյան ճշմարտի: Ժամանակավոր կառավարութեան քաղաքականութիւնը Միջին Ասիայում: Բոլշևիկների դիրքն ազգային հարցում:

Կուսակցութեան VI համագումարը: Բանվորների և զինվորների հուլիսյան ցույցերի ճշումը Պետրոգրադում: Յերկիշխանութեան վախճանը:

Բոլշևիկներին հետապնդելը: Լենինը ընդհատակում: Կուսակցութեան VII համագումարը: Կուսակցութեան կուրսը դեպի զինված ապստամբութիւն, դեպի սոցիալիստական հեղափոխութեան հաղթանակը: Ընկեր Ստալինը — համագումարի ղեկավար:

1917 թ. աշնան հեղափոխական ոգևածումը: Գեներալ Կոռնիլովի դավադրութիւնն ընդդէմ հեղափոխութեան: Դավադրութեան ջախջախումը: Պետրոգր-

րադում և Մոսկվայում խորհուրդների անցումը բոլշևիկների կողմը:

Տնտեսական փլուզումը: Խորհուրդների, պրոֆմիությունների, բանակի նվաճումը բոլշևիկների կողմից: Բոլշևիկների ազդեցութեան աճումը գյուղացիութեան վրա:

2. ՀՈԿՏԵՄԲԵՐՅԱՆ ՍՈՅԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՄԵԾ ՀԵ՝ ՂԱՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ՀԱՂԹԱՆԱԿԸ (9 ժամ)

Զինված ապստամբութեան նախապատրաստումը: Լենինի դիրեկտիվներն ապստամբութեան մասին: Լենինի անդեղալ վերադարձը Պետրոգրադ: Բոլշևիկների կուսակցութեան ԿԿ-ի հոկտեմբերի 10 (23)-ի վորտչումն ապստամբութիւնն որակարգի հարց դարձնելու մասին: Ապստամբութեան գործնական նախապատրաստումը: Կուսակցութեան պայքարը մատնիչ Զինովի, Կամենևի և Տրոցկու դավաճանութեան և շտրեյկերիսերութեան դեմ:

Հոկտեմբերյան ապստամբութեան հաղթանակը Պետրոգրադում: Լենինը և Ստալինը — ապստամբութեան ղեկավարներ: Բանվորների և զինվորների ապստամբութիւնը հոկտեմբերի 24-ի լույս 25-ի գիշերը: Ժամանակավոր կառավարութեան ձերբակալումը:

Բանվորների և զինվորների դեպուտատների խորհուրդների II Համառուսաստանյան համագումարը: Խորհուրդների իշխանութեան՝ պրոլետարիատի ղեկաւարտութեան հաստատումը: Լենինի զլխավորութեամբ խորհրդային կառավարութեան կազմվելը: Դեկտեմբերի հաշտութեան և հողի մասին:

Սոցիալիստական հեղափոխութեան հաղթանակը :
Կերենակու հակախորհրդային խռովութեան ջախջախումը : Մենչևիկիներն և եսերներն հակահեղափոխական խռովութեան ջախջախումը Մոսկվայում : Հեղափոխութեան հաղթութեանը ռազմաճակատում :

Մի խումբ վախկոտների, հեղափոխութեան շարեյկերեսներն զատալքութեանը : Հեղափոխութեան հաղթութեանն ամբողջ յերկրում : Հոկտեմբերյան սոցիալիստական հեղափոխութեան հաղթութեան պատճառները :

Բոլշևիկյան կուսակցութեան պայքարը խորհրդային իշխանութեան ամրապնդման համար : Հին բուրժուական պետական ապարատի փլուզումը և նոր խորհրդային պետական ապարատի ստեղծումը : Համառուսաստանյան արտակարգ հանձնաժողովի (ВЧК) ստեղծումը : Բաժնեիրական ղեկավարողների խորհուրդների միավորումը դյուրացիական ղեկավարողների խորհուրդների հետ : խորհրդային իշխանութեան տնտեսական միջոցառումները : Ֆեոդալիզմի, դասայնութեան և անհավասար իրավունքի մնացորդների վոլնչացումը :

ձևաված ժողովուրդների ազատագրումը խորհրդային իշխանութեան կողմից : Ռուսաստանի ժողովուրդների իրավունքների ղեկավարացիան : Ընկեր Ստալինը — ազգութունների դործերի ժողովրդական կուսակար : Ֆինլանդիայի անկախութեան ճանաչումը : խորհուրդների հաղթանակը Բելոռուսիայում և Ուկրաինայում : Պայքարն Անդրկովկասում : Թուրքեստանի Ավտոնոմ հանրապետութեան կազմավորումը :

խորհրդային իշխանութեան հաղթական յեթբը :

Սահմանադիր ժողովի հրավերումը և ցրումը : խորհուրդների համառուսական III համագումարը : Աշխատավոր և շահագործվող ժողովրդի իրավունքների ղեկավարացիան : Սոցիալիստական հեղափոխութեան հաղթանակի պատճառները Ռուսաստանում : Հոկտեմբերյան սոցիալիստական հեղափոխութեան միջադարձին բնույթը :

խորհրդային իշխանութեան պայքարը հաշտութեան համար : խորհրդային հանրապետութեան ամրապնդման համար հաշտութեան անհրաժեշտութեանը : Կուսակցութեան պայքարը հաշտութեան համար, ընդդէմ պատերազմի տրոցկիստական-բուխարինական պրոլետարտորների : Հաշտութեան բանակցութեանների դավաճանական փոխեցումը Տրոցկու կողմից : Գերմանական իմպերիալիստների հարձակումը : Կարմիր Բանակի ստեղծումը : Կուսակցութեան VII համագումարը : Բրեստի հաշտութեանը : Տրոցկիստական-բուխարինական դավաճանների փոխադրած դավադրութեանը ձախ հոսերների հետ միասին խորհրդային իշխանութեան դեմ : Լենինի, Ստալինի և Սվերդլովի դեմ նրանց կողմից կազմակերպված չարագործ մահափորձերը :

Սոցիալիստական շինարարութեանն սկսելու Լենինյան պլանը : Լենինի «խորհրդային իշխանութեան հերթական խնդիրները» աշխատութեանը : խորհրդային ժողովրդական ազգայնացումը : Պայքար սովի դեմ : Պարենավորման ջոկատները :

Ջրավորութեան կոմիտեներն ու կուլակութեան սանձահարումը : խորհուրդների V համագումարը և ԽՍՀՄ Սահմանադրութեան ընդունումը :

VII. ՈՏԱՐԵՐԿՐՅԱ ՌԱԶՄԱԿԱՆ ԻՆՏԵՐՎԵՆՑԻԱՆ
ՅԵՎ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ (1918—1920)
(14 ժամ)

1. ԳԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԱՌԱՋԻՆ
ՇՐՋԱՆԸ (5 ժամ) :

Ոտարերկրյա ռազմական ինտերվենցիայի սկիզբը : Միջադեպային խմբերի ալիքը — քաղաքացիական պատերազմի կազմակերպիչ, նաև խորհրդային իշխանության դեմ խռովությունների կազմակերպիչ : Խորհրդային յերկրամասերի ժամանակավոր հափշտակումը գերմանացիների կողմից : Ռուսական, ուկրաինական, բելոռուսական բանվորների և գյուղացիների հերոսական պայքարը գերմանական օկուպացիոնների դեմ : Լուգանսկի բանվորների հերոսական արշավը ընկերվորոշիլի գլխավորությամբ :

Դավադրություններն ու խռովությունները խորհրդային իշխանության դեմ : Չեխոսլովակյան կորպուսի խռովությունը : Տրոցկու գավաճանությունից հետևանքով Մուրմանսկի հափշտակումն անգլիացիների կողմից : Եսերների և արոցկիստական — բուխարինական գավաճանների կողմից տեղորոշական ակտիվի կազմակերպումը բոլշևիկյան կուսակցության դեկլարանների դեմ : 1918 թ. սեպտեմբերի 30-ի չարագործ մահափորձը Լենինի կյանքի դեմ : Համառուսաստանյան Արդակարդ Հանձնաժողովի (ԲՎՐ) պայքարը դավադրությունների դեմ :

Խորհրդային յերկիրը ռազմականատների ողակում : Կարմիր Բանակի կառուցումը : Յարիցինի (Ստա-

լինդրադի) պաշտպանություն գլխավորումն ընկեր Ստալինի կողմից : Որջոնիկիձեյի ղեկավարությամբ Կովկասի լեռնականների պայքարը սպիտակեզվարդիանների դեմ :

Քաղաքացիական պատերազմն Անդրկովկասում : Բազմի կոմունան : Ստ. Շահումյանը : Բազմի օկուպացիան անգլիացիների կողմից : Բազմի 26 մեմբրանների ղեկավարությունն անգլիացիների կողմից : Անգլիական ինտերվենցիան Միջին Ասիայում :

Գերմանական օկուպացիայի կրախն Ուկրաինայում և Բելոռուսիայում : Բրեստի հաշտության պայմանագրի վճռահանումը : Ուկրաինական բանվորների և գյուղացիների ապստամբությունը : Ուկրաինայի և Բելոռուսիայի ազատագրումը : Նիկոլայ Շչորսը : Անտանտայի առաջին ինտերվենցիայի փորձի տապալումը — հարավ Ուկրաինայի Փրանսիական օկուպացիայի կրախ :

Խորհրդային յերկիրը — ռազմական ճամբար : Ռազմական կոմունիզմը : Վերահսկողությունն ամբողջ արդյունաբերության վրա : Հացի առևտրի մենաշնորհը : Պրոդուստիյորստական : Ընդհանուր աշխատադարությունը :

III ինտերնացիոնալի կազմվելը : Գերմանիայի ռազմական պարտությունը : Հեղափոխությունը Գերմանիայում և Ավստրիայում : Խորհրդային հանրապետությունները Բալարիայում և Հունգարիայում : III ինտերնացիոնալի կազմվելը : Կուսակցության VIII համագումարը : Միջակ գյուղացիության հետ ամուր գալինք կնքելու քաղաքականությունը : Կուսակցության ծրագրի ընդունումը :

2. ԱՆՏԱՆՏԱՅԻ ԱՐՇԱՎԱՆՔՆԵՐԸ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ
ՅԵՐԿՐԻ ԴԵՄ (5 ժամ)

Կոլչակի արշավը — Անտանտայի առաջին արշավ :
Կոլչակի արշավը : Ընկեր Ստալինը Արևելյան ռազմա-
ճակատում : Արևելյան ռազմաճակատի ուղերացիաների
դեկավարութունից Տրոցկուն հեռացնելը : Կոլչակի
ջախջախումը Ֆրունզեյի կողմից : Չապայեվը : Աստրա-
խանի պաշտպանութունն ընկեր Կիրովի կողմից : Պետ-
րոգրադի պաշտպանության զլխավորումն ընկեր Ստա-
լինի կողմից, Յուզենիչի առաջին հարձակման ժամա-
նակ : Յուզենիչի ջախջախումը :

Դենիկինի արշավը — Անտանտայի յերկրորդ ար-
շավ : Դենիկինի հարձակումը : Հարավային ռազմա-
ճակատի աշխատանքների քայքայումը Տրոցկու կող-
մից : Հարավի ռազմաճակատի ուղերացիաների դեկա-
վարութունից Տրոցկուն հեռացնելը : Ընկեր Ստալինի
սլանով և դեկավարությամբ Դենիկինի ջախջախումը :
1-ին Հեծյալ Բանակի կազմակերպումն ընկեր Ստալինի
կողմից : Յուզենիչի լիկվիդացիան :

Հյուսիսային ռազմաճակատի լիկվիդացիան :
Սոցիալիստական շինարարությունը քաղաքացիա-
կան պատերազմի տարիներում : Կոմունիստական շա-
րաթորյակները : Յերեք ամսվա դադարը (1920 թ. ա-
շուն) : Կուսակցության IX համագումարը տնտեսական
շինարարության մասին :

Լեհական պաների հարձակումը Խորհրդային յերկ-
րի վրա — Անտանտայի յերրորդ արշավ : Լեհական
զորքերի ներխուժումը Խորհրդային Ուկրաինայի սահ-
մանները : Ընկեր Ստալինը հարավ-արևմտյան ռազմա-

ճակատում : Լեհական ռազմաճակատի ճեղքումը 1-ին
Հեծյալ Բանակի կողմից : Կարմիր Բանակի հաջողու-
թյունների վիժեցումը դավաճան Տրոցկու և նրա կողմ-
նակիցների կողմից : Գեներալ Վրանգելի յելույթը :
Լեհական սլանի տասարումը : Բելոռուսիայի ադա-
տադրությունը : Պայքարը Վրանգելի դեմ : Ընկեր
Ստալինը հարավային ռազմաճակատում : Ֆրունզեն :
Պերելոպի դրավումը : Վրանգելի լիկվիդացիան :

Ինտերվենցիայի վախճանը :

3. ՔԱՂԱՔԱՅԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄՆ ԱԶԳԱՅԻՆ
ՌԱՅՈՆՆԵՐՈՒՄ (4 ժամ) :

Խորհրդային իշխանության ազգային քաղաքակա-
նությունը քաղաքացիական պատերազմի տարիներում :
Ազգային դործերի ժողովրդական կոմիտեների աշ-
խատանքները :

Պայքար բուրժուական-նացիոնալիստների դեմ :

Յարեդի կողմից ճնշված ժողովուրդների միու-
թյունը Խորհրդային Ռուսաստանի հետ :

Մերձվոլգյան և արևելյան ժողովուրդների մաս-
նակցությունը քաղաքացիական պատերազմին : Թա-
թարների և բաշկիրների մասնակցությունը քաղաքա-
ցիական պատերազմին : Բաշկիրական ԱՍՍՀ ստեղ-
ծումը :

Հաղթատանի աշխատավորության պայքարն Ա-
մանդելդի Իմանովի դեկավարությամբ դուռնովական-
ների և արաչ-որդինականների դեմ : Ֆրունզեն-Թուր-
քեստանի ռազմաճակատը զլխավորող :

Սպիտակ-կազակային ռազմաճակատներն լիկվի-
դացիան :

Միջին Ասիայի ազատագրումը : Խորհրդային
Թուրքեստանի պայքարը սպիտակ-զվարդիականների և
անգլիացի-ինտերվենտների դեմ : Թուրքմենստանի ա-
զատագրումը Կոչքիշկի կողմից : Հեղափոխությունը
Խիվայում և Խորեզմի Խորհրդային ժողովրդական
հանրապետության կազմավորումը : Հեղափոխությունը
Բուխարայում և Բուխարական Խորհրդային ժողովրդ-
ական հանրապետության կազմավորումը :

Բամադաշականության դեմ մղած պայքարը :
Խորհրդային իշխանության հաստատումն Ան-
դրբկովկասում : Դաղստանի ԱՌՄՀ ստեղծման հայտա-
րարումն ընկեր Ստալինի կողմից :

Խորհրդային իշխանության հաստատումն Աբրե-
ջանում, Հայաստանում և Վրաստանում :

Լենինյան-Ստալինյան աղբյուրն քաղաքականու-
թյունը Կովկասում :

Ճապոնական ինտերվենտների վտարումը : Հեռա-
վոր արևելյան պարտիզանների պայքարը : Սերգեյ
Լադոն : Ճապոնական ինտերվենտների դադանություն-
ները :

Վսլոչայիվյան ուրերը և ճապոնացիների ու սպի-
տակ զվարդիականների ջախջախումը : Պրիմորյեյի ա-
զատագրումը : Խորհրդային Ռուսաստանի յեղբայրա-
կան ուղևորությունը Մանչուիայի աշխատավորությանը :

Բուլշևիկների կուսակցությունը— հաղթանակների
կազմակերպիչ ռազմաճակատներում : Բանվորների և
գյուղացիների հայրենական պատերազմի զլխավորումը
կուսակցության կողմից ընդդեմ ոտաբերկրյա համըն-

տակիչների և բուրժուա-կալվաճատիրական սպիտակ
զվարդիականների :

Լենինը և Ստալինը—կարմիր Բանակի առաջնորդ-
ներ և ռազմական ուղերաջիտների ղեկավարներ : Կո-
մունիստները— քաղաքական կոմիսարներ բանակում :
Պրոլետարիատի ամուր դաշինքը միջակ գյուղացիու-
թյան հետ : Խորհրդային իշխանության լենինյան-
ստալինյան աղբյուրն քաղաքականությունը և Ռուսաս-
տանի ժողովուրդների դաշինքը ուս սլրոլետարիատի
և գյուղացիության հետ :

Աղբյուրն Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրա-
պետությունների կազմավորումը : Համաշխարհային
պրոլետարիատի ողնությունը :

VIII. ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆՆԸ ՎԵՐԱ-
ԿԱՆԳՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ԽԱՂԱՂ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԱՆՑ-
ՆԵԼԸ :

Պատերազմից դեպի խաղաղ տնտեսական շինարա-
յությունն անցնելը : Միջաղբյուրն իրադրությունը
1921—1922 թ. թ. : Խորհրդային յերկիրն ինտերվեն-
ցիայի լիկվիդացիայից և քաղաքացիական պատերազ-
մից հետո :

Ռուսաստանի երկտրիֆիկացման լենինյան սլա-
նը :

Դիսկուսիան արհմիությունների մասին :

Կուսակցության պայքարը լենինյան-ստալինյան
քաղաքականության համար արհչարժման մեջ : Կու-
սակցության X համագումարը :

Պայքար կուսակցության միասնության համար :

Ոսյոդիցիայի պարտութիւնը: Անցումը նոր տնտեսական քաղաքականութեան (Նեպին): Լենինը և Ստալինը Նեպի մասին:

Խորհրդային յերկրի տնտեսական վերակազմումը: Նեպի առաջին արդշունքները: Կուսակցութեան XI համագումարը: Նեպի ռեւոլյուցիոն վրա հարձակման անցնելը: Ընկեր Ստալինին ՌԿ(Բ)Կ ԿԿ-ի զլխավոր քարտուղար ընտրելը:

ԽՍՀ Միութեան կազմվելը: Խորհրդային Իշխանութեան շինարարութիւնն աղբային հանրապետութիւններում:

Խորհուրդների Համամիութենական 1-ին համագումարում ընկեր Ստալինի ղեկուցման հիման վրա ԽՍՀՄ կազմվելը: 1924 թ. ԽՍՀՄ-ի Սահմանադրութիւնը:

ԽՍՀՄ-ում սոցիալիզմի կառուցման լենինյան պլանը: Լենինի կոոպերատիվ պլանը: Լենինի վերջին յեղութիւնները:

Լենինի պատգամը— Նեպական Ռուսաստանը վերածել Սոցիալիստական Ռուսաստանի: Լենինի հիւսնադրութիւնը:

Կուսակցութեան XII համագումարը: Պայքար ժողովրդական տնտեսութեան վերականգնման դժվարութիւնները:

Սրտաքին-քաղաքական դրութեան սրվելը (Քերզոնի ուղտիմատումը, Վորոպակով սպանութիւնը): Տրոցկիստների ակտիվութեան ուժեղացումը Լենինի հիւսնադրութեան կապակցութեամբ: Նոր ղեկավարան կուսակցութեան մեջ:

Տրոցկիստների պարտութիւնը: Տրոցկիստները— միջազգային իմպերիալիստների ագենտուրա:

Լենինի մահը: Ընկեր Ստալինի յերդումը: Համաժողովրդական սուղը: Լենինյան կոչը: Ընկեր Ստալինի «Լենինիզմի հիմունքների մասին» դերքը: Կուսակցութեան XIII համագումարը:

Տրոցկիզմի գաղափարական ջախջախումը:

Խորհրդային Միութեան վերակազմման ժամանակաշրջանի վերջին: ԽՍՀՄ-ի միջազգային դրութիւնը 1924—1925 թ. թ.:

Սոցիալիստական շինարարութեան և սոցիալիզմի հաղթանակի հարցը մեր յերկրում (կուսակցական XIV կոնֆերանցիան): Զինովյեվի—Կամենևիի տրոցկիստական—մենչևիկյան իմքի («նոր ոսյոդիցիան») ջախջախումը կուսակցութեան կողմից: Կուսակցութեան XIV համագումարը: Դեպի յերկրի սոցիալիստական ինդուստրացումը վերցրած կուրսը: ԽՍՀՄ-ի ժողովրդական տնտեսութեան մինչ պատերազմյան մակարդակի վերականգնման ավարտումը:

IX. ԽՍՀՄ-Ը ՀԱՂԹԱՆԱԿԱՏ ՍՈՑԻԱԼԻԶՄԻ

ՅԵՐԿԻՐՆ Ե (12 ժամ)

1. ՊԱՅԳԱՐ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ԻՆՌՈՒՍՏՐԱՅՄԱՆ ՀԱՄԱՐ (1926—1929) (3 ժամ):

ԽՍՀՄ-ի սոցիալիստական ինդուստրացման հաշուդուրշունքը: Միջոցները սոցիալիստական ինդուստրացման համար: Խնայողութեան ռեժիմը: Տրոցկիստական—լինովյեվական հակակուսակցական բրդի

կազմակերպումը: Կուսակցութեան XV՝ կոնֆերանցիան և
Լոմինտերնի VII ընդլայնված պլենումը տրոցկիստա-
կան-զինովեական հակակուսակցական բլոկի մենչեիկ-
յան բնույթի մասին:

ԽՍՀՄ Կապիտալիստական շրջապատումը: Ար-
տաքին-քաղաքական դրութեան սրվելը: Պատերազմի
սպառնալիքը ԽՍՀՄ դեմ: Թշնամիների միացյալ ճա-
կատը—Չեմբերլենից սկսած մինչև Տրոցկին:

Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական Մեծ հեղափո-
խութեան X—ամյակը: 7 ժամյա բանվորական ուրը:
Միջակ դյուղացիութեան հարկերի պակսեցնելը: Գյու-
ղացիական չքավորութեանը հարկերից ազատելը: Տրոց
կիստական-զինովեական բլոկի հակախորհրդային
յեղաձգումները: Բլոկի պարտութունը: Տրոցկիզմը—մի-
ջադպին հակահեղափոխական բուրժուազիայի առա-
ջավոր ջոկատ:

Պայքարը ստալինյան առաջին հնգամյակի համար:
Ժողովրդական տնտեսութեան յուրաքանչյուր տարվա
մերահսկիչ թվերը: Սոցիալիստական ինդուստրացման
հաջողութունները: Գյուղատնտեսութեան հետ մշալը:
Կուսակցութեան XV՝ համալումարը: Գյուղատնտեսու-
թյունը կոլեկտիվացնելու համար մերցրած կուրսը:
Հակախորհրդային տրոցկիստական-զինովեական բլո-
կի ջախջախումը: Տրոցկիստների՝ ոտարերկրյա հետա-
խուղությունների լրտեսների քաղաքական յերկերեսա-
նությունը:

Հարձակում բնդդեմ կուլակուրքյան: Հացահատի-
կային պրոբլեմը և նրա լուծումը կոլտնտեսություն-
ներ և հացահատիկային խորհանտեսություններ
կառուցելու միջոցով: Բուխարինական — ուկրաինական

հակակուսակցական խումբը: Առաջին հնգամյակի ըն-
դունումը:

Մեծ բեկման տարին: Սոցիալիստական մրցու-
թյունը: Մասնայական կոլտնտեսային չարժման սկիզ-
բը: Սպիտակչինական դորքերի հարձակումը Հեռավոր
Արևելյան սահմանների վրա: Սպիտակչինական դոր-
քերի ջախջախումը Հեռավոր Արևելյան Հատուկ Բա-
նակի կողմից:

2. ՊԱՅԳԱՐ ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԿՈԼԵԿՏԻ- ՎԱՅՄԱՆ ՀԱՄԱՐ (1930—1934) (5 ծավ):

Սոցիալիզմի հարձակումն ամբողջ ճակատով:
Միջադպին իրադրությունը: Տնտեսական ճշմարտանք
կապիտալիզմի յերկրներում: Մանջուրիայի դավթումը
ձապոնիայի կողմից: Նացիոնալ սոցիալիստների իշ-
խանության դուռն անցնելը Գերմանիայում: Պատե-
րադի յերկու ոջախները:

Համատարած կոլեկտիվացումը: Կուլակային տար-
բերը սահմանափակելու քաղաքականությունից դեպի
կուլակությունը վորպես դատաւարը լիկվիդացիայի
յենթարկելու քաղաքականությանն անցնելը համատա-
րած կոլեկտիվացման հիման վրա:

Պայքար կուսակցութեան քաղաքականությունը
կոլտնտեսային չարժման մեջ ծռման դեմ: Ընկեր
Ստալինի «Գլխապտույտ հաջողություններից» և
«Պատասխան ընկեր կոլտնտեսականներին» աշխատու-
թյունները:

Ամբողջ ճակատով սոցիալիզմի ծավալուն հար-
ձակման հաջողությունները: Կուսակցութեան XVI հա-

մաղումարը: Հնգամյակը չորս տարում: ԽՍՀՄ-ի
թեւականները սոցիալիզմի շրջան: Դասակարգային պայ-
քարի սրվելը. վնասարարութիւնը և պայքարը նրա
դեմ:

Առաջին հնգամյակի յերրորդ, վնասական տարին:
Ընկեր Մոլոտովին ԽՍՀՄ-ի Ժողովրդական Կոմիտե-
ների Խորհրդի նախագահ նշանակելը: Սոցիալիստա-
կան եկոնոմիկայի հիմքի կառուցման ավարտումը:

Վողջ ժողովրդական տնտեսութիւնը ռեկոնստ-
րուցելայի յենթարկելու դիրքավորումը: Տեխնիկային
տիրապետելու խնդիրը: Ընկեր Ստալինի վեց պայման-
ները:

Առաջին հնգամյակի հանրագումարները: Առաջին
հնգամյակի համաշխարհային պատմական նշանակու-
թիւնը: Առաջին հնգամյակի հանրագումարներն արդ-
յունարեւության, դյուղատնտեսութիւն, բանվորների
և դյուղացիների նյութական դրութիւն թարեւալման,
քաղաքի և դյուղի միջև դյուղութիւն ունեցող սպրան-
քաշը նախադրութիւն ասպարեղում և թշնամական դա-
սակարգերի միացորդների դեմ տարվող պայքարի աս-
պարեղում:

Սոցիալիզմի կառուցման ստալինյան յերկրորդ
հնգամյակը: Ընկեր Ստալինի ճառը «Դյուղում տար-
վելիք աշխատանքի մասին»: Քաղքաթիւնները մեքենա-
տրակտորային կայանների և խորհանտեսութիւն-
ներին կից: Հարվածային-կոլտնտեսականները I Հա-
մախոթեանական համադումարը: Սոցիալիզմի հաղթու-
թիւնն ամբողջ ճակատով: Կուսակցութիւնը XVII հա-
մադումարը— հաղթողների համադումար:

Դասակարգային պայքարի սրվելը: Բուխարինա-

կանները վերասերումը քաղաքական յերկերեսանիւնների:
Տրոցկիստական յերկերեսանիւնների վերասերումը սպի-
տակ-գլխարդիական հրոսակախմբի մարդասպանների ու
լրտեսների: Ս. Ս. Կիրովի շարանեղ սպանութիւնը:
Կուսակցութիւն միջոցառումները բոլշևիկների զգաս-
տութիւնն ու ժեղացներու ուղղութիւնը:

3. ՍՈՑԻԱԼԻԶՄԻ ՇԻՆԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ԱՎԱՐՏՈՒ-
ՄԸ ՅԵՎ ՆՈՐ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴՈՒՆՈՒՄԸ
(1935—1939) (4 ժամ):

Միջազգային իրադրութիւնը: Տնտեսական նոր
ճշնաժամի սկիզբը վաղիտալիստական յերկերեսում:
Յերկրորդ իմպերիալիստական պատերազմի սկիզբը:
Կոմինտերնի VII կոնգրեսը հակաֆաշիստական միա-
նական ժողովրդական ճակատի մասին: ԽՍՀՄ-ի պայ-
քարն ընդհանուր խաղաղութիւն համար ընդդեմ պա-
տերազմի, ֆաշիստական հրձիգների:

Դյուղատնտեսութիւն վերակառուցումը և կոլեկ-
տիվացման ավարտումը: Հարավային կոլտնտեսական-
ների II Համաժողովեանական համագումարը: Ընկեր
Ստալինի ճառը Կարմիր Բանակի ահադեմիականների
ընդունելութիւն ժամանակ: Ընկեր Ստալինի լողունը.
«Կադրերն են վերոշում ամեն ինչ»: Ստալինոպոլյան
չարժումը տնտեսութիւն բոլոր ճյուղերում: Ստալին-
ոպոլականների Համաժողովեանական առաջին խորհրդակ-
ցութիւնը: Ստալինոպոլյան չարժման համաշխարհա-
յին պատմական նշանակութիւնը:

ԽՍՀՄ-ի Ստալինյան Մեծ Սահմանադրութիւնը:
Խորհրդային հասարակութիւն զասակարգային կա-

ուղղվածքի փոփոխությունները 1924 թ. մինչև 1936 թ.: Խորհուրդների Համամիութենական VII համագումարը Խորհրդային Սահմանադրության փոփոխման մասին: ԽՍՀ Միության նոր Սահմանադրության ստալինյան նախագծի համաժողովրդական քննարկումը:

Ձեկուցում Սահմանադրության նախագծի մասին Խորհուրդների Համամիութենական VIII Արտակարգ համագումարում: Սահմանադրության ընդունումը Խորհուրդների Համամիութենական VIII Արտակարգ համագումարի կողմից:

ԽՍՀ Միության Գերագույն Խորհրդի համաժողովրդական ընտրությունները: Բուխարինական-տուրք-կիսական լրտեսների, վնասարարների, հայրենիքի դավաճանների մնացորդների լիկվիդացիան: ԽՍՀ Միության Գերագույն Խորհրդի ընտրությունների նախապատրաստումը: Ֆերկրորդ հնգամյակի ժամկետից շուտ կատարումը: ԽՍՀ Միության Գերագույն Խորհրդի համաժողովրդական ընտրությունները: Կոմունիստների և անկուսակցականների ստալինյան բլոկի հաղթանակը ընտրություններում:

Խորհրդային ժողովուրդի բարոյական-քաղաքական միասնությունը: ԽՍՀ Միության Գերագույն Խորհրդի I սեսիան: Միութենական և ալտոնոմ խորհուրդների համաժողովրդական ընտրությունները: Ճապոնական սամուրայների ջախջախումը Խաասան լճի մոտ: ԽՍՀ Միության Գերագույն Խորհրդի II սեսիան:

Ստալինյան յերբարդ հնգամյակը: Կուսակցության XVIII համագումարը: Ընկեր Ստալինի հաշվետու զեկուցումը: Տնտեսապես հասնել և անցնել զլխավոր

կապիտալիստական յերկրներից: Լողունդը: ԽՍՀ Միութենական և անդամակարգ սոցիալիստական հասարակության կառուցումն ալարտման և աստիճանաբար սոցիալիզմից կոմունիզմին անցնելու շրջանը:

Կուստուրական հեղափոխությունը ԽՍՀ Միության: Ձևով ազդային, բովանդակությամբ սոցիալիստական համախորհրդային կուրտուրայի կառուցումը:

Կրթության աճումը ԽՍՀ Միության: Գիտության ծաղկումը սոցիալիզմի ժամանակ: Գրականության և արվեստի ծաղկումը: Մեր յերկրի անվանի մարդիկ: Ժողովրդական բարեկեցության վերելքը:

Ամբողջ ուսումնական տարվա ընթացքում կրկնության համար — 10 ժամ:

Պատ. խմբագիր՝ Ս. ԲՈՇՆԱՂՅԱՆ
Թարգմ. Խ. ՄԱՆՍՅԱՆ

Տեխ. խմբագիր՝ Հ. ԱՅՎԱԶՅԱՆ
Սրբագրիչ Վ. ՊՈՂՈՍՅԱՆ

Գլավիլիտի լիազոր Դ 1912. տատ. № 678. Տիրաժ 2000.

Հայկական ԽՍՀ ԺԿԽ-ին կից «Խորհրդային Հայաստան»
հրատարակչության տպարան, Յերևան

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0402990

598
ԳԻՆԸ 2 Ռ. 85 Կ.

Программы средней школы
Новая история—История СССР
Для VIII-X классов